

UNIVERSITETI I EVROPËS JUGLINDORE
УНИВЕРЗИТЕТ НА ЈУГОИСТОЧНА ЕВРОПА
SOUTH EAST EUROPEAN UNIVERSITY

Fakulteti i Biznesit dhe Ekonomisë

STUDIME POSTDIPLOMIKE – CIKLI I DYTË-

**TEMA: “KREDITË ME PROBLEME DHE PERFORMANCA
BANKARE – RASTI I REPUBLIKËS SË MAQEDONISË SË
VERIUT”**

Mentori

Prof. Asoc. dr. Hyrije Abazi-Alili

Kandidatja

Fluturime Ganija

Tetovë, 2020

Abstrakt

Aktualiteti i reformave dhe risive bankare në segmentin e kreditimit sidomos kredive me probleme, sot janë sfida motivuese si për shoqërinë poashtu edhe për hulumtimet shkencore në kontekst të impaktit të këtyre kredive me probleme si në ekonomitë e vendeve poashtu edhe te vetë performanca bankare. Duke u bazuar te kjo hulumtimi në fjalë me temë “*Kreditë me probleme dhe performanca bankare – rasti Republikës së Maqedonisë së Veriut*” jep një pasqyrë konçize duke përshkruarë, analizur dhe vlerësuar lidhjen kauzale ndërmjet shkallës apo nivelit të kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut në periudhën prej vitit 2010 deri në vitin 2019, nëpërmjet koeficienteve, shkallët e kredive problematike dhe aktivat e përgjithshme të bankave (të dhënat relevante nga Banka Popullore e Maqedonisë së Veriut) si dhe më pas duke analizuar nëse të njëjtat do ndikojnë dhe sa në mënyrë signifikante në treguesit makroekonomik (PBB, papunësia dhe punësimi, inflacionit).

Në këtë hulumtim, duke u bazuar tek të dhënat e Entit Statistikor dhe Bankës Popullore të Republikës së Maqedonisë së Veriut, rezultatet e arritura me anë të metodave statistikore të koeficienteve të korelacionit (ndërlidhjes) dhe regresionit (ndikimit të grupfaktorëve në një indikator apo variabël) u konstatua se ekziston korelacioni i lart negativ sinjifikant në mes performancës së bankave (AT) dhe indeksit të papunësisë ($r = -.986$ sig=.000 $p < 0.01$) pra, me rritjen e performancës së bankave (AT) rezulton ulja e papunësisë në Republikën e Maqedonisë së Veriut viteve 2010-2019 dhe e kundërta si dhe mes nivelit të kredive me problem dhe performancës së bankave nuk ekziston korelacion sinjifikant.

Fjalë kyçe: *Sistemi bankar; Performanca bankare; Aktivat totale; Kreditë me probleme; Risku kreditor; Indeksat makroekonomikë;*

Abstract

The relevance of banking reforms and innovations in the credit segment, especially non-performing loans, are today the motivating challenges for society as well as for scientific research in the context of the impact of these non-performing loans in the economies of countries as well as banking performance. Based on this research on "Credit with problems and banking performance - the case of the Republic of Northern Macedonia" provides a concise overview describing, analyzing and evaluating the causal link between the scale or level of problem loans and banking performance in the Republic of Northern Macedonia in the period from 2010 to 2019, through coefficients, scales of problem loans and general assets of banks (relevant data from the People's Bank of Northern Macedonia) and then analyzing whether the same will affect and as significantly in macroeconomic indicators (GDP, unemployment and employment, inflation).

In this research, based on the data of the Statistical Office and the National Bank of the Republic of Northern Macedonia, the results obtained through statistical methods of correlation (correlation) and regression coefficients (influence of group factors on an indicator or variable) it was found that there is a significant significant negative correlation between the performance of banks (AT) and the unemployment index ($r = -.986$ sig = .000 $p < 0.01$) so, with the increase of the performance of banks (AT) results in a decrease in unemployment in the Republic of Northern Macedonia in the years 2010-2019 and vice versa as well as between the level of non-performing loans and the performance of banks there is no significant correlation.

Keywords: *Banking system; Banking performance; Total assets; Problem loans; Credit risk; Macroeconomic indicators;*

PËRMBAJTJA

Abstrakt.....	2
Abstract	3
HYRJE	6
1. Problematika e hulumtimit.....	6
2. Qëllimi i hulumtimit	8
3. Hipoteza e hulumtimit.....	9
4. Metodologjia e punës.....	9
5. Organizimi dhe struktura e hulumtimit.....	11
KAPITULLI I	12
1. SHQYRTIMI I LITERATURËS SË HULUMTIMIT	12
1.1 Koncepti i sistemet bankar dhe sfidat	12
1.2 Performanca bankare në literaturë dhe në hulumtimet relevante.....	15
1.3 Faktorët që ndikojnë në performancën e Bankave.....	18
1.3.1 Kapitali dhe përfitueshmëria.....	23
1.3.2 Cilësia e kreditimit dhe përfitueshmëria	25
1.3.3 Depozitat	29
1.3.4 Madhësia e bankave.....	29
1.4 Koncepti i Kredive me probleme dhe të rreziqeve bankare.....	33
1.5 Llojet e rreziqeve bankare.....	35
1.5.1 Rreziku i kredisë	35
1.5.2 Rreziku i likuiditetit	38
1.5.3 Rreziku i normës së interesit.....	40
1.5.4 Rreziku operacional	42
1.5.5 Menaxhimi i rrezikut bankar.....	44
1.6 Menaxhimi i rrezikut të kredisë	45

1.6.1 Politikat, procedurat dhe aktet e brendshme	46
1.6.2 Zbulimi i hershëm i plasmaneve të këqija	52
1.6.3 Modalitetet e menaxhimit të kredisë problemore	53
KAPITULLI II	55
2. SISTEMI BANKAR DHE KREDITË ME PROBLEME NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT	55
2.1 Sistemi bankar	55
2.2 Gjendja makroekonomike sipas Bankës Botërore	58
2.3 Kreditet problematike në Republikën e Maqedonisë së Veriut sipas Raportit të Bankës Popullore	60
KAPITULI III	63
3. PJESA EMPIRIKE E HULUMTIMIT	63
3.1 Statistikat deskriptive dhe shpërndarja e indekseve ekonomike	63
3.2 Interpretimi i hipotezave	68
3.3 Përmbledhja e konkludimeve dhe diskutimi i rezultateve	72
KAPITULI IV	74
3. PËRFUNDIMI DHE REKOMANDIMET	74
Literatura e përdorur	77

HYRJE

1. Problematika e hulumtimit

Menjëherë pas pavarësisë monetare të Maqedonisë, sektori bankar ishte në gjendje katastrofike, i shkaktuar nga barra e kredive të këqija. Kështu, sipas disa vlerësimeve, në vitin 1993, kreditë e këqija llogaritin deri në 70% të portofolit të kredisë të sektorit bankar të Maqedonisë. Kjo ishte një pasojë e lidhjes së bankave me debitorët e tyre kryesorë, të cilët morën pjesë në organet drejtuese të bankave, si dhe ndikimin politik në banka. Më vonë, me miratimin e Ligjit për rehabilitimin dhe rindërtimin e një pjese të bankave në Maqedoni, më 16 mars 1995, filloi projekti më i madh për rigjallërimin e bankave pas pavarësisë monetare.

Disa vjet më vonë, më 31 dhjetor 1999, u miratua Ligji për Garancimin e Investimit të një Investitori Strategjik për marrjen e kërkesave të caktuara nga përdoruesit fundorë nga Republika e Maqedonisë në Stopanska Banka AD Shkup. Kështu, shteti bëri riparime shtesë për Stopanska Banka, duke marrë përsipër pretendimet në bazë të kredisë në denarë dhe valutë të huaj dhënë Maqedonisë Tabak AD Shkup, Jugohrom - Jegunovce, Fenimak AD Shkup dhe Ko-Ko Godel AD Shkup, në një shumë totale prej 235 milion Shenjat gjermane. Përsëri, këto vendosje u transferuan në Agjencinë e Rehabilitimit të Bankës. Në vitin 2002, pati një përmbysje të cilësisë së portofolit të kredisë së bankave, kur në vetëm një vit përqindja e kredive të këqija u ul për më shumë se gjysmën. Që atëherë, ka pasur një përmirësim të ndjeshëm në cilësinë e portofolit të kredisë të sektorit bankar dhe, në fund të vitit 2007, pjesa e kredive të këqija u ul në 6.4%. Kjo ishte për shkak të disa faktorëve, siç janë: forcimi i standardeve mbikëqyrëse, përmirësimi i qeverisjes korporative të bankave, marrja në dorë e bankave nga bankat e huaja, reforma gjyqësore, ringjallja e veprimtarisë së biznesit, ristrukturimi i ndërmarrjeve të privatizuara, etj.

Gjatë vitit 2009 dhe 2010, si rezultat i efekteve të krizës globale financiare dhe ekonomike, vëllimi i kredive të këqija u rrit përsëri, duke arritur në 7.1% në fund të 2010. Për më tepër, portofoli i kredisë së bankave maqedonase është akoma më keq në krahasim me mesataren e BE-së, ku pjesa e kredive të këqija është rreth 3%.

Në Maqedoni, kredia që klasifikohet në kategoritë e rreziqeve G dhe D, ose hua që për çfarëdo baze (principal, kamatë, të ardhura të tjera pa interes) nuk ngarkohet më shumë se 90 ditë nga dita e maturimit, banka është e detyruar të regjistrojë (për ta transferuar atë) në një llogari të veçantë kontabël për kreditë me probleme (në planin e kontabilitetit të bankës: pretendime të

dyshimta dhe të diskutueshme). Në momentin kur interesi i llogaritur merr një status jo-performues, banka është e detyruar të bëjë një korigjim të plotë të vlerës së interesit të llogaritur. Kërkesa mund të përjashtohet nga kategoria e kërkesave që nuk kryejnë vetëm nëse pjesa e duhur e kërkesës është ngarkuar dhe nëse janë përmbushur kushtet për riklasifikimin e saj në një kategori më të mirë rreziku.

Në shtjellimin e temës së masterit, vëmendje e veçantë i kushtohet rëndësisë dhe karakteristikave të kredive problematike ose jofunksionale në banking, nga përkufizimi i kredisë problematike deri në procesin e identifikimit, matjes, kontrollit dhe monitorimit të rrezikut të kredisë. Rreziku i kredisë është gatishmëria dhe aftësia e debitorit për të përmbushur detyrimet ndaj bankës, në përputhje me kushtet e kontratës për rregullimin e marrëdhënieve kontraktuale në lidhje me transaksione të caktuara financiare. Kredia e problemit është shpesh një burim i rreziqeve të tjera, më shpesh rreziku i likuiditetit, dhe në disa raste mund të jetë burim i rrezikut të aftësisë paguese, në situata kur ai zbatohet në shumicën e portofoleve të kredisë bankare, si dhe të kredisë dhe kredisë me problem rreziku është pararendësi më i zakonshëm i rrezikut operacional që shfaqet në formën e mosrespektimit të procedurave të dhënies së kredisë, tregtimit të letrave me vlerë nga punonjësit, vlerësimin e aftësisë paguese të bankës ose Procedurat Astarte. Shtë lloji kryesor dhe mbase më i rëndësishëm i rrezikut të pranishëm në financa, tregti dhe transaksione tregtare. Politikat dhe objektivat e administrimit të rrezikut të kredisë janë një pjesë integrale e strategjive dhe politikave të administrimit të rrezikut të bankës. Banka është e detyruar të identifikojë, matë dhe vlerësojë rrezikun e kredisë bazuar në besueshmërinë e debitorit në lidhje me afatin e saj në kryerjen e detyrimeve ndaj bankës dhe në cilësinë e kolateralit që i jep asaj bankës. Për të mbrojtur bankën nga rreziku i kredisë - krediti me probleme, në operacionet e saj krijon një strategji që shmang humbjet e mëdha që mund të vijnë nga rreziku i kredisë. Në këtë punim i kushtohet vëmendje implikimeve të shkaktuara nga kredia problematike në Maqedoni duke krahasuar normat makroekonomike me asetet e përgjithshme të bankave dhe duke marrë kështu një pasqyrë të qartë të ndikimit të kredive me probleme në ekonominë e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Nevoja për të identifikuar burimet e rrezikut të kredisë, zbatimin e politikave dhe strategjive për menaxhimin e suksesshëm të rrezikut të kredisë dhe proceset për matjen, kontrollin dhe përcjelljen e rrezikut të kredisë janë me rëndësi thelbësore për funksionimin e suksesshëm të bankave dhe kështu për nivelin e përgjithshëm të ekonomisë në Maqedoni. Gjithashtu, pjesa empirike e punimit me operacione

specifike statistikore përshkruan trendin statistikor të këtyre kredive dhe performancave bankare edhe ato të bankave të vogla, mesme dhe të mëdhaja duke u referuar nivelit të aktivave të përgjithshme dhe kështu përfundon këtë hulumtim si një kurs teoriko-empirik mbi konceptin e kredive me probleme dhe ndikimin e tyre në ekonominë dhe performancën bankare të Republikës së Maqedonisë së Veriut në periudhën 2010-2019.

2. Qëllimi i hulumtimit

Një nga arsyt kryesore të studimit është që të përshkruhen në mënyrë konçize e analitike koncepti i kredive problematike dhe performancës bankare si dhe ndikimit të tyre në ekonominë e Republikës së Maqedonisë së Veriut si dhe ndërlidhjen potenciale mes këtyre dy variablave ekonomike.

Poashtu, qëllimi i tezës sime është që të nxjerrë në pah disa kontribute thelbësore teorike-empirike në fushën e ndërlidhjes dhe ndikimit të parametrave makroekonomike në mes tyre, në këtë rast kredive problematike ndaj parametrave makroekonomike të Republikës së Maqedonisë së Veriut dekadën e fundit si dhe të senzibilizohet opinionin e gjërë me peshën e ndikimit të shkallës së kredive problematike në ekonominë e Maqedonisë së Veriut.

Qëllimi kryesor i kësaj teze është të përshkruajë, analizojë dhe vlerësojë lidhjen kauzale ndërmjet shkallës apo nivelit të kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut në periudhën prej vitit 2010 deri në vitin 2019. Ky qëllim do të arrihet duke analizuar fillimisht koeficientet, shkallët e kredive problematike dhe aktivitetin e përgjithshme të bankave (të dhënat relevante nga Banka Popullore e Maqedonisë së Veriut) dhe më pas të analizohet nëse të njëjtat do ndikojnë dhe sa në mënyrë signifikante në treguesit makroekonomik që janë tregues të performancës së ekonomisë së vendit siç janë: PBB, aktivitetin e bankave, nivelin dhe ecurinë e punësimit, inflacionit, etj.

Për t'i arritur këto qëllime do të parashtrihen disa pyetje kërkimore:

- A ka ndikim, si dhe sa ndikon kreditë problematike ekonominë në tërësi në Republikën e Maqedonisë së Veriut?
- Çfarë ndikimi sjell ndërlidhja potenciale mes kredive problematike dhe performancës së bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut?

- A ekziston lidhshmëri potenciale mes parametrave makroekonomike si grup faktorësh dhe vlerave të kredive problematike dhe si është natyra e asaj ndërlidhjeje?

3. Hipoteza e hulumtimit

Duke pasur parasysh përmbajtjen e detyrës, objekti dhe qëllimi i hulumtimit, që duam të arrijmë, ne kemi formuar hipotezë kryesore zero dhe hipotezën e dytë si rrjedhojë logjike nga vetë hipoteza kryesore, edhe atë duke u nisur nga fakti se shumë studime të kryera më parë tregojnë një lidhje të drejtë midis vlerës së kredive problematike dhe performancës bankare si dhe zhvillimit të ekonomisë së vendit dhe duke u bazuar në qëllimin dhe pyetjet kërkimore janë parashtruar edhe hipotezat hulumtuese në vijim:

H1: Nuk ka ndërlidhje sinjifikante midis vlerës së kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

H2: Ekziston ndërlidhje sinjifikante mes indikatorëve makroekonomikë si grup faktorësh (PBB, inflacioni, aktivat e bankave, punësimi dhe papunësia, e tjerë) me vlerëne kredive problematike dhe performancës bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut.

4. Metodologjia e punës

Nga natyra e kërkesave dhe detyrave të parashtruara në këtë punim që analizon lidhjen dhe ndikimin që ka kreditë problematike në performancën bankare si dhe në ekonominë e vendit në Republikën e Maqedonisë së Veriut, pra, sipas kësaj në rrjedhat e përpilimit të hulumtimit do të përdoren tre lloje metodash:

- ✓ **analizë teorike** mbi kreditë problematike, riskun e bankave, zhvillimin ekonomik me parametrat makroekonomike, format dhe nivelet e tyre dekadën e fundit si dhe analizën e tregueve makroekonomikë të tjerë të Maqedonisë së Veriut si ndikues potencial në ekonominë e vendit;
- ✓ **analizë përshkruese** mbi situatën makroekonomike në Republikën e Maqedonisë, politikat e tregut të punës, reformat strukturore, duke identifikuar problematikat e dekadës së fundit;
- ✓ **analizë empirike** duke përdorur një model regresioni bazuar në metodën e korelacionit (ndërlidhjes së variablave), analizat faktoriale me regresion linear (ndikimit të grup

faktorëve ndaj një variable), dallimit të mesatareve dhe statistikat deskriptive për indikatorët makroekonomik të vendit.

Specifikisht, metodologjia e punimit përbëhet nga hapat e mëposhtëm:

- Ndërtimi i pyetjeve kërkimore dhe zhvillimi i tyre.
- Trajtimi i bazave teorike dhe analiza e gjetjeve të literaturës së huaj, dhe studimeve vendase mbi lidhjen e kredive problematike me zhvillimin e ekonomisë.
- Analiza e problematikës makroekonomike në Maqedoni me fokus të kredive problematike dhe treguesit makroekonomikë që ndikojnë mbi të.
- Ndërtimi i modelit empirik, grumbullimi, përpunimi i të dhënave dhe nxjerrja e rezultateve.
- Nxjerrja e përfundimeve dhe rekomandimeve.

Për të përmbushur objektivat e këtij punimi kërkimor do të ndërmirret rishikimi i një literature të gjerë që fokusohet në shpjegimin e kësaj lëmie, si dhe burime dytësore që përfshijnë studime të mëparshme e raste studimi në këtë fushë, raporte, tabela statistikore, baza të dhënash në internet; etj.

Punimi do të bazohet në kërkime e materiale ekzistuese nga këto lëmi dhe në të dhëna konkrete sa u përket këtyre treguesve në Republikën e Maqedonisë së Veriut duke zbatuar dhe metoda ekonometrike për ndikimin që ka kreditë problematike ndaj ekonomisë së vendit në Republikën e Maqedonisë së Veriut gjatë kësaj periudhe kohore.

Ky studim përfshin gjithashtu edhe elemente kërkimi sasior, si analiza e të dhënave statistikore dhe përpjekje për të shpjeguar ecuritë dhe për të dhënë analizuar tendencat e zhvillimit.

Për realizimin e këtij punimi janë përdorur dhe të dhëna sekondare., Këto të dhëna janë siguruar nga burime të publikuara dhe janë kryesisht të dhëna nga Banka Botërore, Fondi Monetar Ndërkombëtar, Enti Statistikor i Republikës së Maqedonisë së Veriut, Banka Qendrore e Republikës së Maqedonisë së Veriut, Ministria e Financave të Republikës së Maqedonisë së Veriut, Agjencioni për Punësim i Republikës së Maqedonisë së Veriut; etj.

5. Organizimi dhe struktura e hulumtimit

Ky hulumtim përbëhet nga pesë kapituj, duke përfshirë këtu hyrjen, rishikimin e literaturës, kreditë problematike dhe zhvillimi i biznesit financiar në dekadën e fundit si dhe sistemin makroekonomik të Republikës së Maqedonisë së Veriut, vlerësimin ekonometrik të hulumtimit si dhe përfundimet dhe rekomandimet.

Problematika e hulumtimit është si një kapitull hyrës i punimit, në të cilin trajtohet rëndësia dhe qëllimi kryesor i hulumtimit, objektivat e veçanta dhe rezultatet e pritshme, organizimi i hulumtimit, metodologjia e përdorur dhe burimet e të dhënave.

Në kapitullin e parë trajtohet literatura bazë që ka të bëjë me këtë temë, duke filluar me zhvillimet e fundit botërore makroekonomike sa i përket kredive problematike dhe performanca bankare duke vazhduar më tej me përkufizimin e nocioneve bazë dhe nënnozioneve sipas lidhshmërisë me fushën e hulumtimit. Në këtë kapitull paraqiten gjithashtu, edhe vlerësimet teorike dhe empirike të ndërlidhjes që ekziston midis kredive problematike dhe dhe performancës bankare.

Në kapitullin e dytë trajtohet sistemi makroekonomik i Republikës së Maqedonisë së Veriut. Në këtë kapitull analizohen indikatorët makroekonomikë dekadës së fundit dhe ndërlidhja e tyre potenciale me kreditë problematike dhe performancës bankare, si treguesit kryesorë që ndikojnë në qëndrueshmërinë e saj.

Kapitulli i tretë ndalet në një vlerësim ekonometrik të ndikimit të kredive problematike dhe performancës bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut. Vlerësimi ekonometrik bëhet duke shfrytëzuar metodën për analizën e regresionit, metodën e koeficienteve të ndryshëm të korelacionit, me të cilin jepen vlerësime të ndikimit të kredive problematike dhe rritjes ekonomike në Republikën e Maqedonisë së Veriut, për periudhën kohore 2010-2019.

Kapitulli i katërt përmbledh rezultatet dhe jep rekomandimet përkatëse në lidhje me çështjet kryesore dhe diskutimet e ngritura gjatë këtij punimi.

KAPITULLI I

1. SHQYRTIMI I LITERATURËS SË HULUMTIMIT

1.1 Koncepti i sistemet bankar dhe sfidat

Meqë një prej arsyeve kryesore që ka shkaktuar probleme serioze me bankat kudo në botë por edhe në Maedoninë e Veriut, vazhdon të mbetet cilësia jo e mirë e kreditimit dhe menaxhimi jo i mirë i riskut të kredisë, kështu që provigjionimi i kreditit mbetet si një nga çështjet më primare në fokus për çdo bankë kudo në botë. Por nga ana tjetër janë edhe një sere faktorësh të tjerë të brendshëm dhe të jashtëm që kanë ndikim të konsiderueshëm në performancën dhe ecurinë e përgjithshme të treguesve financiarë bankarë. Cilësia e kreditimit është konsideruar si një nga treguesit bazë të mirëqënies financiare dhe e performancës të një bankë që ka një ndikim te drejtpërdrejtë në treguesit e perfitueshmërisë. Vonesat në pagesat e kredive sjellin efekte negative jo vetëm për huadhënësit që në këtë rast janë bankat por kanë një efekt domino në të gjithë ekonominë e një vendi.

Por vlen për t'u përmendur edhe fakti që ka edhe shumë faktorë të brendshëm dhe të jashtëm që kanë ndikimin e tyre në përfitueshmërinë e bankave. Objekt i studimit tonë në fakt do jenë cilësia e kreditimit si edhe disa faktorë specifike dhe jospecifikë që besohet që kanë ndikim në përfitueshmëri në mënyrë të drejtpërdrejtë.

Studime të shumta të kryera për krizën në mbarë botën, kanë treguar që kreditë me probleme dhe mungesa e likujditetit përbëjnë një nga faktorët kyç në falimentimin e shumë bankave në botë, gjë që ka ndikuar në mënyrë të drejtpërdrejtë në uljen e përfitueshmërisë së tyre në treg. Për këtë arsye pasojat që sjell risku i kreditit është një çështje me shumë rëndësi dhe mjaft delikate për aq kohë sa vëmendja kryesore e bankave kthehet pikërisht nga procesi i financimit të ekonomisë nëpërmjet kredidhënies.

Sipas teorisë së bankave, janë 6 lloje kryesore risqe me të cilat ato përballen gjatë gjithë veprimtarisë së tyre, por risku i kreditit dhe cilësia e kreditimit zë një vend të veçantë që kërkon më shumë vëmendje veçanërisht në ditët e sotme. Është tashmë shumë e njohur dhe e përfolur gjatë, që qëllimi përfundimtar i çdo aktiviteti ekonomik dhe i çdo subjekti ekonomik, përfshirë këtu edhe institucionet financiare bankare është maksimizimi i vlerës së tyre në tregun ku ato operojnë. Procesi i realizimit të këtij objekti kalon në mënyrë të përhershme përmes shumë

luhatjeve të mëdha në ngritje dhe në ulje të flukseve hyrëse dhe dalëse. Përgjatë këtij procesi, çdo biznes, i çfarëdo natyre qoftë, përjeton situata shumë të mira në të cilat arrihet objektivi bazë i ekzistencës së një biznesi, por edhe situata të vështira në të cilat nuk arrin të realizojë qëllimet dhe objektivat që ai ka vendosur.

Vetë procesi i maksimizimit të vlerës dhe procesi i zhvillimit dhe i rritjes së çdo biznesi ballafaqohet përherë e më shumë me rreziqe të shumta, të shkaktuara dhe të lidhura me faktorë nga më të ndryshëm. Veçanërisht mund të përmendim veprimtarinë bankare e cila është subjekt i llojeve të ndryshme të rrezikut, duke përfshirë pikërisht atë të kredive, të tregut operacional të kurseve të këmbimit apo edhe atë të likuiditetit. Si pjesë e menaxhimit të rrezikut të tyre, bankat kanë nevojë për të monitoruar në mënyrë të vazhdueshme këto rreziqe, duke ruajtur kapitalin e nevojshëm dhe likuiditetet e mjaftueshme bazuar në rregullat dhe standartet përkatëse, për t'i mbrojtur nga goditjet që mund të vijnë për shkak të këtyre risqeve.

Menaxhimi dhe mbajtja nën kontroll i riskut të kreditit dhe i faktorëve të tjerë specifikë në bankat e nivelit të dytë është bërë një element shumë i rëndësishëm, jo vetëm për shkak të krizës financiare që po kalon bota së fundmi, por edhe nga ndryshimet e herëpas-hershme në standartet ndërkombëtare të raportimit financiar si edhe nga implementimi i kushteve në bazë të marveshjeve të Bazelit. Për aq kohë sa dhënia e kredive është një nga burimet kryesore të të ardhurave nga bankat tregtare, menaxhimi i vetë këtij riskut që lidhet me kreditimin ndikon natyrshëm në përfitueshmërinë e bankave.

Analizat në nivel për çdo bankë si edhe për çdo grup ku ajo bën pjesë do të tregojë që impakti i cilësisë së kreditit dhe i faktorëve të tjerë specifikë dhe jo specifikë në përfitueshmërinë nuk do të jetë e njëjtë dhe në banka të ndryshme ndikojnë faktorë të ndryshëm, faktorë të cilët do të testohen nëpërmjet ngritjes së hipotezave të modelit.

Aplikimi i Bazel II por edhe përpjekjet për implementim e Bazel 3 ka forcuar ndjeshëm impaktin negativ të NKP në ROE, ndërkohë që sipas Bazel I, mjaftueshmëria e kapitalit ka një efekt pozitiv, por të parëndësishëm në kthimin neto nga kapitali (ROE).

Bota ka përjetuar një numër të madh krizash financiare dhe bankare përgjatë këtyre 30 viteve të fundit. Sipas Caprio dhe Klingebiel (1997) janë identifikuar rreth 112 kriza sistematike në 93 vënde që nga viti 1970. Sipas Demirguc – Kunt dhe Detragiache (1998) janë identifikuar 30 kriza të mëdha bankare që kanë ndodhur që nga viti 1980.

Përmes atyre që kanë përjetuar vëndet në zhvillim, autorët kanë vërejtur që tre vëndet nordike – Norvegjia, Finlanda dhe Suedia, kanë shkuar gjithashtu përmes këtyre krizave të ngjashme në vitet 1980 dhe 1990.

Interesante është që shumica e krizave përkuan me masat derregulative që çuan në zgjerimin tepër të shpejtë të kredisë. Në një afat të gjatë rritja e vazhdueshme e çmimeve të aseteve krijuan edhe problemin kryesor të krizës financiare. Në një farë mase kjo fluskë plasi dhe tregjet e aseteve përjetuan një rënie dramatike të çmimeve të aseteve shoqëruar me një kolaps të vërtetë financiar.

Së fundi këto falimentime të bankave u shoqëruan me kreditë nënstandarte si edhe humbjet që vinin si rezultat i rritjes së tyre, impakti i të cilave vazhdon të ndjehet edhe në ditët e sotme në ekonominë e mbarë botës.

Natyrisht, ajo çka u vu re ngaurvejimet e kryera në mbarë botën, ishte se sektori i kredive hipotekore paraqitej si më riskiozi në vitet 2007-2008. Si rezultat i gjithë tregu financiar pati një situatë jo të mirë financiare, situatë e cila u shoqërua më pas me një krizë të vërtetë financiare dhe më pas ekonomike. Kjo situatë çoi në një domosdoshmëri për një ekzaminim të detajuar të një sërë faktorësh të lidhura me funksionimin e tregjeve financiare për të identifikuar rrënjët e vërteta të fillimit të kësaj krize. Çështje të tilla si niveli i mjaftueshmërisë së kapitalit në sistemin bankar, roli i agjensive të rankimit sipas standardeve financiare dhe të vlerës së drejtë ishin ndër elementët më të përfolurit në atë kohë, që do të sillnin edhe ndryshime dhe përmirësime të situatës së krijuar.

Në përgjigje të krizës bankare, reforma të rëndësishme u ndërmorën në sistemin rregullativ bankar. Më të rëndësishëm ishin marrëveshjet e Bazelit, Bazel I dhe Bazel II dhe përpjekjet që po bëhen për të implementuar Bazel III, të cilat i referohen mbikëqyrjes bankare, të lëshuara nga Komiteti i Bazelit për mbikëqyrjen bankare. Bazeli I kërkonte një minimum prej 8% të mjaftueshmërisë së kapitalit për bankat. Bazel I fokusohej në riskun e kreditit, nga ku mendohej që minimumi i kërkuar i kapitalit ishte mënyra për të parandaluar bankat të merrnin përsipër një risk më të madh nga mundësitë që ato kishin.

Bazel I kontribuoi në stabilitetin financiar, duke krijuar kushte për konkurrencë të barabartë midis bankave. Megjithatë disa çështje të tilla si mungesa e matjeve të ndjeshmërisë së riskut të kreditimit dhe stimuj të dobët për forcimin e sistemit të menaxhimit të riskut u paraqitën si të metat kryesore në këtë kuadër. Këto stimuluan shanse të rëndësishme për arbitrazh të tilla si

ekspozimet jashtë bilancit. Ishte shumë e qartë që Bazel 1 ishte i paaftë të siguronte një përgjigje të mjaftueshme në kontekstin e një bote që sa vjen dhe ndryshon. Në fakt është edhe kundërshtimi i bankave të mëdha që kufiri 8% ju dukej penalizues, krahasuar me bankat e vogla dhe kështu kërkuan ulje të këtij kufiri për to.

Si rrjedhim Bazel II hyri në fuqi për të përmirësuar menaxhimin e riskut si edhe për t'iu përgjigjur sa më mirë ndryshimeve botërore. Gjithashtu Bazel II përmirësoi dukshëm praktikën e menaxhimit që nuk ishin shumë evidente në Bazel 1 (Wahlstrom, 2009).

Megjithatë për ironi të fatit, frekuenca e krizës nuk pësoi ulje edhe me futjen e reformave të suksesshme. Lind natyrshëm pyetja, pse ka ndodhur kjo? Ka shumë faktorë që kontribuan kryesisht kushtet ekonomike dhe politike. Është evidente që vetëm menaxhimi i riskut nuk është i vetmi faktor që përmirëson biznesin bankar por përbën një faktor kyç për moslejimin e falimentimit të sistemit bankar të një vendi.

Për më tepër Jean-Charles Rochet (2008) thekson se faktorët kyç për reforma të suksesshme janë pavarësia dhe llogaridhënia e mbikëqyrësve bankare. Për aq kohë sa mbikëqyrësit bankare përfaqësojnë interesat ekonomike dhe politike të vendeve respektive, vështirëson implementimin e rregullave ndërkombëtare në mënyrë të suksesshme. Kriza financiare tregoi që menaxhimi i riskut të institucioneve financiare nuk ishte e mjaftueshme. Kjo çoi në falimentimin e bankave e vështirësi në tregjet financiare. Për më tepër diskutimi për krizën financiare nga shumë studiues dhe mendimtarë përmendën faktin se një vëmendje më e madhe drejt menaxhimit të riskut do të shmangte në mënyrë të ndjeshme efektet negative të krizës financiare globale. Prandaj menaxhimi i riskut si disiplinë po i kushtohet në ditët e sotme një vëmendje mjaft e veçantë (Feldman Associates, 2009).

Megjithatë kriza financiare globale nxori disa leksione shumë të rëndësishme që do të çojnë në përmirësimin e menaxhimit të riskut në të ardhmen. Në këtë kuadër monitorimi i vazhdueshëm i cilësisë së kreditimit është kthyer në një nga fushat më sfiduese dhe më me rëndësi të studimeve ekonomike botërore.

1.2 Performanca bankare në literaturë dhe në hulumtimet relevante

Në fakt, eksperiencia ka treguar që bankat që funksionojnë mirë, janë njohur si katalizator për rritjen ekonomike, ndërkohë që ato që nuk kanë një funksionim të mirë jo vetëm që pengojnë përparimin ekonomik por edhe përkeqësojnë dukshëm varfërinë (Barth, 2004).

Mirëpo bankat janë të ekspozuara ndaj risqeve të ndryshme të tilla si risku i kredisë, i tregut, operacional, likuiditetit etj. Edhe pse të gjithë këto risqe veprojnë në krah të kundërt me performancën e bankave në mënyra të ndryshme, Chijoriga (1997) ka argumentuar se madhësia dhe niveli i humbjeve të shkaktuara nga risku i kredisë krahasuar me risqet e tjera janë shumë herë më të ndjeshme për të shkaktuar falimentimin e një banke (Chijoriga, 1997).

Pra, kjo pjesë parashtron shpjegime të shumta teorike për marrëdhëniet midis rregullimit bankar, strukturës së pronësisë, strukturën e bilancit dhe përfitueshmërisë. Megjithatë, duhet thënë se mjaft studime fokusohen në një model më të gjerë duke kombinuar faktorët makroekonomikë dhe ato specifike (të brendshëm).

Pa asnjë rregullore të qartë, politikbërësit supozojmë se bankat vlerë-maksimizuese marrin më shumë rreziqe se sa ajo që është optimalja dhe e pranueshme për depozituesit e saj. Ndërsa marrja e rrezikut është mesatarisht e dobishme për bankat individuale, një falimentim i mundshëm i një banke të vetme është shumë e padëshirueshme për depozituesit dhe mund të përhapen në të gjithë sektorin bankar (Barth, Caprio & Levine, 2004).

Për më tepër, sipas Saunders dhe Cornett (2008) barra rregullatore neto mund gjithashtu të ndikojë negativisht në performancën e bankës. Barra rregullatore neto është e barabartë me koston minus përfitimet e rregullores. Shpenzimet e rregullimit janë p.sh. shpenzimeve të përmbushjes, duke iu referuar kostove të raporteve të përgatitura dhe deklaratave të rregullatorëve, apo kostot e duke u kufizuar nga një portofol optimal ose strukturën e kapitalit.

Shpjegimi kryesor teorik për marrëdhëniet në mes të strukturës së pronësisë dhe profitabilitetit është i bazuar në teorinë e agjencisë, të formalizuar më parë nga Jensen dhe Meckling (1976).

Hulumtimet e tyre shpjegojnë pse drejtuesit e subjekteve me struktura të ndryshme të kapitalit, të zgjedhin aktivitete të ndryshme. Në një marrëdhënie midis pronarëve dhe menaxherëve, një marrëdhënie kryesor-agjent, si ndryshon në nevojat dhe preferencat e tyre.

Sipas Jensen dhe Meckling (1976) rezultatet e tyre ka implikime në përfitueshmërinë bankare, si rezultat ato sugjerojnë se struktura e pronësisë dhe qeverisja e korporatave ka ndikim të konsiderueshëm në performancën e tyre. Më në fund struktura e bilancit kontabël mund të ndikojë në përfitueshmërinë bankare. Në këtë kontekst, kapitali në raport me asetet totale është një ndër treguesit e bilancit më me rëndësi që mori vëmendjen kryesore nga këto

studime të kryera nga këto autorë. Për këtë tregues, shpjegime të ndryshme teorike supozojnë shenja të ndryshme për lidhjen me përfitueshmërinë.

Sipas teorisë së Modigliani-Miller nuk ekziston asnjë lidhje në mes të strukturës së kapitalit (borxhit ose financimit të kapitalit) dhe vlerës së tregut të një banke (Modigliani dhe Miller, 1958). Në këtë kontekst, nuk ekzistojnë një marrëdhënie midis raportit të kapitalit neto-ndaj-aktivitetit dhe kostot e financimit ose përfitimit. Teoria e financimit sugjeron që rritja e riskut, duke rritur levën financiare dhe kështu ulja e raportit të kapitalit me asetet totale, çojnë në një kthim më të lartë të pritshëm nga ku për çdo risk shtesë të ndërmarrë, përfitueshmëria duhet të rritet, në të kundërtën rritja e riskut nuk do të sjellë më përfitime. Ky shpjegim teorik njihet si teoria trade-off e riskkthimit.

Ka edhe shpjegime teorike për marrëdhëniet e kundërt të raportit më të lartë të kapitalit mbi asetet ka një efekt pozitiv në rentabilitetin. Këto shpjegime janë të bazuara në hipotezën e sinjalizimit dhe të falimentimit. Hipoteza e parë thekson se një raport më i lartë i kapitalit është një sinjal pozitiv në tregun e vlerës së një banke (HEID, Porath dhe Stolz 2004).

Bankat me më pak përfitueshmëri nuk mund të arrijnë një sinjal të tillë pasikjo do të përkeqësojë edhe më tej të ardhurat e tyre. Në këtë mënyrë një levë financiare e ulët, tregon se bankat ecin më mirë se konkurrentët e tyre të cilët nuk mund të rritin kapitalin e tyre pa përkeqësuar më tej rentabilitetin. Hipoteza e fundit sugjeron se në një rast, ku kostot e falimentimit janë të papritura të larta, një bankë të mbajnë më shumë barazi për të shmangur periudhën e stresit bankar (Berger, 1995).

Në literaturë, disa studime empirike mbi përfitueshmërinë janë realizuar në një vend specifik ndërkohë që të tjerë janë përqëndruar në një sërë vendesh. Psh, studime të fokusuar në një shtet të veçantë mund të përmendim: në Amerikë (Berger, 1995; Angbazo, 1997), në Kolumbi (Barajas et al., 1999), në Majlazi (Guru, Staunton dhe Balashanmugam, 2002), në Brazil (Afanasieff et al., 2002), në Greqi (Mamatzakis dhe Remoundos, 2003; Kosmidou, 2006), në Kinë (Heffernan and Fu, 2008), në Zvicër (Dietrich dhe Wanzenried, 2009), në Pakistan (Javaid, Anwar, Zaman dhe Gafoor, 2011), në Japoni (Lui dhe Wilson, 2010), dhe në Korea (Sufian, 2011).

Ndërkohë, shumë studime në lidhje me analizën e përfitueshmërisë bankare në disa grup shtetesh janë bërë nga Molyneux & Thornton (1992), Demirguc-Kunt dhe Huizinga (1999, 2001),

Abreu & Mendes (2001), Bashir (2000), Hassan dhe Bashir (2003), Athanasoglou, Delis and Stakouras (2006).

Molyneux dhe Thorton (1992) ishin të parët që studiuuan përfitueshmërinë bankare për disa shtete njeherësh nga ku vrojtuan 18 vende evropiane për periudhën 1986-1989. U gjet një lidhje pozitive midis ROE dhe nivelit të normave të interesit në secilin vend si edhe midis përqëndrimit dhe pronësisë së bankave të marra në shqyrtim.

Pak e rëndësishme është fakti nëse keto studime janë fokusuar në një shtet të vecantë apo në një grup shtetesh, sesa fakti që sido që të jenë bërë studimet ato nxjerrin të njëjtat përfundime që faktorët që ndikojnë në përfitueshmërinë e bankave mund të ndahen në 2 grupime të mëdha të quajtur faktorë të brendshëm dhe faktorë të jashtëm.

1.3 Faktorët që ndikojnë në performancën e Bankave

Studime të mëparshme të kryera nga (Short, 1979; Bourke, 1989; Molyneux & Thornton, 1992; Demircuc-Kunt & Huizinga, 2000) në lidhje me përfitueshmërinë e bankave e kanë paraqitur në funksion të faktorëve të brendshëm dhe të jashtëm. Faktorët e brendshëm i referohen faktorëve që e kanë origjinën nga pasqyrat financiare – kontabile të bankave, dhe për këtë arsye ato mund të përkufizohen si mikro-faktorë ose faktorë specifike të përfitueshmërisë. Faktorët e jashtëm janë variabla që nuk janë të lidhur me menaxhimin e bankës por që reflektojnë mjedisin ekonomik dhe juridik që ndikojnë në funksionimin dhe performancën e institucioneve financiare.

Përveç kësaj, ashtu si Short (1979) argumenton se madhësia është e lidhur shumëngushtë me mjaftueshmërinë e kapitalit ndërkohë që bankat relativisht të mëdha kanë tendencë për të rritur kapitalin më pak të kushtueshem e në këtë mënyrë paraqiten me përfitueshmëri më të lartë.

Duke përdorur argumente të ngjashme sipas Hu (2002) dhe Goddard et al. (2004), të gjitha bankat kanë të lidhura madhësinë e tyre me normat e kapitalit, ato pretendojnë për një lidhje pozitive, që do të thotë sa më e madhe të jetë një bankë aq më e madhe është përfitueshmëria e tyre. Një sërë variablash shpjegues janë propozuar për të dyja kategoritë, sipas natyrës dhe qëllimit të çdo studimi. Studime që kanë të bëjnë me faktorët e brendshëm përdorin variabla të tillë si madhësia, kapitali, risku i kredisë, kostot etj. Akhavein et al. (1997) dhe Smirlock (1985) kanë gjetur një lidhje pozitive dhe të rëndësishme midis madhësisë së bankës dhe përfitueshmërisë së saj.

Demirguc-Kunt dhe Maksimovic (1998) sugjerojnë se lidhur me faktorët e brendshëm të tillë si ligjor, financiare etj që ndikojnë në përfitueshmërinë e bankave janë të lidhur ngushtësisht me madhësinë e saj. Faktorë të tjerë të brendshëm, të tillë si treguesit e kreditit apo likuiditetit janë konsideruar si faktorë specifike të bankave, dhe janë të lidhura ngushtë me menaxhimin sidomos me menaxhimin e riskut. Nevoja për menaxhimin e riskut në sektorin bankar është i domosdoshëm për natyrën që ka vetë biznesi bankar.

Cilësia e dobët e aseteve të një banke dhe niveli i ulët i likuiditetit janë 2 shkaqet kryesore që kërkojnë një vëmendje të veçantë nga kërkuesit për të parë dhe matur ndikimin në përfitueshmërinë e bankave.

Duke u nisur nga rezultatet empirike të studimeve të mëparshme, Bourke (1989) ka konkluduar në studimin e tij në një lidhje negative të riskut të kreditit në përfitueshmërinë. Ky rezultat mund të shpjegohet duke marrë në konsideratë faktin që shumë institucione financiare janë të ekspozuara përkundrajt huave me risk të lartë, nga ku sa më i lartë të ishte akumulimi i kredive të pakthyera aq më të vogla ishin dhe kthimet në shumë banka tregtare (Miller dhe Noulas, 1997) Wall (1985) ka konkluduar se menaxhimi i detyrimeve dhe i aseteve të një banke, i fondeve të financimit dhe i kontrollit të kostove kanë një ndikim shumë të rëndësishëm në nivelin e përfitueshmërisë së bankës.

Një numër i konsideruar studimesh kanë arritur në përfundimin se kontrolli i shpenzimeve është përcaktuesi kryesor i përfitueshmërisë së një banke. Menaxhimi i shpenzimeve ofron një mundësi të madhe dhe të vazhdueshme për përmirësimin e përfitueshmërisë.

Zimmerman (1996) ka gjetur në studimin e tij, që vendimet menaxheriale, sidomos ato që lidhen me përqëndrimin e portofolit të kredive, ishin një faktor me kontribut të rëndësishëm në performancën e bankës. Shpesh kërkuesit ia atribuojnë performancës së mirë të një banke, cilësisë së menaxhimit. Cilësia e menaxhimit vlerësohet në drejtim të gadishmerisë së drejtuesve të nivelit të lartë për të kontrolluar politikën dhe performancën e bankës.

Haslem (1968-1969) llogariti raporte nga bilanci dhe pasqyrat financiare për të gjitha bankat anëtare të Sistemit të Rezerves Federale në SHBA në një studim 2 vjeçar. Rezultatet e tij treguan se shumica e raporteve ishin të lidhura në mënyrë të konsiderueshme me përfitueshmërinë, në veçanti me raportet e kapitalit, interesin e paguar dhe të fituar si dhe me pagat. Ai gjithashtu deklaroi se një udhëzues për menaxhimin e përmirësuar duhet të pari t'i

kushtohet një rëndësi menaxhimit të shpenzimeve, menaxhimit të gjetjes së fondeve dhe së fundi menaxhimit të përdorimit të fondeve në dispozicion.

Gjithashtu edhe shpenzimet e personelit kanë një lidhje inverse me përfitueshmërinë e një banke. Sipas një studimi të kryer nga Bourke (1989), niveli i shpenzimeve për stafin kanë një ndikim negativ në ROA e bankave. Megjithatë, Molyneux (1995) gjeti një lidhje pozitive midis shpenzimeve të stafit dhe fitimit total.

Tendenca e bankave tregtare po ndryshon me shpejtësi. Konkurrenca po bëhet e ashpër dhe për këtë arsye, bankat kanë nevojë për të rritur konkurrencën dhe efikasitetin e tyre duke përmirësuar performancën. Normalisht, performanca financiare e bankave tregtare dhe e institucioneve të tjera financiare është matur duke përdorur një kombinim të raporteve financiare, analizës krahasuese, matjes së performancës ose një metodologji mikse sipas Avkiran (1995).

Ndërsa Gopinathan (2009) ka paraqitur përfundimet e analizës së raporteve financiare mund të nxjerrë në pah mundësitë më të mira për investime për investitorët, si psh raporti që mat aspekte të ndryshme të performancës dhe analizon bazat e një kompanie apo një institucioni.

Për më tepër, Ho dhe Zhu (2004) gjatë studimit të tyre, kanë raportuar se vlerësimi i performancës së kompanisë ka qenë fokusuar në rritjen e efektivitetit dhe efikasitetit operacional, të cilat mund të ndikojnë direkt në mbijetesën dhe suksesin e kompanisë.

Sipas Athanasoglou (2005), roli i bankës mbetet në qendër të sistemit financiar të një vendi, nga ku eficientia e saj ndikon në mënyrë të ndjeshme në ekonominë edhe në stabilitetin e sistemit financiar. Kështu që, faktorët përcaktues të performancës së bankës kanë tërhequr vëmendjen e shumë kërkuesve në këtë fushë, nga ku kanë bërë një klasifikim në faktorë të jashtëm e të brendshëm.

Rezultatet empirike të studimeve të Raza (2011) dhe Tarawneh (2006) shpjegojnë senjë kompani, e cila ka efikasitet më të mirë, kjo nuk do të thotë se gjithmonë do të tregojë efektivitetin më të mirë.

Demirguc-Kunt dhe Huizinga (1999) studiuat faktorët specifike bankare që ndikonin në përfitueshmëri dhe në interesat marxhinale, duke përdorur një sërë karakteristikash si kushtet makroekonomike, taksimi, rregullat, struktura e financimit dhe indikatorët ligjore për 80 vende, si të zhvilluara edhe në zhvillim e sipër për periudhën 1988-1995. Ukonstatua që bankat e huaja kanë përfitueshmëri më të lartë sesa bankat me kapital vendas në vendet në zhvillim, ndërkohë që e kundërta ishte e vërtetë në vendet e zhvilluara. Megjithatë rezultatet e tyre të kërkimit

treguanmbështetje në lidhje me faktin që raporti i kapitalit kishte një lidhje pozitive me performancën financiare të bankës.

Po ti referohemi një studimi të kryer nga Abreu dhe Mendes (2001), ato shqyrtuan faktorët që ndikojnë në përfitueshmërinë bankare të disa vendeve evropiane. Ato gjetën se bankat e mirëkapitalizuara kanë kosto më të vogla falimentimi si edhe norma përfitueshmërie më të larta.

➤ Faktorët e brendshëm të performancës

Faktorët e brendshëm që ndikojnë në performancën e bankave mund të përkufizohen si faktorë që ndikohen nga vendimet e menaxhimit të bankave. Ka disa efekte të menaxhimit që ndikojnë në mënyrë direkte rezultatet financiare të bankave. Edhe pse një menaxhim cilësor çon në një performancë të mirë të bankës, është e vështirë, në mos e pamundur, për të vlerësuar cilësinë e menaxhimit në mënyrë të drejtpërdrejtë. Në fakt, supozohet të nënkuptuar se një cilësi e tillë do të reflektohet në performancën operative.

Si e tillë, ajo nuk është e pazakontë për të shqyrtuar punën e një banke në drejtim të këtyre variablave financiare gjenden në këto pasqyra financiare. Nga këto deklarata, bilanci dhe pasqyra e të ardhurave dhe shpenzimeve janë dy më kryesoret.

Sipas Husni (2011) përcaktuesit e brendshëm të përfitueshmërisë së bankave janë zakonisht të përbërë nga faktorët që janë brenda kontrollit të bankave të nivelit të dytë. Ata janë faktorët që ndikojnë në të ardhurat dhe shpenzimet e bankave. Disa studime i kanë klasifikuar ato në dy kategori variablat lidhur me pasqyrat financiare dhe variablat jo-financiare. Variablat e pasqyrave financiare përfshijnë faktorët që janë të lidhura drejtpërdrejtë me bilancin e bankës dhe pasqyrën e të ardhurave dhe shpenzimeve.

Ndërkohë, variablat jofinanciare përfshijnë faktorë të tillë si numri i degëve të një banke të veçantë, vendndodhjen dhe madhësinë e bankës, etj Haron, Sudin (2004). Studimet që merren me faktorët e brendshëm kanë përdorur variabla të tilla si madhësia, kapitali, menaxhimi i riskut dhe i shpenzimeve. Madhësia është një variabël që lidhet me ekonominë dhe disekonominë e shkallës. Autorë si Akhavein et al (1997) dhe Smirlock (1985) arritën të gjejnë një marrëdhënie pozitive dhe të rëndësishme në mes të madhësisë dhe përfitueshmërisë së bankës .

Demirguc - Kunt dhe Maksimoviq (1998) sugjerojnë se shkalla në të cilën faktorë të ndryshëm financiare, ligjore dhe të tjera (p.sh. korrupsioni) ndikojnë në përfitueshmërinë e bankës është lidhur ngushtë me variablin madhësi. Përveç kësaj, ashtu sikurse Short (1979)

argumenton, madhësia është e lidhur ngushtë me mjaftueshmërinë e kapitalit të një banke duke qenë se bankat relativisht të mëdha kanë tendencë që të huazojnë më pak kapital të shtrenjtë dhe, kështu duket më e dobishme me përfitueshmëri më të lartë.

Duke kryer studime të ngjashme, Haslem (1968), Short (1979), Bourke (1989), Molyneux dhe Thornton (1992) Bikker dhe Hu (2002) dhe Goddard et al .(2004), arritën në rezultate të gjitha nivelet e madhësive të bankave të ndryshme lidhen në menyrë të qartë me raportin e kapitalit. Sidomos për bankat e mesme e të mëdha ku vihet re një përfitueshmëri në nivele më të larta.

Megjithatë, shumë hulumtues të tjerë sugjerojnë se pak kursim në kosto mund të arrihet me rritjen e madhësisë së një firme bankare (Berger et al., 1987), i cili sugjeron se bankat shumë të mëdha mund të përballen me disekonomitë e shkallës. Faktorë të tjerë të brendshëm, si cilësia e kreditimit ose likuiditeti konsiderohen si faktorë të bankave të veçanta, të cilat lidhen ngushtë me menaxhimin e bankës, sidomos me menaxhimin e rrezikut. Nevoja për administrimin e rrezikut në sektorin bankar është e natyrshme në natyrën e biznesit bankar. Cilësia e dobët e aseteve dhe nivelet e ulëta të likuiditetit janë dy shkaqet kryesore të dështimeve të bankës dhe të përfaqësuar si burimet kryesore të rrezikut në drejtim të kredisë dhe rrezikut të likuiditetit dhe të tërhequr vëmendje të madhe nga hulumtuesit për të shqyrtuar ndikimin e tyre në rentabilitetin e bankës.

Në një hulumtim në Zvicër, Dietrich dhe Wanzenried (2009) gjetën dallime shumë të rëndësishme në nivelin e përfitueshmërisë midis bankave tregtare dhe këto ndryshime mund të që në menyrë të konsiderueshme të shpjegohet me disa faktorë të përfshira në analizë. Autorët kanë gjetur se, bankat e mirë-kapitalizuara janë të prirura të jenë më fitimprurëse se të tjerat. Po ashtu, në rast se vëllimi i kredisë një banke është në rritje më shpejt se ajo e tregut, ndikimi në rentabilitetin e bankës është pozitiv. Ata gjetën se bankat me një përqindje më të lartë të ardhurat e interesit janë më pak fitimprurëse.

Mamatzakis dhe Remoundos (2003) treguan që variablat që janë direkt të lidhur me planifikimin strategjik të bankave (psh shpenzimet e personelit, raporti i kredive mbi asetet, raporti i kapitalit mbi asetet) janë të vetmit variabla që shpjegojnë më së miri përfitueshmërinë. Ato raportuan se ekonomitë e shkallës luajnë një rol shumë të rëndësishëm jo vetëm në treg por edhe ka një indikim pozitiv në përfitueshmëri.

1.3.1 Kapitali dhe përfitueshmëria

Studime të teorive të ndryshme mbi përfitueshmërinë sigurojnë parashikime kontradiktore nëse kërkesat për kapital e limitojnë ose e rritin performancën dhe stabilitetin e një banke. Qëndrueshmëria e sistemit bankar është e rëndësishme sepse limiton rëniet ekonomike të lidhura me vështirësitë financiare. Gjithashtu ajo mënjanon pasojat të pafavorshme buxhetore për qeveritë të cilat mbajnë shpesh barrën më të madhe të kostove. Këto rregulla pritet të mbrojnë sistemin bankar nga këto probleme duke i bindur bankat të investojnë në mënyrë të kujdesshme.

Futja e rregullave për mjaftueshmërinë e kapitalit i fuqizojnë bankat dhe i bëjnë ato më të qëndrueshme kundrejt goditjeve negative që mund të ndodhin në ekonomi. Ngandongjëherë këto rregulla mund të shkaktojnë ndryshime në sigurimin e kredive nga sektori privat tek ai publik. Bankat mund të pajtohen me % e mjaftueshmërisë së kapitalit ose duke zvogëluar asetet të ponderuara me risk ose duke rritur kapitalin tyre.

Studime të shumta kërkimore janë bërë vitet e fundit në lidhje me faktorët specifike që kanë ndikim në përfitueshmërinë e bankave. Mjaft autorë kanë gjetur një lidhje të drejtpërdrejtë midis performancës së bankës dhe strukturës së kapitalit të saj.

Kështu psh Abreu dhe Mendes (2002) gjetën se bankat e mirëkapitalizuara përballen me kosto më të vogla të falimentimit që përkthehet në norma më të larta përfitueshmërie të disa bankave tregtare evropiane.

Në të njëjtin drejtim Athanasoglou, Delis dhe Staikouras (2006) ekzaminuan efektet e faktorëve specifike bankare dhe faktorët makroekonomikë që kishin më shumë ndikim në përfitueshmërinë bankare. Nga ky studim rezultoi që variabli kapital i marrë në studim rezultoi statistikisht i rëndësishëm dhe i lidhur pozitivisht me përfitueshmërinë, çka fliste për një gjëndje të mirë financiare të bankave greke.

Demirguc-Kunt dhe Huizinga (1999) ekzaminuan se si kërkesat për kapital ndryshojnë stimujt që përballojnë bankat. Një rritje në kërkesat për kapital kërkon që bankat të zëvendësojnë kapitalin për financimin e depozitave. Ulja e kësaj teprice intensifikon probabilitetin e humbjeve, çon në rritjen e kostove për një përfitueshmëri të qëndrueshme. Në mbështetje të kësaj hipoteze, autorët kanë siguruar evidenca empirike që tregojnë efekte të rëndësishme në marzhet e interesit në pajtim me mbajtjet më të larta të kapitalit dhe të pjesës totale të aseteve të mbajtura prej bankës.

Goddard, Molyneux dhe Wilson (2004) analizuan përcaktuesit e përfitueshmërisë në bankat evropiane. Ato rezultuan në konkluzionet që niveli i fitimeve paraqiten një qëndrueshmëri si edhe gjetën një lidhje pozitive midis raportit të kapitalit mbi asetet totale dhe përfitueshmërisë.

Kjo evidencë gjithashtu mbështetet në faktin që interesat neto marxhinale janë më të larta e më shumë përfitueshmëri për bankat të kapitalizuara mirë se sa për bankat e tjera që kanë probleme me financat e tyre. Kjo është në harmoni me faktin që bankat me një raport të lartë kapitali kanë shpenzime më të vogla interesash për shkak të kostove më pak të mundshme të falimentimit.

Tunay dhe Silpar (2006) studiuuan përfitueshmërinë e sektorit bankar turk për periudhën 1988-2004. U gjet që norma e kapitalit ka një ndikim pozitiv në ROE¹. Samy dhe Magda (2009) u fokusuan në ndikimin e rregullimit të kapitalit në performancën e industrisë bankare në Egjipt. Studimi siguroi një kuadër të plotë për matjen e efekteve të jashtme të mjaftueshmërisë së kapitalit në dy ndikuesit specifikë të performancës së një banke: kostoja e ndërmjetësimit dhe përfitueshmëria. Rezultatet provuan një ilustrim të qartë të efekteve të rregullimit të kapitalit në koston e ndërmjetësimit dhe në fitimet e bankave. Këto efekte u panë që rriteshin në mënyrë progresive përgjatë kohës, duke filluar në një periudhë ku rregullat e kapitalit u futën për herë të parë dhe vazhduan 2 vjet pas implementimit. Megjithatë kjo evidencë nuk e mbështet hipotezën e një efekti të qëndrueshëm përgjatë kohës ose ndryshimin në efekte me madhësinë e kapitalit midis bankave.

Autorët kanë konkluduar që një numër faktorësh kanë kontribuar pozitivisht në përfitueshmërinë e bankave në periudhën pas implementimit: kërkesa të larta për kapital, reduktim në kosto të brendshme dhe rritje në menaxhimin e efikasitetit. Një përmirësim në efikasitetin e kostove nuk reflektohet në uljen e kostove të ndërmjetësimit apo në një ulje të ekonomisë nga shkaqet financiare. Gjithashtu ai mënjanon pasojat e pafavorshme buxhetore të qeverisë e cila shpesh mban peshën kryesore të kostove.

Devinaga Rasiah (2010) dhe PI Vong et al (2009) përfshin raportin e kapitalit si një variabël në studimin e tyre të përcaktuesve të përfitueshmërisë të bankave dhe performancës sepse kapitali shërben si një burim i fondeve së bashku me depozitat dhe huamarrjet. Ata argumentojnë se struktura e kapitalit e cila përfshin fondet e aksionerëve, rezervat dhe mbajtja e fitimit ndikojnë në rentabilitetin e bankave të nivelit të dytë për shkak të efektit të saj në levën

¹Kthimi nga kapitali

financiare dhe në risk. Ata dokumentuan se asetet e bankave tregtare do të mund të financohen nga kapitali ose borxhi. Por financimi i borxhit mund të jetë shumë më riskioz në krahasim me financim me kapital përse i përket rrezikut të kredive dhe rrezikut të likuiditetit me të cilën bankat tregtare janë të ekspozuar për të. Kjo është për shkak se për shembull, në qoftë se një bankë tregtare humb një pjesë të fitimit si rezultat i mospagimit të kredisë ose ndonjë problem të likuiditetit, banka ende ka detyrimin të shlyejë borxhin e saj, nga ana tjetër një bankë tregtare me kapital të mjaftueshëm është në gjëndje të marrë përsiper një rrezik më të lartë dhe gjithashtu për të absorbuar tronditjet e cila buron nga rreziku i likuiditetit dhe i kredisë.

Sufian F. et al (2008) argumentoi se bankat në vendet në zhvillim ka nevojë për një strukturë të fortë të kapitalit, sepse ajo u jep atyre forcë për t'i bërë ballë krizave financiare dhe ofron depozituesve një rrjet të mirë të sigurisë në kohë falimentimi dhe në rast të kushteve jo të favorshme makroekonomike.

Edhe sipas Molyneux (1992) bankat me nivel të lartë të kapitalit mund të zvogëlojnë koston e tyre të kapitalit dhe që mund të ndikojnë pozitivisht në rentabilitetin. Përveç kësaj, të dy marveshjet e Bazel II dhe III pranojnë se shumica e paaftësisë pagueve të shpeshta bankare janë të shkaktuara kryesisht nga humbjet e kredisë dhe për këtë arsye ajo është e kujdesshme për bankat e nivelit të dytë që të ketë cilësi më të lartë të kapitalit në mënyrë që të jenë në gjëndje të thithin më shumë humbje kështu që të përballojnë sa më mirë periudhat e stresit; (përgjigja Komitetit të Bazelit për krizat Financiare 2010).

Berger (1995) po ashtu ka pohuar se niveli më i ulët i kapitalit do të vënë bankat në pozitë të rrezikshme dhe ndikojnë negativisht në rentabilitetin e bankës; Berger (1995) Ky argument i paraqitur më lartë e bën vendimin e bankës qendrore për të vazhduar kërkesën për kapital rregullator në rritje në industrinë bankare shumë e përshtatshme sepse me një strukturë kapitali të fortë do të mundësojë atyre për të ulur koston e kapitalit dhe të përballojë krizat financiare kështu që do të sjellë një profitabilitet më të lartë.

1.3.2 Cilësia e kreditimit dhe përfitueshmëria

Shpesh gjatë studimeve të kryera lind pyetja natyrshëm “Përse ndodhin kreditë me probleme”? Një studim i kryer nga FMN (2001) prezanton 2 arsye të rëndësishme që shkaktojnë kreditë me probleme: rreziku nga menaxhimi i dobët dhe planifikim jo i mirë të faktorëve të jashtëm të pavarur. Por edhe faktorë të tillë si inflacioni, çrregullimet dhe kushtet e veçanta të

tregut mund të çojnë drejt kredive me probleme. Në fakt shumë studime për NKP² janë kryer në vënde me probleme në tregun financiar³.

Një rritje e ndjeshme të nivelit të NKP ka ndodhur në shumë vënde të Europës Qendrore, Lindore dhe Juglindore. Kreditë e larta të dhëna në vitet 2003-2008 sollën krizën e papërmbajtshme të viteve 2008-2009. Reçensioni i thellë solli shumë probleme duke përfshirë dhe cilësinë e dobët të disa kredive në librat e bankave. Tani NKP kanë një mesatare prej 11% - 15 % të çdo vendi. Megjithatë nga mungesa e raporteve të disa bankave për kreditë e këqija, mund të kuptohet se problemi i NKP është më i madh se statistikatat zyrtare të sugjeruara.

Çelësi kryesor tani është se NKP po bëhet një pengesë për rritjen ekonomike por edhe një faktor me impakt shumë negativ në përfitueshmërinë e vetë sistemit bankar. Eksperiencat nga e kaluara të krizave financiare tregojnë se më parë duhet të ulen NKP. NKP në bilancin e bankave krijojnë një pasiguri dhe peshë në aftësinë e bankës për të dhënë kredi dhe për të grumbulluar depozita dhe investime. Për më shumë: NKP e pazgjidhura ulin aktivitetin ekonomik të kredimarrësve korrent dhe pengojnë burimet për t'u përdorur në mënyrë eficiente.

Zgjidhja e problemit të NKP-ve ka ecur shumë ngadalë pavarësisht nga përpjekjet e bankës apo sektorit zyrtar. Disa nga bankat kanë ngritur grupe pune për problemin e NKP dhe kanë angazhuar më shumë staf të lartë për të menaxhuar si duhet këtë problem. Shitja e portofolit të kredive me probleme dhe mbledhja e tyre mbetet relativisht një ndër problemet më madhore që kërkojnë zgjidhje të menjëhershme. Pak nga qeveritë të tilla si: Letoni, Rumania, Serbia, Moldavia, Rusia, Estonia dhe Polonia kanë ndërmarrë programe për të rishikuar korporatat e tyre për paaftësinë e tyre paguese.

Për një zgjidhje të problemit të NKP është hartuar një listë e gjatë pengesash në fushat legale juridike, taksave. Në disa vënde përforcimi i kolateralit ka si tendencë për t'u mbajtur shumë gjatë dhe të mbështetet fort në proceset ligjore.

Dobësia dhe paaftësia e strukturës legale institucionale vështirëson zgjidhjen e problemit të NKP. Në shumë vënde mbingarkesa e sistemit gjyqësor, zgjatja dhe zgjidhja e procesit gjyqësor janë bërë disa nga pengesat kryesore për menaxhimin si duhet të NKP. Tregjet e pazhvilluara të disa aktiveve jo të mira financiare limitojnë qëllimin e zgjidhjes së problemit të NKP. Shitja e këtyre aseteve speciale ofrojnë një numër të madh avantazhesh duke përfshirë dhe

²Norma e kredive me probleme (NPLR)

³World Bank Policy Research Working Paper 3769, November 2005

aftësitë e tyre specifike nga ato të bankave, aftësinë për të tërhequr apo formuar bashkë portofole aktive dhe për të krijuar distancë me krijuesin (personit që jep kredinë) i cili ka një marrëdhënie të vazhdueshme me kredimarrësin.

Akoma, në disa mjedise ekziston një boshllëk i madh midis çmimit minimum që shitësit kërkojnë dhe çmimit maksimal që blerësit potencial kërkojnë të blejnë, kështu që në këto vënde të Europës aktualisht kryhen shumë pak transaksione. Si pasojë kjo reflekton për vlerësimin e saktë të NKP në librat e bankave.

Në disa vënde, NKP-të arrijnë nivele të krahasueshme me ato vënde të cilat janë ndeshur më herët në krizën financiare. Rreziku shtrihet në vazhdueshmërinë e NKP-ve të cilat bëhen një pengesë për rritjen ekonomike ashtu siç peshojnë në rritjen e kredive. NKP-të e pazgjdhura kanë tendencë të ngadalësojnë aktivitetin e kredimarrësve të përhapur dhe vështirësimi i mbledhjeve të tyre për t'u rifinancuar në përdorime më produktive.

Për mjedisin makroekonomik mund të jetë i mundshëm ose duke përdorur informacionin historik, duke përdorur modele makroekonomike, e cila është shpesh metoda e preferuar e FSAP (Financial Sector Assessment Program) (Programi i Vlerësimit të Sektorit Financiar) ose duke përdorur vektorët autoregresivë (VAR) dhe një tërësi ekuacionesh të cilat shpjegojnë zhvillimin e përbashkët të variablave makroekonomike dhe financiare (Van den End dhe të tjerë 2006, Castren dhe të tjerë 2009).

Studime të shumta kanë modeluar mundësitë e mosshlyerjes si funksione lineare të variablave makro. Përparësia kryesore në përdorimin e modeleve makroekonomike shtrihet në faktin se ato imponojnë vijueshmëri përgjatë vlerave të parashikuara në skenarë. Skenarët mbulojnë një tërësi variablash makro të tillë si PBB, normat e interesit të kredive, normat e papunësisë, normat e inflacionit etj. Në disa raste, siç raportohet nga William F. Bassett dhe të tjerë (2010), përfshihen edhe variablat si PBB, inflacion, indeksi i kreditimit, rritja e kapitalit të kreditimit, etj.

Modelet me Vektorë Autoregresivë (VAR) ose të Korrigjimit të Gabimit të Vektorit (VECM) kombinojnë bashkërisht efektet e goditjeve ekzogjene në variabla të ndryshëm makroekonomikë të cilët përdoren më pas në skenarë. Gjithashtu, ato mund të zgjerohen për të përfshirë disa variabla financiarë dhe për të marrë parasysh efektet prapavepruese (Baboucek dhe Jancar 2005, Chan-Lau 2006).

Zakonisht, këto modele përdoren si alternativë ndaj modeleve makroekonomike; përveçse janë zëvendësuese të tyre, ato janë relativisht fleksibël dhe japin një tërësi goditjesh të qëndrueshme në mënyrë reciproke, megjithëse nuk përfshijnë strukturën ekonomike që është e inkorporuar në metodën e modelimit makroekonomik.

Në studime të tjera të kësaj natyre Bashir (2000), Hassan and Bashir (2003) shqyrtuan faktorët që ndikojnë në performancën e bankave islamike. Bashir (2000) raportoi se niveli i lartë i levës financiare dhe norma e lartë e kredive në raport me asetet paraqitën lidhje pozitive me përfitueshmërinë.

Janë edhe shumë studime të kryera në këtë fushë në Turqi. Sipas studimit realizuar nga Kaya (2002), kreditë me probleme neto ndikonin negativisht në ROA ndërkohë që norma e shpenzimeve për stafin si edhe raporti depozita / asete ndikon negativisht si në ROA dhe në ROE⁴.

Siç është përmendur më lart, një nga rolet kryesore të bankave është që të ofrojnë kredi për huamarrësit dhe nga ku kredia të shërbejë si një nga burimet më të rëndësishme të të ardhurave për bankat e nivelit të dytë. Me fjalë të tjera kreditë përfaqësojnë një nga asetet më të larta që japin norma të larta kthimi. Është e qartë se sa më shumë bankat ofrojnë kredi aq më shumë ajo ka gjeneruar të ardhura dhe më shumë fitim, Abreu dhe Mendes (2000).

Por bankat duhet të jenë të kujdesshme në ofrimin e sa më shumë kredi, sepse nëse ato ofrojnë më shumë kredi për konsumatorët rrisin ndjeshëm riskun e likuiditetit dhe atë kreditit të cilat ndikojnë negativisht në fitimet e bankave dhe në mbijetesën e tyre, Rasiah (2010). Shembull është kriza e fundit financiare e cila filloi në Shtetet e Bashkuara të Amerikës në vitin 2007 dhe 2008. Është e njohur se shumica e bankave të angazhuar në ofrimin e më shumë kredive, duke përfshirë kreditë jo-të sigurta gjatë kësaj periudhe.

Kur çmimet e banesave ranë shumica e bankave pësuan një numër të madh të kredive të pakthyera të cilat nga ana e tij rezultoi me humbje të konsiderueshme të përfitimit duke shkaktuar edhe falimentimin e disa prej bankave, Gaurav & Kelly (2011).

Për të matur cilësinë e kredive në bilancin e bankave Rasiah (2010) sugjeroi përdorimin e kredisë me probleme si një tregues i cilësisë së kredive. Dhe Vong et al (2009) ka përdorur sasinë e provigjioneve për humbje nga kreditë në raport me kreditë totale si përfaqësuese të kredive me probleme. Përveç kësaj, për të përfshirë huatë dhe paradhëniet (të ardhura interesi) si

⁴Kthimi nga Asetet (Mjetet)

një variabël në modelin e përcaktuesve të fitueshmërisë, Anna PI Vong et al (2009) ka përdorur kredi si përqindje e totalit të aktiveve (Lota) si variabël në modelin. Ky variabël matet me raportin kredive totale pjesëtuar me asetet totale.

Hassan dhe Bashir (2003) studiuuan përfitueshmërinë për një grup bankash islamike të 21 vendeve. Ato treguan që niveli i lartë i kredive ndikonte negativisht në përfitueshmërinë e bankave.

1.3.3 Depozitat

Bankat historikisht janë institucione që janë të varur nga fonde të siguruara kryesisht nga depozitat e publikut si për të financuar kreditë e ofruara për konsumatorët ashtu edhe për të kryer investime të natyrave të ndryshme. Ka një nocion të përgjithshëm që depozitat janë burimet më të lira të fondeve për bankat dhe në mënyrë të konsiderueshme depozitat kanë ndikim pozitiv në rentabilitetin e bankave, nëse kërkesa për kredi bankare është shumë e lartë. Kjo ka të bëjë me faktin që sa më shumë depozita banka tregtare të grumbullojë aq më e madhe është aftësia e tij për të ofruar më shumë kredi dhe të gjenerojë fitime; Devinaga Rasiah (2010).

Megjithatë, duhet të jenë të vetëdijshëm se në qoftë se kreditë e bankave nuk janë të larta në kërkesë, që ka më shumë depozita do të mund të ulë fitimet dhe mund të rezultojë në fitim të ulët për bankat. Kjo është për shkak se depozitat e llojeve të ndryshme me afate maturime të ndryshme tërheqë interes më të lartë nga bankat për tek depozituesit, Devinaga Rasiah (2010). Studimi që kreu Husni (2011) mbi përcaktuesit e performancës së bankave tregtare në Jordani konkludoi se ka një marrëdhënie të rëndësishme pozitive midis ROA dhe totalit të detyrimeve vënë në raport me asetet totale që disponon një bankë. Për të treguar rolin e depozitave në modelin Anna PI Vong et al (2009) ka paraqitur efektin e depozitave, në rentabilitetin si depozita në raport me aktivet totale.

1.3.4 Madhësia e bankave

Madhësia e bankave është një tjetër variabël shumë e rëndësishme që lidhet me kontrollin e diferencave në kosto si edhe për diversifikimin e riskut. Duke qenë se madhësia e bankave lidhet me ekonominë e shkallës, pritet të ketë një lidhje pozitive midis madhësisë së bankës dhe përfitueshmërisë. Këto argumente mbështeten në evidenca empirike nga Akhavein, Berger & Humphrey (1997) Bourke (1989), Molyneux & Thornton (1992), Bikker & Hu (2002), Goddard, Molyneux & Wilson (2004).

Ky argument duket që është i bazuar edhe nga studimi i kryesuar nga Andreas& Gabrielle (2011) për faktorët që ndikojnë në përfitueshmërinë e bankave gjatë krizës në Zvicër. Studimi i tyre nxori në pah lidhjen pozitive midis madhësisë së bankave e përfitueshmërisë, duke dalë në perfundimin që bankat e mëdha janë të prirura të jenë më fitimprurëse se bankat më të vogla. Dhe arsyeja qëndronte në faktin që bankat më të mëdha arrijnë të përfitojnë nga numri më i madh i produkteve, diversifikimi i kredive si edhe nga ekonomitë e shkallës.

Madhësia e bankave është një tjetër variabël i rëndësishëm që është përdorur gjerësisht për të përshkruar ekonomitë apo disekonomitë potencilale të shkallës në sektorin bankar. Ky variabël kontrollon diferencimet e kostove të produkteve si edhe diversifikimin e riskut sipas madhësisë së institucionit të kredisë. Ky faktor mund të çojë në një marrëdhënie pozitive midis madhësisë dhe përfitimit të bankës, nëse ka ekonomi të konsiderueshme të shkallës (Akhavain1997; Bourke, 1989; Molyneux dhe Thornton, 1992; Goddard , 2004), ndërsa në një të dytë negativ, diversifikimi në qoftë se rritet çon në rrezik më të ulët të kreditit dhe kështu kthimin më të ulët.

Një marzh neto nga interesat i lartë dhe përfitueshmëri e lartë priren të jenë të lidhur me bankat që mbajnë një sasi relativisht të lartë të kapitalit, dhe me nivel të lartë të shpenzimeve të përgjithshme. Naceur konstatoi gjithashtu se normat e inflacionit kanë një ndikim negativ ndërsa zhvillimi i tregut të aksioneve të tregut ka ndikim pozitiv në përfitueshmërinë dhe në marzhin neto nga interesat.

➤ **Faktorët e jashtëm makroekonomike në performancën e bankave**

Faktorët e jashtëm lidhen kryesisht me reflektimin e mjedisit ekonomik dhe ligjor që ndikon në funksionimin dhe performancën e bankave. Sipas natyrës dhe qëllimit të çdo studimi, mund të përdoren variabla të ndryshëm. Rritja ekonomike, inflacioni, normat e interesit të tregut dhe pronësia janë faktorët e jashtëm që ndikojnë përfitueshmërinë bankare.

Faktorët më të rëndësishëm janë variabli i rritjes së PBB-së, e cila ndikon pozitivisht në përfitimin e bankës, dhe norma efektive tatimore dhe shkalla e përqëndrimit të tregut, të cilat kanë ndikim të dukshëm negativ në rentabilitetin bankar në bankat në Zvicër .

Në studime të tjera të kësaj natyre Bashir (2000), Hassan dhe Bashir (2003) shqyrtuan faktorët që ndikojnë në performancën e bankave islamike. Bashir (2000) raportoi se taksimi kishte impakt negativ ndërkohë që situata makroekonomike dhe zhvillimi i tregut të aksioneve paraqiten ndikim pozitiv në përfitueshmëri.

Janë edhe shumë studime të kryera në këtë fushë në Turqi. Sipas studimit realizuar nga Kaya (2002), norma e interesit real, raporti i letrave me vlerë me asetet si edhe pozicioni i hapur ndaj valutave të huaja kishin impakt pozitiv mbi ROE ndërsa deficiti buxhetor të sektorit publik dhe raporti i likujditetit kishin efekt pozitiv si tek ROE ashtu edhe tek ROA.

Athanasoglou, Delis dhe Stakouras (2006) kanë analizuar efektet e një grup faktorësh që kanë ndikim në përfitueshmëri për bankat e Evropës JugLindore (EJL) për periudhën 1998-2002. U gjet se përqëndrimi kishte një lidhje pozitive me përfitueshmërinë ndërkohë që u vu re një lidhje e fortë e inflacionit dhe një efekt i parëndësishëm i rritjes së PBB.

Duke bërë një përmbledhje të të gjitha rezultateve të nxjerra nga shumë studime, mund të konkludohet se përgjithësisht matje të ndryshme të kostove lidhen negativisht me përfitueshmërinë. Ndërkohë bankat me madhësi të lartë, me përqëndrim të lartë në treg, me të ardhura të larta nga kredidhënia, rritja e PBB dhe raporti i kapitalit me asetet totale rezultuan si faktorë shumë të rëndësishëm dhe të lidhur me përfitueshmërinë e bankave në mbarë botën.

Afanasieff et al. (2002) ka studiuar faktorët përcaktues të bankave të marzhit të interesit duke përdorur variabla mikro dhe makroekonomike në Brazil dhe ka gjetur se variablat makroekonomikë kanë ndikimin më të madh në marzhin e interesit bankar në Brazil.

Naceur (2003) hetoi ndikimin e karakteristikave të bankave, strukturën përfundimtare dhe të treguesve makroekonomikë në marzhin neto nga interesat dhe në përfitueshmërinë e bankave në Tunizi për periudhën 1983-2000.

Tunay dhe Silpar (2006) studiuuan përfitueshmërinë e sektorit bankar turk për periudhën 1988-2004. Ato gjetën që e ardhura kombëtare dhe norma e përqëndrimit në treg kishte një ndikim pozitiv në ROE.

Inflacioni është një nga faktorët makroekonomike, të cilat ndikojnë në ecurinë përfitueshmërisë së bankës tregtare. Përveç kësaj, rentabiliteti i një biznesi do të ndikohet në qoftë se ka inflacioni veçanërisht në drejtim të të ardhurave dhe shpenzimeve të bankës. Rasidah (2011) shpjegoi tre masa të jashtme të cilat pasqyrojnë kushtet makroekonomike të vendeve të mostrës janë inflacioni, rritja e PBB-së dhe normat e interesit. Ajo më tej shpjegoi se inflacioni mund të ndikojnë shpenzimet dhe në këtë mënyrë të ardhurat e çdo biznesi. Kështu, për këtë studim, ne kemi konsideruar këto tri variabla të jashtëm si ata pasqyrojnë kushtet makroekonomike të vendit.

Kur ka inflacion, norma e interesit të bankës do të rritet. Prandaj, shpenzimet operative

të bankës do të rriten duke i dhënë ndikim në humbjen e bankës. Kur rritet norma e interesit, konsumatorët do të preferojnë të kursejnë në bankat për të fituar fitime, por bankat do të përjetojnë humbje. Revell (1979) theksoi se efekti i inflacionit, megjithatë, varet nëse fitimet e bankave dhe shpenzime të tjera operative të rritet në një normë më të shpejtë se ajo e inflacionit.

Sipas Rasiah (2010), inflacioni ka qenë një nga çështjet më pak të hulumtuara në studimet e mëparshme të rentabilitetit bankar. Megjithatë, inflacioni është një nga faktorët që ndikon në përfitueshmëri se bankës të nivelit të dytë. Një normë inflacioni që është parashikuar plotësisht ngre fitime si bankat mund të në mënyrë të përshtatshme të rregulluar normat e interesit me qëllim rritjen e të ardhurave, ndërkohë që një ndryshim i papritur mund të rrisë kostot për shkak të rregullimit të papërsosur të normës së interesit (Flamini et al, 2009).

Siç u tha nga Rasiah (2010) inflacioni mund të ndikojë përfitimin duke zvogëluar vlerën reale të bankave të nivelit të dytë bankave aktiveve dhe detyrimeve.

Faktor tjetër makroekonomik që do ndikojnë në përfitueshmërinë bankare është norma e interesit . Në funksion të kësaj , normat e interesit mund të konsiderohen si përcaktuesit e përfitimit të bankës më të madhe në kërkimin e bankës (Rasiah, 2010). Një numër studimesh kanë shqyrtuar faktorët përcaktues të marzhit të bankave interesit dhe përfitimit në shumë vende rreth botës (Bennaceur dhe Goaiad, 2008). Faktorët makroekonomikë , si të inflacionit , norma e interesit dhe të tjerët do të ndikojë në punën rentabilitetin e bankave. Siç u tha nga Kunt et al. (2000), në qoftë se bankat që operojnë në struktura të ndryshme financiare tregojnë dallimet në performancë sidomos kufijtë e bankës, kjo mund të ketë implikime të rëndësishme për rritjen ekonomike.

Ka dy lloje të interesit që do të ndikojnë në rentabilitetin e një banke të cilat janë shpenzimet e interesit dhe të ardhurat nga interesi. Sipas Rasiah (2010), shpenzimet e interesit dhe të ardhurat nga interesi ndikojë në të ardhurat neto nga interesi dhe në këtë mënyrë në përfitueshmërinë bankare. Kur shpenzimet e interesit janë ulur, ajo do të rezultojë në fitime për bankën. Për pjesën më të madhe, literatura argumenton se shpenzimet e reduktuara përmirësojnë efikasitetin dhe kështu të rritin rentabilitetin e një institucioni financiar, duke nënkuptuar një lidhje negative midis raportit të shpenzimeve operative dhe rentabilitetit (Bourke 1989).

Guru et al. (2002) studio një sasi prej 17 bankash tregtare për periudhën 1986-1995 në Malajzi. Në këtë studim u gjet që një menaxhim efficient i shpenzimeve është një nga faktorët më të rëndësishëm që shpjegojnë nivele të larta të përfitueshmërisë së bankave, gjithashtu normat

e larta të interesit shoqërohet me nivele të ulta të përfitueshmërisë si edhe u gjet që norma e inflacionit kishte efekt pozitiv në përfitueshmërinë e bankave dhe performancën e tyre.

1.4 Koncepti i Kredive me probleme dhetë rreziqeve bankare

Ne do ta fillonim këtë studim me një pikë nga Santomero (1997) sipas të cilit bankat janë institucione që janë në biznes me rreziqe, d.m.th që në proceset që ofrojnë shërbime financiare përballen me lloje të ndryshme rreziqesh.

Sipas Cade (1999), një përkufizim i pranueshëm i rrezikut bankar është ekspozimi ndaj pasigurisë së rezultatit. Ky përkufizim përfshin ekspozimin, i cili shpesh mungon në përkufizimin e rrezikut, dhe i cili është një tregues i gjendjes së rezultatit, atëherë përfundimi që është pasojë e veprimeve të caktuara të ndërmarra, dhe në fund pasiguria në lidhje me probabilitetin.

Ekziston një konsensus mbi arsyet e administrimit të duhur të rrezikut nga bankat. Për shembull, sipas Pyle (1997), arsyeja kryesore për menaxhimin e rrezikut të kredisë është për shkak të legjislacionit dhe detyrimit për zbatimin e tij, por gabimi kryesor është nëse kjo është arsyeja e vetme ose më e rëndësishmja, sepse menaxherët e bankave kanë nevojë për masa dhe vlerësime të qëndrueshme. që vëllimi i humbjeve të mundshme të mbetet brenda likuiditetit të kërkuar për kreditorët, klientët dhe rregullatorin. Ata gjithashtu kanë nevojë për një mekanizëm për të monitoruar situatën dhe faktorët për menaxhimin e kujdesshëm të rrezikut nga sektorët dhe punonjësit.

Sipas Oldfield dhe Santomero (1997) ekzistojnë tre lloje rreziqesh: a) rreziqe që mund të eliminohen ose të shmangen përmes procedurave të thjeshta të punës; b) rreziqet që mund të transferohen tek palët e tjera, dhe c) rreziqet që mund të menaxhohen në nivelin e organizatës. Procedurat e shmangies së rrezikut përfshijnë procesin e përcaktimit të pranueshmërisë për miratimin e shërbimeve financiare, mbrojtjen e mbrojtjes ose administrimit të aktiveve dhe detyrimeve, risigurimeve ose sindikatave dhe koprës së duhur. Në të gjitha këto raste, qëllimi është që organizata të heqë qafe rreziqe që nuk janë thelbësore për institucionet financiare, ose të përvetësojë vetëm nivelin optimal të një lloji të veçantë rreziku. Lloji i dytë i rreziqeve janë ato që mund të transferohen, d.m.th. shiten përmes një tregu të lirë dhe për të cilat nuk ka nevojë të mbetet e natyrshme në portofol. Më në fund, ekzistojnë llojet e treta që janë të natyrshme dhe

duhet të përvetësohen nga trupi. Në këtë lloj ekziston nevoja për menaxhim agresiv të rrezikut dhe ekziston nevoja për angazhim shtesë të burimeve.

Përveç kësaj ndarjeje, Santomero (1997) kategorizon rreziqet në sektorin bankar: a) Rreziku sistematik (rreziku i tregut) është rreziku i ndryshimit të vlerës së aktiveve në varësi të faktorëve sistemikë, dhe i cili për shkak të natyrës së tij mund të mbrohet, por nuk mund të për t'u diversifikuar plotësisht. Në sektorin bankar, në lidhje me këtë rrezik, ekzistojnë dy shqetësime themelore - ndryshimet në normat e interesit dhe vlera relative e monedhave; b) Rreziku i kredisë i cili është një funksionalitet i përdoruesve të kredisë, d.m.th pamundësia ose mosgatishmëria për të paguar detyrimet e marra me marrëveshjet e nënshkruara. Ky rrezik mund të diversifikohet, por nuk mund të eliminohet plotësisht sepse është i lidhur pjesërisht me rrezikun sistematik të lartpërmendur; c) Rreziku i palëve kontraktuese që vjen nga pamundësia për të paguar njërën nga palët kontraktuese dhe që është i ngjashëm me rrezikun e kredisë; d) Rreziku i likuiditetit që thjesht mund të shpjegohet si një krizë e likuiditetit, dhe që mund të ndodhë për shkak të largimeve të mëdha, humbjes së besimit ose krizave kombëtare, siç është kriza e monedhës; e) Rreziku operacional që rrjedh nga procedurat, operacionet e ndërrimit, administrimi i kontabilitetit, përpunimi i të dhënave dhe përputhshmëria me legjislacionin. Ky rrezik në institucionet e mirëfillta është shumë i ulët por kjo arrihet me një nivel të lartë të kostos; f) Rreziku juridik, i cili mund të ketë lidhje me ndryshimet në legjislacion, ose mashtrim, dmth. shkeljen e rregullave që lidhen me menaxhimin dhe punonjësit e organizatës. Pasojat mund të çojnë në humbje katastrofike.

Një ndarje e ngjashme është bërë nga Cade (1999), i cili specifikon rreziqet në kategoritë e mëposhtme: a) Rrezik me rrezik të ulët - rrezik të shembjes së plotë të institucionit financiar nëse lind paaftësi kronike për të përmbushur detyrimet e saj; b) Risku i likuiditetit - rreziku që banka të mos jetë në gjendje të shlyejë detyrimet e veta, tërheqjet e fondeve dhe detyrimeve të tjera, si duhet; c) Rreziku i kredisë - rreziku i humbjeve përmes mospagimit të debitorëve; d) rreziku i normës së interesit - rreziku i ndryshimit të të ardhurave të realizuara nga kamata ose nga vlera aktuale e portofolit për tu ndryshuar me ndryshimet e normave të interesit; e) Rreziku i çmimit - rreziku i fitimeve / humbjeve në vlerën e aktiveve, detyrimeve dhe derivateve për shkak të ndryshimeve në çmimet e tregut, të cilat përcaktohen nga normat e interesit dhe çmimet e aksioneve; f) Rreziku operacional - një rrezik që rrjedh nga proceset operationale, sistemi që

mbështet proceset, të cilat janë për shkak të gabimeve të paqëllimshme dhe të qëllimshme njerëzore, mashtrimit, sabotimit dhe katastrofave natyrore.

1.5 Llojet e rreziqeve bankare

Rreziqet bankare kanë forma të ndryshme të shfaqjes. Në varësi të strategjisë së biznesit, llojit dhe madhësisë së bankës, organizimit të saj dhe mjedisit në të cilin operon banka, rreziqet mund të jenë pak a shumë të pranishme ose të manifestohen me intensitet më të madh ose më të vogël. Këto janë arsytet pse ekzistojnë kategorizime të ndryshme të rreziqeve bankare në literaturë. Sidoqoftë, pothuajse të gjithë, pothuajse pa përjashtim, deklarojnë se ndikimi më i fortë në operacionet bankare ka likuiditetin, kredinë dhe kamatën, dhe më së fundmi rrezikun operacional, kjo është arsyeja pse këto katër rreziqe zënë vendet me përparësi në të gjitha analizat e rreziqeve në operacionet bankare. Llojet e rreziqeve bankare (Komiteti i Bazelit për Mbikëqyrjen Bankare, 2000):

- Rreziku i kredisë
- Rreziku i lëngut
- Rreziku i normës së interesit
- Rreziku operacional
- Rreziku i inflacionit
- Rreziku i tregut
- Rreziku i tokës
- Rreziku i kursit të këmbimit

1.5.1 Rreziku i kredisë

Përcaktimi i vërtetë i vlerës së aktiveve dhe njohja e kujdesshme e të ardhurave dhe shpenzimeve, janë faktorët themelorë për vlerësimin e situatës financiare dhe efikasitetin e funksionimit të institucioneve financiare. Meqenëse shumica e fondeve të bankave investohen në kredi, vlerësimi i cilësisë së kredive bankare dhe ndikimi i tyre në gjendjen financiare të bankave është thelbësore. Një nga vështirësitë më të mëdha, që është edhe arsyeja e kolapsit të bankave, është identifikimi i parakohshëm i pasurive problematike. Bilanci i gjendjes shpesh nuk pasqyron gjendjen reale financiare, dhe pasqyra e të ardhurave tregon një fitim më të lartë se ai real. Kjo rritje më e lartë e fitimit është kryesisht për shkak të mos krijimit të rezervave reale për humbjet

e mundshme, shlyerjet për humbjet reale ose pezullimin (shlyerjet) e interesit bazuar në pretendime që nuk kryejnë.

1.5.1.1 Koncepti, llojet dhe rëndësia e rrezikut të kredisë

Pjesa më e madhe (rreth 80 përqind) e aktiveve të secilës bankë përbëhet nga kredi të ndryshme. Prandaj, portofoli i kredisë së bankave përmban mundësitë më të mëdha të rrezikut në operimet e tyre (Davkov, 2002). Metodologjia për përcaktimin e stabilitetit dhe efikasitetit të bankave dhe zbatimin e saj në sistemin bankar të Republikës së Maqedonisë, Shkup.

Mos-shlyerja eventuale e kredisë është një humbje për bankën, të cilën duhet ta mbulojë me rezervat e saj ose, në rastin më të keq, me kapitalin e saj të aksioneve. Nëse këto humbje bëhen aq të mëdha sa banka nuk mund t'i mbulojë ato me kapital aksionar, bëhet e paaftësisë paguese dhe madje mund të falimentojë. Prandaj, është jashtëzakonisht e rëndësishme që çdo bankë të përpiket të minimizojë rrezikun e kredisë në operacionet e saj. Rreziku i kredisë, më shpesh dhe thjeshtë, përcaktohet si probabilitet që debitorët e bankës të mos i përmbushin detyrimet e tyre të kredisë në përputhje me kushtet e dakorduara. Sidoqoftë, ky përkufizim fsheh disa rreziqe të tjera që lidhen me dhënien e kredisë për klientët. Kështu, përveç sasisë (shumës së kredisë), rreziku i kredisë përmban elemente cilësore (dobësi e garancive për shlyerjen e tij, etj.) Prandaj, Joel Bessis beson se rreziku i kredisë mund të ndahet në tre pjesë: a) rreziku i mos rimbursimit (rreziku i paracaktuar), b) rreziku i ekspozimit dhe c) rreziku i kredisë (rreziku i rikuperimit) (Bessis, 1999).

1.5.1.2 Matja e rrezikut të kredisë

Bankat janë të vetëdijshëm për ekzistencën e rrezikut të kredisë dhe e pranojnë atë në këmbim të kthimit të duhur që do të jetë e mjaftueshme për të mbuluar kostot e mbledhjes së tyre nga të cilat janë miratuar kreditë dhe të cilat do të sigurojnë primin e duhur për rrezikun e mos shlyerjes së kredive. Prandaj, ata duhet të bëjnë matje më të sakta të këtij rreziku. Bankat mund të matin rrezikun e kredisë në dy mënyra (Bessis, 1999):

- duke matur rrezikun e secilës kredi veç e veç dhe
- duke matur ekspozimin e rrezikut për të gjithë portofolin e kredisë që ata kanë.

Kur matni rrezikun e kredive individuale, gjëja më e rëndësishme është që bankat të formojnë çmimin e tyre në mënyrë korrekte. Për këtë qëllim, ata duhet të përcaktojnë, sa më saktë që të jetë e mundur, mundësitë e mospagimit të kredisë. Për këtë qëllim, bankat tani kanë

në dispozicion një larmi modelesh që mund të jenë cilësore dhe sasiore. Modelet cilësore përcaktohen nga fushëveprimi dhe cilësia e informacionit të bankës për huamarrësin e veçantë (Saunders & Corhett, 2003). Ky informacion ka një karakter të dyfishtë: a) ai është specifik për vetë huamarrësin dhe i referohet reputacionit të tij të mëparshëm si një i mirë (i cili përmbush detyrimet e kredisë me kohë) ose një i keq (i cili, shpesh, pjesërisht ose plotësisht, nuk i shlyen kreditë) huamarrësi; leva e tij, pra raporti i borxhit të tij ndaj kapitalit të disponueshëm (mbivendosja e tij mund të nënkuptojë se ai nuk ka hyrje të mjaftueshme për të shlyer kreditë e marra më parë dhe se është i gatshëm të marrë një kredi me çdo kusht, pa sigurinë që ai do ta shlyejë atë); ndryshueshmëria e përfitueshmërisë së tij, si shprehje e paaftësisë së tij të rastit ose të përhershme për të shlyer kredinë; cilësia e kolateralit që ai / ajo ofron dhe nga e cila, në një masë të madhe, kompensimi i huasë varet nëse debitori nuk dëshiron ose nuk është në gjendje ta bëjë këtë; b) informacione të tjera i referohen kushteve specifike të tregut, dhe veçanërisht lëvizjeve të normave të interesit të tregut, si tregues për kushtet në të cilat huamarrësi menaxhon. Për shembull, normat e larta të interesit të tregut zakonisht nënkuptojnë që oferta e parave është dukshëm më e ulët se kërkesa për para, kështu që ekziston dëshira për të marrë hua me norma interesi shumë të larta, gjë që tregon ekzistencën e një rreziku të përgjithshëm të lartë kredie. tregu financiar Metodat sasiore të matjes së rrezikut të kredisë shprehen më shpesh si modele të vlerësimit të kredisë. Ekzistojnë tre lloje: Modelet e Probabilitetit linear, modelet e logit dhe modelet e diskriminimit linear. Dy modelet e para, duke përdorur të dhëna historike dhe raporte financiare, parashikojnë mundësinë e mospagimit të kredisë. Lloji i tretë i modelit sistemon huadhënësit në dy klasa: me rrezik të lartë dhe me rrezik të ulët (Saunders & Corhett, 2003).

Baza e të gjitha modeleve sasiore përmban përcaktimin numerik, të cilët faktorë janë të rëndësishëm për matjen e rrezikut të kredisë, duke vlerësuar rëndësinë e tyre relative dhe mundësinë e përmirësimit të mënyrave të formimit të çmimit të rrezikut të mos shlyerjes së kredisë.

Kohët e fundit, numri i modeleve sasiore po zgjerohet me modele të reja, të cilat, kur matin rrezikun e kredisë, marrin parasysh të dhëna teorike dhe financiare. Këto përfshijnë modelet RAROC, modelin e kredisë dhe modelin e kredisë +. Ekspozimi i kredisë së një banke, sidoqoftë, matet nga marrëdhënia midis rrezikut dhe kthimit të kredive përkatëse që mbulojnë tërë portofolin e saj. Për shkak se përqendron lloje të ndryshme të kredive, me shka llë të ndryshme të rrezikut individual, matja e rrezikut të kredisë së portofolit të përgjithshëm të

bankës bëhet zakonisht duke aplikuar modele të tjera, jo më parë. Për të zvogëluar rrezikun e mbi-përqendrimit të kredive, bankat shpesh përdorin dy modele të thjeshta (Komiteti i Bazelit të Mbikëqyrjes Bankare, 1999): a) një model i analizës së migracionit, i cili mbështetet në ndryshimet në vlerësimet e huadhënësve. Nëse vlerësimet e kreditit të një numri ndërmarrjesh në sektorin specifik ose të atij grupi vlerësues të përdoruesve të kredisë; b) një model për të kufizuar përqendrimin, sipas të cilit, banka vendos kufij kredie për sektorë të caktuar që marrin kredi, në përputhje me madhësinë e kapitalit të saj. Për shumicën e bankave, kufizimi është i detyrueshëm për shkak të limiteve korresponduese të kapitalit kreditor të përcaktuara nga organi rregullator shtetëror. Modelet e fundit për matjen e ekspozimit të rrezikshëm të kredisë së bankave rrjedhin nga Theops Moderne të Portofolit (MPT). Sipas kësaj teorie, banka duke përdorur madhësinë e saj, mund të diversifikojë sasi të konsiderueshme të rrezikut të kredisë deri në atë kohë, ndërsa rendimentet e huave të ndryshme lidhen në mënyrë të papërsosur. Një model tipik që rrjedh nga një qasje e tillë për MPT është Menaxheri i Portofolit KMV, dhe në mënyrë të ngjashme përmenden edhe kreditë e përmendura më parë, Pamja e Riskut të Kredisë + dhe Pamja e Portofolit të Kredive. Qasja e dytë në aplikimin e MPT janë modelet bazuar në koeficientët historikë të humbjeve të kredisë. Këto modele vlerësojnë rrezikun sistematik të humbjeve të kredisë në një sektor individual ose në një industri të veçantë në lidhje me rrezikun e humbjeve në portofolin e përgjithshëm të bankës. Menaxhimi i rrezikut të kredisë është faktori thelbësor për funksionimin e suksesshëm afatgjatë të bankave. Qëllimi i administrimit të këtij rreziku është të maksimizoni të ardhurat e rregulluara nga rreziku i bankave duke mbajtur ekspozimin e tyre të kredisë brenda parametrave të pranueshëm (Komiteti i Bazelit për Mbikëqyrjen Bankare, 1999).

1.5.2 Rreziku i likuiditetit

Një bankë është një organizatë financiare e themeluar si një shoqëri aksionare që duke bërë depozita, kredi dhe operacione të tjera bankare mbi parimet e likuiditetit, sigurisë dhe përfitimit duhet të fitojnë. Në veprimtarinë e saj, banka përdor fonde nga burimet e veta, siç janë kapitali aksionar dhe forma të ndryshme rezervash, si dhe kapitali i huaj i mbledhur nga persona fizikë dhe juridikë vendas dhe të huaj. Kapitali i huaj ka një datë maturimi dhe banka duhet ta vërë në dispozicion të pronarëve në përputhje me afatet e dakorduara. Fondet e mbledhura në këtë mënyrë, pas refuzimit të kërkesës për rezervë të bankës qendrore dhe rezervave për ruajtjen e likuiditetit të bankës, investohen në vendosje krediti dhe jo krediti.

Duke pasur parasysh që paaftësia paguese e bankës mund të ketë pasoja të konsiderueshme në operacionet e saj dhe në operimet e klientëve të saj, si të atyre që investojnë, ashtu edhe të atyre që përdorin kredi dhe shërbime të tjera ndërmjetëse, nevoja që banka të jetë likuide në çdo kohë, nuk është asgjë e veçantë dhe e re, por diçka normale dhe e zakonshme. Përkufizime të ndryshme të likuiditetit mund të gjenden në literaturë. Sipas disa autorëve, likuiditeti përkufizohet si "aftësia për të kryer detyrimet e duhura në kohë, d.m.th likuiditeti ekziston kur ekziston harmoni midis afateve në të cilat pasuritë shndërrohen në një instrument pagese dhe afatet në të cilat janë detyrimet e pagesës". Sipas autorëve të tjerë, likuiditeti përcaktohet si "zëvendësim i pasurive afatshkurtra në para", me disa autorë që shkojnë deri aty sa thonë se "termi likuiditet është shumë më i gjerë në fushëveprim sesa mundësia e pagimit në kohë të detyrimeve të prapambetura". Komiteti i Mbikëqyrjes Bankare në Bazel deklaron se likuiditeti është aftësia për të financuar rritjen e aktiveve dhe për të shlyer detyrimet kur ato janë për shkak të mbledhjes dhe se është i rëndësishëm për mbijetesën e çdo organizate bankare. Prandaj, administrimi i pasurive është një nga aktivitetet më të rëndësishme të bankës. Rëndësia e ruajtjes së likuiditetit është shumë e rëndësishme për të gjithë sistemin bankar, sepse likuiditeti i pamjaftueshëm i një banke mund të ketë pasoja për të gjithë sistemin bankar. "Rreziku i likuiditetit lind si rezultat i diferencës (hendekut) midis madhësisë së aktiveve dhe detyrimeve të bankave, si dhe diferencave midis maturimeve të tyre. Kur detyrimet janë më të mëdha se aktivet, nuk ka rrezik të likuiditetit, por rrezik të normës së interesit sepse ka paqartësi nëse banka do të jetë në gjendje të vendosë fondet e tepërta dhe të gjenerojë të ardhura "(Komiteti i Bazelit për Mbikëqyrjen Bankare, 2000, f.1). Kur aktivet janë më të larta se detyrimet, banka përballlet me mungesë fondesh. Në atë rast, ekziston rreziku i likuiditetit që manifestohet në pasigurinë nëse do të jetë në gjendje të sigurojë likuiditetin e kërkuar në tregun e parave, duke shtuar rrezikun e pagimit të kostove më të larta për paratë e huazuara se zakonisht, kur në atë treg. ndodh në situata normale.

Një rast klasik i rrezikut të likuiditetit lind kur depozituesit e bankës papritmas duan të tërheqin një pjesë të konsiderueshme të aktiveve të tyre prej tij, dhe banka aktualisht nuk ka fonde të mjaftueshme për të përmbushur kërkesat e tyre. E njëjta gjë ndodh kur, papritur, një detyrim i kushtëzuar (jashtë bilancit) të bankës (për shembull, një garanci ose një letër kredie), ajo menjëherë duhet të kryejë, e cila më parë konsiderohej se nuk ka nevojë të mbajë në rezervë një sasi të duhur fondesh. Pamundësia e bankës për t'iu përgjigjur detyrimeve të tilla dhe të

ngjashme në çdo kohë paraqet rrezik të likuiditetit. Mosarritja e kësaj mund të çojë në një mosbesim të publikut të përgjithshëm ndaj bankës, e cila mund të ketë pasoja katastrofike për të (Komiteti i Bazelit të Mbikëqyrjes Bankare, 2000).

Nga përkufizimet e lartpërmendura të likuiditetit, rrjedh se rreziku i likuiditetit ka të ngjarë që banka me fondet në dispozicion të saj nuk do të jetë në gjendje të paguajë detyrime të prapambetura ndaj depozituesve të saj (detyrimet), si dhe detyrimet për kreditë e miratuara, garancitë e lëshuara, ortekët (aktivet).) etj. Sidoqoftë, likuiditeti i bankës në praktikë duhet të kuptohet jo vetëm si aftësia për të shlyer detyrimet e papaguara, por edhe si aftësia për të financuar rritjen e aktiveve, por si një nga parimet themelore të bankingut. Në këtë kuptim, duhet bërë një dallim midis: likuiditetit të kërkesës individuale, likuiditetit të aktiveve dhe likuiditetit të gjithë biznesit bankar (Nenovski, 2005).

1.5.3 Rreziku i normës së interesit

Kur kryen dy funksionet e tij themelore, mbledhjen e depozitave (burimet e fondeve) dhe drejtimin e tyre drejt vendosjeve të kredisë, HV dhe formave të tjera të kredive, banka përballet me një nga rreziqet kryesore në operacionet e saj, dhe ky është rreziku i normës së interesit. Banka është e ekspozuar ndaj rrezikut të normës së interesit gjatë kryerjes së funksionit të ndërmjetësisë financiar. Rreziku i normës së interesit për bankën shfaqet kur fondet afatshkurtra shndërrohen në vendosje afatgjata. Në veprimtarinë e saj, banka është shpesh e ekspozuar ndaj rrezikut të normës së interesit dhe për këtë arsye nuk është e mundur të izolohet nga ndikimi i ndryshimeve në normat e interesit. Kur normat e interesit rriten, të ardhurat e bankës mund të bien kur ai i ripaguan detyrimet e saj me norma më të larta interesi sesa ato që mbledh në asetet e saj (Joetta, 2007).

Shumë banka mund të rregullojnë strukturën e bilancit të tyre për të rritur rrezikun e normës së interesit në mënyrë që të gjenerojnë të ardhura më të larta operative në ndërmjetësimin e zakonshëm financiar. Nga ana tjetër, shmangia e rrezikut për bankën mund të jetë problem, për shembull: nevoja për të ristrukturuar shpesh bilancin, koha e kufizuar për të vepruar, përfitimi i kufizuar, ekspozimi ndaj rreziqeve të tjera etj. Ulja e fitimeve të një banke për shkak të menaxhimit të dobët ose joadekuat të rrezikut të normës së interesit mund të kufizojë aftësinë e saj për t'u rritur. për ta shkatërruar. Banka mund të dështojë nëse ekspozohet ndaj një rreziku të lartë të normës së interesit në mënyrë që të sigurojë një fitim afatshkurtër. Marrëdhënia midis

menaxhimit të rrezikut, përfitimit dhe rritjes së bankës sot është një element kryesor në menaxhimin e bankës. Në atë trekëndësh, rreziku i normës së interesit ka një vend të rëndësishëm sepse është zemra e çdo biznesi bankar, kështu që formave dhe ndikimit të tij në operacione duhet t'i kushtohet vëmendje e veçantë, si dhe metodat e matjes, administrimit dhe sigurimit të bankës nga rreziku i normës së interesit (Joetta, 2007).

1.5.3.1 Përcaktimi i rrezikut të normës së interesit

Funksioni kryesor i bankave është përqendrimi dhe alokimi i parave të gatshme pa mbledhjen e depozitave dhe aprovimin e kredive. Në kryerjen e transformimit të aktiveve, bankat i ekspozohen ndikimit të rrezikut të normës së interesit. Ekspozimi i bankës ndaj rrezikut të normës së interesit është për shkak të ndryshimeve në normat e interesit dhe pjekurisë së vendosjes dhe burimeve. Gjatë mbledhjes së depozitave, banka mund të pajtohet me klientët një normë fikse të interesit, e cila në shikim të parë do të thotë zgjidhja e problemit për bankën kur bëhet fjalë për ekspozimin ndaj rrezikut të normës së interesit. Sidoqoftë, nëse normat e interesit në tregun financiar fillojnë të bien, banka do të përballet me kostot e mundësive në operacionet e saj, gjë që mund të shihet nga fitimet e humbura që banka mund të kishte realizuar nëse do të kishte marrë fondet me kamatë më të ulët interesi, megjithëse norma fikse e interesit përfaqëson besueshmërinë e kostove të bankës dhe thjeshtësinë në servisimin e borxhit të bankës. Ndryshimi i normave të interesit kryesisht reflekton fluksin e parave të bankës, të ardhurat neto nga interesi, shumën e kompensimit ose shpenzimet operative, d.m.th. vlera ekonomike e bankës. Mund të thuhet se rreziku i normave të interesit ndikon në aktivet e bankës (kreditë, investimet), detyrimet (depozitat, HV) dhe aktivitetet jashtë bilancit. Ndikimi i rrezikut të normës së interesit në bankë varet (Madura, 2002):

- vlera e pozicioneve të bilancit dhe të bilancit që janë të ndjeshme ndaj rrezikut;
- paqëndrueshmëria e normave të interesit;
- periudha kohore në të cilën ekziston një ekspozim ndaj rrezikut.

Do bankë, si huamarrës dhe huamarrës, përballet me rrezikun e ndryshimit të normave të interesit. Ekspozimi i huamarrësit ndaj rrezikut të normës së interesit është simetrik. Nuk mund të shmanget rreziku i normës së interesit, d.m.th. ky lloj rreziku nuk mund të neutralizohet në funksionimin e bankës. Sidoqoftë, është e mundur dhe e domosdoshme të arrihet ekspozimi më i favorshëm ndaj rrezikut të normës së interesit, në përputhje me planet e menaxhimit të aktiveve dhe detyrimeve (administrimi i azbestit-përgjegjësisë) që ekzistojnë në bankë. Menaxhimi i

pasurisë dhe detyrimeve është modeli i parë që adreson menaxhimin e rrezikut që del në strukturën e bilancit të bankës (Madura, 2002).

1.5.4 Rreziku operacional

Në dy dekadat e fundit, ka pasur një zhvillim të fortë teknologjik, i cili është i pashmangshëm i përfshirë në funksionimin e bankave. Në mënyrë që të përshtaten me kushtet e reja konkurruese në tregun financiar, të shkaktuara nga proceset e çrregullimit të shpejtë dhe globalizimit, bankat filluan të prezantojnë një numër produktesh dhe shërbimesh inovative në operacionet e tyre, me qëllim të përmirësimit të efikasitetit të tyre operacional (Heffernan, 1996).

Qëllimi kryesor i një zgjerimi të tillë teknologjik ishte zvogëlimi i kostove operative të bankave. Arritja e këtij qëllimi kërkon që bankat të zhvillojnë ekonomitë e tyre të shkallës dhe ekonomitë e shkallës. Nga njëra anë, bankat po prezantojnë një numër në rritje të produkteve për klientët e tyre (ekonomi të shkallës), dhe nga ana tjetër, ata po ofrojnë më shumë se një produkt për klientët e tyre me të njëjtën kosto (ekonomitë e shkallës). Kjo i jep një përparësi bankës së veçantë ndaj bankave të tjera që nuk kanë pranuar këto zgjidhje teknologjike inovative (Joetta, 2007).

Sidoqoftë, shpesh është rasti që ekonomitë e shkallës ose ekonomitë e shkallës nuk japin rezultatet e pritura në drejtim të uljes së koston. Për shembull, pajisjet e tepërta të reja teknologjike ose kapaciteti i tepërt i përgjithshëm i bankës madje mund të shkaktojë ndarje vëllimi ose shpërndarje të fushëveprimit, d.m.th. rritja e bankës nuk ul kostot e saj. Pastaj ekzistojnë të ashtuquajturat rreziqe teknologjike, pasoja e të cilave mund të jenë humbje në funksionimin e bankave, me pasoja të mëtejshme negative për bankat. Për shkak të lidhjes së tyre me operacionet totale operative të bankave, ndodhja kur teknologjia ekzistuese ose sistemet mbështetëse të saj dështojnë ose mosfunksionimi karakterizohet si rreziqe operacionale. Rreziku operacional është një rrezik që mund të rezultojë në humbje për shkak të procedurave joadekuate dhe proceseve të brendshme të dështuara, faktorit njerëzor, ngjarjeve sistemike ose të jashtme. Ky përkufizim i rrezikut operacional është ngulitur në kornizën e re të mjaftueshmërisë së kapitalit - Bazel 2 dhe është rezultat i një debati të gjatë midis rregullatorëve dhe formimit të çmimeve për produktet dhe shërbimet e bankave të korporatave (Nenovski, 2005).

Megjithëse ky përkufizim është kritikuar për shkak se nuk bazohet në interpretimin e pranuar në përgjithësi të rreziqeve operacionale, ai ka humbur elementë të rëndësishëm të

rreziqeve operacionale dhe rëndësinë e tyre ndaj rreziqeve të tjera, ky përkufizim prapë pranohet nga komuniteti i gjerë shkencor dhe shkencor. publik, duke theksuar faktin se lejon realizimin e dy qëllimeve të rëndësishme:

- Krijimi i një kornize të përbashkët që do të jetë në gjendje të llogarisë kostot e kapitalit në bazë të rrezikut operativ dhe

- Përcaktimi i një kornize për kërkimin dhe mbledhjen e të dhënave (formimin e bazës së të dhënave) dhe vendosjen e bazave për menaxhimin e këtyre rreziqeve.

1.5.4.1 Përcaktimi i rrezikut operacional

Termi rrezik operacional është përdorur vitet e fundit. Ai përkufizohet si një rrezik ose efekt i pafavorshëm që mund të rezultojë nga aktivitete të mundshme në të ardhmen (Komiteti i Bazelit për Mbikëqyrjen Bankare, 2001).

. Ky përkufizim thotë që banka nuk e pranon rrezikun vetëm si një fat, por gjithashtu përballet në mënyrë aktive me të. Rreziku matet si probabiliteti dhe ndikimi i devijimeve negative. Kjo buron nga përkufizimi se rreziku është i mundur, por nuk është i rëndësishëm për rrezikun operacional. Ky përkufizim, i cili është shumë i rëndësishëm për tu shënuar, nuk e klasifikon secilën humbje si rrezik, por vetëm humbjet e papritura. Merrni huazim, për shembull: vetëm ato kredi që pritet të humbin konsiderohen të rrezikshme. Këto ide bazohen në më shumë ose më pak informacion të vlefshëm për të ardhmen e mjedisit të jashtëm nga njëra anë dhe të ardhmen e mjedisit të brendshëm nga ana tjetër. Përvojat e mëparshme zakonisht luajnë një rol të madh. Një përkufizim tjetër është gjithashtu i rëndësishëm për të kuptuar rrezikun: nuk është vetëm ndryshimi midis humbjeve "të pritura" dhe "të papritura" që janë domethënëse, por edhe ndryshimi midis humbjeve "të pranueshme" dhe "të papranueshme". Këto dy terma tregojnë se banka është e aftë të administrojë rrezikun. Pranimi i humbjeve të papritura përcaktohet jo vetëm si madhësi ekonomike, por edhe në një masë të madhe si një element sociologjik dhe psikologjik. Në praktikë, në veçanti, rreziku operativ përcaktohet si një humbje që mund të ndodhë si rezultat i gabimeve të qëllimshme (siç ishte rasti me Bankën Bankare Britanike në mesin e viteve 1990, kur ndërmjetësi i tij bëri disa transaksione të paligjshme me letër nga vlera, e cila rezultoi në falimentim të mëvonshëm të bankës) ose gabime të paqëllimta të punonjësve të bankës. Rreziqet operacionale lindin gjithashtu për shkak të pajisjeve të papërshtatshme teknologjike, mashtrimit, gabimeve të kontabilitetit, mosrespektimit të bankës me legjislacionin dhe çështje të tjera që

vijnë nga sisteme të kontrollit të brendshëm joadekuat ose jo-ekzistues në banka (Kurtzman, 1993).

Përprjekjet për të krijuar, në thelb, një përcaktim të vlefshëm të rrezikut operacional në bankë janë intensifikuar vitet e fundit. Ky përkufizim duhet të jetë në përputhje me përcaktimin e përgjithshëm të rrezikut. Menaxhimi i rrezikut bankar në të kaluarën ka të bëjë kryesisht me kredinë dhe rrezikun e tregut, ku matja matematikore ka luajtur një rol të madh. Banka për Zgjidhjet Ndërkombëtare e përcakton rrezikun operacional si "rrezikun e humbjeve direkte ose indirekte që vijnë nga proceset e brendshme të pamjaftueshme ose të gabuara në bankë, gabimet e punonjësve të saj ose të sistemit të saj ose për shkak të ngjarjeve të jashtme". Vitet e fundit, është hulumtuar koncepti themelor i rrezikut operacional. Përkufizimi mund të ndahet në dy kategori. Përkufizimi indirekt nënkupton që të gjithë ata rreziqe që nuk mund të klasifikohen si kredi ose rrezik tregu konsiderohen si rrezik operacional. Për shkak se ky është një përkufizim mjaft i thjeshtë, kjo formulim është përdorur nga mbikëqyrësit deri disa vjet më parë. Por hulumtimet më të reja kanë treguar që përkufizimi indirekt është i papërshtatshëm si nga pikëpamja praktike, ashtu edhe nga teoria. Raporti që përcakton termin e përgatitur nga 16 banka të huaja, agjensi konsulente dhe autoritete kompetente tregon se fjalët e mëposhtme shfaqen më shpesh kur shpjegohet dhe përcaktohet rreziku operacional: proceset dhe procedurat, personeli dhe faktorët e gabimit njerëzor, kontrolli i brendshëm, i brendshëm dhe faktorët e jashtëm, humbjet direkte dhe indirekte, teknologjia dhe sistemet. Pothuajse të gjitha përkufizimet theksojnë faktorët e brendshëm, por shpesh disa zhvillime të papritura në mjedis klasifikohen si rrezik operacional (Komiteti i Bazelit për Mbikëqyrjen Bankare, 2001).

Një nga përkufizimet më të mira të rrezikut operacional është ai i siguruar nga Shoqata Britanike e Bankave (BBA): Rreziku operacional është rreziku i humbjes direkte ose indirekte për shkak të proceseve të brendshme të papërshtatshme ose të pasuksesshme, personelit ose zgjidhjeve sistemike, ose për shkak të zhvillimeve mjedisore.

1.5.5 Menaxhimi i rrezikut bankar

Rreziqet në banking janë të sigurta. Jo vetëm që ato ekzistojnë, por ato gjithashtu kanë një ndikim të madh në funksionimin e bankave. Pavarësisht se sa rrezikshmëri ekziston, asnjë bankë nuk është immune ndaj rreziqeve të përfshira në operacionet e saj, as nuk mund t'i shmangë plotësisht ato. Në fakt, nuk është detyrë e bankave të shmangin rreziqet, por t'i menaxhojnë ato

me profesionalizëm, d.m.th "t'i disiplinojnë" ato. Kjo në thelb nënkupton arritjen e një niveli të mjaftueshëm të kthimit të kapitalit neto në një nivel të caktuar rreziku. Një problem kryesor që bankat duhet t'i kushtojnë vëmendje kur menaxhojnë rreziqet është balancimi i rrezikut dhe kthimit. Injorimi i rrezikut, si dhe mbivlerësimi i tij, është i dëmshëm për vendimmarrjen dhe administrimin e duhur të pasurive të bankave. Prandaj, rreziku duhet të vendoset në një vend të përshtatshëm, sepse kjo varet nga madhësia e përfitimit të bankave. Menaxhimi i rrezikut në bankë ka atë qëllim. Tendencat e tregut financiar tregojnë se në dekadën e fundit, rreziqet e ashtuquajtura jo-kredi (tregu dhe veprimi) janë shfaqur në një masë më të madhe si gjenerues të krizave financiare. Teknika të sofistikuara të administrimit të rrezikut po bëhen një fushë e suksesit në të ardhmen nga bankat e dështuara (Bessis, 2001).

1.6 Menaxhimi i rrezikut të kredisë

Banka për Zgjidhje Ndërkombëtare (BIS) përcakton rrezikun e kredisë si probabilitetin që huamarrësi nuk do të jetë në gjendje të përmbushë detyrimet e tij në përputhje me kushtet e dakorduara. Qëllimi i menaxhimit të rrezikut të kredisë është të maksimizojë shkallën e kthimit të vendosjeve në bankë duke mbajtur një nivel të pranueshëm të marrjes së rrezikut. Bankat duhet të menaxhojnë rrezikun e kredisë që është i natyrshëm në të gjithë portofolin, si dhe rrezikun në kredi ose transaksione të caktuara. Bankat gjithashtu duhet të monitorojnë ndikimin dhe marrëdhëniet midis rrezikut të kredisë dhe rreziqeve të tjera. Menaxhimi efektiv i rrezikut të kredisë është një komponent kryesor i një qasje gjithëpërfshirëse të administrimit të rrezikut dhe është thelbësor për suksesin afatgjatë të bankave (Komiteti i Bazelit për Mbikëqyrjen Bankare, 2001).

Dedu dhe Nechif (2010) vërejnë se nuk ka ndonjë përcaktim të pranuar përgjithësisht të menaxhimit të rrezikut të kredisë. Në përgjithësi, sipas tyre, termi menaxhim i rrezikut të kredisë në institucionet financiare përfshin të gjitha politikat dhe procedurat që zbatohen me qëllim të menaxhimit, monitorimit dhe kontrollit të ekspozimit të rrezikut. Funkcioni i administrimit të rrezikut të kredisë në institucionet financiare ka një theks të fortë në zbatimin e Bazelit II, veçanërisht sepse institucionet financiare mund dhe do të duan të përdorin modelet e tyre të brendshme për të llogaritur mjaftueshmërinë e kapitalit. Rreziku i kredisë si një fenomen ekonomik mund të jetë individual ose pasojë e rrethanave të caktuara ekonomike sistemike. E

para, dhe gjithashtu parësore, është rezultat i falimentimit të debitorit, ndërsa e dyta është pasojë e situatës së përgjithshme ekonomike, për shembull, kriza ekonomike.

1.6.1 Politikat, procedurat dhe aktet e brendshme

Cilësia e portofolit të kredisë së bankës dhe korrektësia e politikës së miratimit të kredisë janë gjëra që i nënshtrohen kontrollit më të plotë nga auditorët shtetërorë. Një nga mënyrat më të rëndësishme me të cilat një bankë mund të sigurojë që kreditë e saj të plotësojnë standardet rregullatore, përfitimin dhe objektivat e unifikimit të operacioneve të kredisë, është krijimi i një politike të shkruar të kredisë. Kjo politikë jep oficerët e kredisë dhe udhëzimet e administrimit të bankës për marrjen e vendimeve kur miratojnë kredi të caktuara dhe për formimin e të gjithë portofolit të kredisë së bankës. Paraqitja e portofolit të kredisë së bankës duhet të jetë një pasqyrim i politikës së kredisë së bankës. Përndryshe, politika e kredisë nuk do të funksionojë në mënyrë efektive dhe do të duhet të rishikohet ose forcohet nga menaxhimi i lartë. Politika e shkruar e kredisë ka shumë përparësi për bankën që e miraton atë. Ajo u jep punonjësve të bankës të cilët punojnë me hua dhe procedura të standardizuara për t'i ndjekur dhe u thotë atyre cilat janë përgjegjësitë dhe kompetencat e tyre. Në këtë mënyrë, ajo ndihmon bankën të formojë një portofol krediti që do të jetë një kombinim i suksesshëm i produkteve të kredisë me përfitim të lartë, por edhe produkte që do të sigurojnë likuiditet, d.m.th kontrollimin e ekspozimit të rrezikut dhe përmbushjen e detyrimeve rregullatore. Politika e shkruar e kredisë duhet të jetë fleksibël për shkak të ndryshimeve të vazhdueshme në kushtet dhe rregullat ekonomike, dhe shkeljet e rregullave duhet të jenë të rralla. Prandaj, të gjitha përjashtimet nga politika e shkruar e bankës duhet të dokumentohen plotësisht me arsye të qarta pse lejohet një devijim nga politika e kredisë. Sigurisht, është e nevojshme të merren parasysh karakteristikat e llojeve themelore të kredive (korporatave dhe konsumatorëve) gjatë huazimit të politikës së kredisë të bankës (Davitkovski, 2011).

A) Karakteristikat e politikës së kreditit dhe politikës së kreditit të bankës Huatë që bankat u miratojnë korporatave (të njohura si kredi afariste, tregtare ose industriale) përbëjnë pjesën më të madhe të aktiviteteve të kredisë së secilës bankë.

Miratimi i kredive tregtare ka karakteristikat e vëllimit dhe kompleksitetit. Prandaj, nevoja që bankat të kryejnë një analizë të kujdesshme të kredisë dhe të strukturojnë siç duhet llojet e kredive që ata miratojnë, natyrisht, gjithmonë duke mbajtur parasysh arritjen e qëllimit

kryesor të bankës - maksimizimin e fitimeve të saj. Kjo është veçanërisht e rëndësishme për faktin se kreditë tregtare kanë karakteristika shumë të ndryshme nga konsumatori dhe llojet e tjera të kredive, gjë që kërkon që stafi profesional i bankës të përfshihet shumë më tepër në administrimin dhe ngarkimin e tyre sesa llojet e tjera të kredive (Davitkovski, 2011).

Për të maksimizuar fitimet e saj, me çdo aprovim kredie, banka duhet të këmbëngulë, sa më shumë që të jetë e mundur, një kthim më të madh në asetet e grave të këqija, duke zvogëluar rrezikun gjithnjë të pranishëm që rrjedh nga një veprimtari e tillë bankare. Realizimi i qëllimeve të tilla të politikës së kreditit mund të realizohet në disa mënyra. Së pari, duhet të gjejë kreditorë që janë të gatshëm të paguajnë normën e caktuar të duhur të interesit dhe në të cilët nuk ka të ngjarë (ose të vogla) që ata nuk do të paguajnë kredinë e aprovuar. Për këtë qëllim, bankat janë në kërkim të huamarrësve duke njoftuar publikisht kushtet e kredisë, dhe veçanërisht normat e interesit, si dhe duke prezantuar dhe afruar kreditë e korporatave në kredi individuale për të cilat ata mund të siguroheshin. Në të njëjtën kohë, stafi profesional i bankës duhet të bëjë një analizë të mirë të secilit huamarrës dhe të vlerësojë nëse huadhënësi i mundshëm është një pagues i mirë, d.m.th që nuk ka ndonjë rrezik (ose rreziku është relativisht i vogël) që huadhënësi nuk do të paguajë me kohë principalin dhe interesin e miratuar kreditit. Së dyti, bankat duhet të përpiqen gjithmonë të bëjnë një vendosje (miratimin e kredisë, blerjen e letrave me vlerë, etj.) Që do t'u sjellë atyre fitimin më të madh dhe rrezikun më të vogël. Së treti, kur kanë të bëjnë me pasuritë e tyre, bankat duhet të zvogëlojnë rrezikun e tyre përkatës duke diversifikuar pasuritë e tyre (në këtë rast, kreditë). Kjo mund të arrihet duke aprovuar lloje të ndryshme të huave për një numër të madh klientësh të ndryshëm dhe duke kryer vendosje të tjera (blerja e letrave me vlerë të qeverisë afatshkurtra dhe afatgjata) (Davitkovski, 2011).

Më në fund, kur aprovonjë kredi dhe kryejnë vendosje të tjera, bankat duhet të mbajnë gjithmonë në mend nevojën për të ruajtur likuiditetin e nevojshëm, në mënyrë që të kënaqin aktivitetet e tyre të tjera financiare ditore (pagesa, për shembull, e kërkesave të rezervës së bankës qendrore). pa pasur nevojë të paguani shpenzime shumë të larta për të. Kjo do të thotë që një pjesë e aktiveve të bankave duhet të mbajnë karakteristikën e likuiditetit të lartë, d.m.th. të jenë në gjendje të mbledhin dhe shndërrohen në likuiditet parësor relativisht shpejt, edhe nëse vendosje të tilla sjellin të ardhura më të ulëta për bankat sesa vendosjet e tjera të tyre. Sepse, kostot e bankës që mund të lindin në rast të mos likuiditetit të saj (pamundësia për të përmbushur kërkesat e depozituesve për tërheqjen e depozitave, pagesa e parakohshme e kërkesës së

rezervës, etj.), Mund të jenë shumë më të mëdha dhe madje katastrofike për bankën, në vend se kostoja e ulët e bankës për mbajtjen e vendosjeve me fitim të ulët në portofolin e saj. Miratimi i kredive komerciale përfshin marrjen e rreziqeve të përshtatshme për bankën, të cilat më së shpeshti paraqiten në formën e rrezikut të mospagimit (mos ripagimit) të kredisë dhe rrezikut të normave të interesit (Davitkovski, 2011).

Para aprovimit të ndonjë kredie, banka duhet të analizojë besueshmërinë e huadhënësit në mënyrë që të përcaktojë shkallën e rrezikut të mos shlyerjes së mundshme të kredisë. Gjatë vlerësimit të rrezikut të normës së interesit, banka duhet të fillojë nga vlerësimet e ndryshimeve të mundshme të normave të interesit gjatë periudhës aktive të kredisë dhe nga mundësia për të mbledhur fonde shtesë që do të jenë në gjendje të vazhdojnë financimin e ri dhe ekzistues kredi për normën e interesit që do të sigurojë përfitim të përhershëm të kredisë. Këto vlerësime fillestare duhet të jenë gjithashtu pika fillestare për përcaktimin e çmimeve për kreditë tregtare. Kur vendosin ato çmime, bankat duhet të kenë qasje në fleksibilitet nëse duan të sigurojnë një kthim të duhur të pasurive të tyre. Për këtë qëllim, formimi i çmimeve të kredisë duhet të bazohet në kostot e bëra nga banka për financimin e kredive, mundësitë e mospagimit të kredisë dhe kostot e bëra nga banka në drejtim të miratimit dhe monitorimit të kredisë. Në veçanti, duhet të theksohet se, ndryshe nga llojet e tjera të kredive, miratimi i kredive tregtare përfshin shumë variabla që lidhen me rreziqet dhe kostot e administrimit të kredive individuale. Këto ndryshore janë aq të ndryshme sa që bankat kërkojnë që ato të vlerësohen për secilën kredi veç e veç. Kjo, ndër të tjera, buron nga fakti se kreditë tregtare janë vetëm pjesë e paketës së shërbimeve që banka u ofron klientëve të saj. Prandaj, gjatë vendosjes së çmimeve të kredisë tregtare, bankat duhet të marrin në konsideratë paketën e plotë të shërbimeve. Ata duhet të marrin parasysh jo vetëm normat e interesit dhe tarifatat për kredinë përkatëse, por edhe të ardhurat e tjera nga shërbimet e tjera që ata ofrojnë për klientët (Davitkovski, 2011).

Përkatësisht, miratimi i kredive është baza e marrëdhënies së bankës me një klient, por shërbimet e tjera që banka i ofron atij janë gjithashtu shumë të rëndësishme. Arsyeja për të theksuar rëndësinë e këtyre shërbimeve buron nga fakti se me rritjen e numrit të konkurrentëve në tregun e kredive tregtare, hapësira e manovrimit për marzhet e fitimit të bankës po ngushtohet. Në mënyrë që të mbetet fitimprurës, bankat duhet të ofrojnë shërbime gjithnjë e më efikase dhe efektive për korporatat. Në fakt, organizimi i mirë dhe efikas në ofrimin dhe kryerjen

e këtyre shërbimeve bëhet baza për të siguruar dhe ruajtur përfitimin e kredive tregtare (Violeta, 2011).

B) Karakteristikat e kredisë së konsumatorit dhe politikës së kredisë së bankës. Kreditë konsumatore kanë specifikat e tyre që duhet të marrin në konsideratë kur marrin vendime për hua. Shumë huadhënës kërkojnë shpejtësi dhe praktikë në procesin e huadhënies. Shumë prej përdoruesve të kredisë kërkojnë që kredia të vihet në dispozicion të tyre menjëherë, d.m.th. ndërsa ata po bëjnë blerjen, dhe të mos shkojnë në bankë dhe të kërkojnë kredi. Shumë banka sot ofrojnë hua në mënyrë indirekte përmes tregtarëve të makinave, pajisjeve shtëpiake dhe sendeve të tjera të nevojshme, kështu që shitësi bën marrëveshjen e huasë dhe i dërgon informacionet në lidhje me huamarrësit në bankë me telefon ose faks, duke kërkuar aprovimin e shpejtë. Institucionet e tjera ofrojnë programe për kredi të paracaktuara, ku huamarrësit aplikojnë me telefon ose dërgojnë informacionin në bankë me postë dhe marrin miratimin e kredisë, madje edhe para blerjes. Në një rast të tillë, dyqani ose shitësi, kur huamarrësi bën blerjen, thjesht mund të marrë një konfirmim nga banka se kredia është miratuar. Këto qasje të reja ulin ndjeshëm nevojën e pranisë personale në bankë dhe rezultojnë në huazim indirekt në vendin e prokurimit, në vend se t'i japin kredi huamarrësit të bankës. Rezultati është kosto më e ulët e transaksionit dhe besueshmëri më e madhe për huamarrësin, por menaxherët e bankave duhet të jenë të vetëdijshëm për rrezikun shtesë në aprovimin e kredisë së shpejtë dhe mundësinë e humbjes së kontaktit personal me klientët e tyre (Davitkovski, 2011).

Kur bëhet fjalë për kreditë për strehim, politika e kredisë përcakton një numër procedurash, procedurash dhe kufizimesh, si dhe angazhim më të madh të zyrtarëve të kredisë. Para së gjithash, ato bazohen në supozimin se çmimet e apartamenteve nuk do të bien ndjeshëm. Ekzistojnë dëshmi të bollshme historike që recesionet ekonomike dhe rritja e papunësisë mund të mposhtin tregjet e vendit me apartamente për shitje, dhe aktivizimi i hipotekave në apartamente mund të ulë çmimet e tregut. Edhe pse në shumicën e vendeve bankat mund të kapin një apartament si një kolateral kredie, bankat shpesh kanë probleme ta shesin atë apartament për një çmim që do të rikuperonte fondet e tyre dhe të gjitha shpenzimet e bëra në miratimin dhe servisimin e kredisë dhe në përvetësimin e kredisë. Ekziston gjithashtu hapësirë për testimin e mençurisë kur përdorni pronë me çmim të lartë, siç është shtëpia, për të blerë pronë që nuk ka të ngjarë të ndikojë, siç janë makinat, mobiljet ose pajisjet shtëpiake (Violeta, 2011).

Zyrtarët e kreditit kur aprovojnë ato kërkesa për kredi duhet t'i kushtojnë vëmendje huazimit të një pjese (ndoshta jo më shumë se 60 deri në 70 përqind të tregjeve me rrezik) të vlerës së parashikuar të pasurisë, në mënyrë që të sigurojnë mbrojtje adekuate nëse hyjnë tregjet e pasurive të patundshme. në tendenca negative. Bankierët i shohin kreditë konsumatore si kredi fitimprurëse me kamata "problematike" të interesit. Kjo pasi ato zakonisht miratohen me një çmim që është shumë më i lartë se kostoja e financimit të tyre, por normat e interesit me të cilat merren vesh zakonisht nuk ndryshojnë sipas kushteve të tregut për sa kohë që zgjat kredia, siç është rasti me normat e interesit. shumica e kredive të dhëna për firmat. Kjo do të thotë që kreditë konsumatore i ekspozohen rrezikut të normës së interesit nëse kostot e financimit bankar rriten në një farë mase. Sidoqoftë, kreditë konsumatore zakonisht vlerësohen aq të larta (për shembull, me një premium rreziku mjaft të lartë, i cili përfshihet në normën e interesit të kredisë), që normat e interesit të tregut për kreditë bankare dhe normat e interesit të paracaktuar për kreditë do të duhet të jenë në mënyrë të konsiderueshme rritje përpara se shumica e huave të konsumatorit të bëhen asete jofitimprurëse (Davitkovski, 2011).

Pse janë kaq të larta normat e interesit për shumicën e kredive të konsumatorit? Një nga arsytet kryesore është Programi i Analizës së Kostove Funksionale (FCA), i cili drejtohet një herë në vit nga Rezerva Federale e Sh.B.A. Ai sistem i llogaritjes së koston thotë se kreditë konsumatore janë ndër huatë më të shtrenjta dhe më të rrezikshme që mund të huazohen, më të shtrenjta dhe më të rrezikshme se çdo kredi tjetër që bankat u japin klientëve.

Kreditë e konsumatorit gjithashtu mund të jenë të ndjeshme ndaj ciklit. Ato shfaqen në periudha të zgjerimit ekonomik, kur konsumatorët janë përgjithësisht më optimistë për të ardhmen. Nga ana tjetër, kur ekonomia është në recesion, shumë individë dhe familje janë pesimistë për të ardhmen, veçanërisht kur shohin që niveli i papunësisë rritet, dhe, në përputhje me rrethanat, ato zvogëlojnë huazimet bankare (Davitkovski, 2011).

Për më tepër, duket se përdoruesit nuk reagojnë në një farë mase ndaj ndryshimeve në normat e interesit kur shkojnë për të marrë hua para. Huamarrja e popullsisë duket të jetë relativisht jo fleksibël përsa i përket normave të interesit: konsumatorët janë më të shqetësuar për masën e ripagimeve mujore, për të cilat janë të detyruar nga marrëveshja e kredisë sesa për normën e interesit të llogaritur (megjithëse është e qartë se norma e interesit e rënë dakord në kredi ndikon në madhësinë e shlyerja e kredisë). Megjithëse niveli i normës së interesit shpesh nuk është një faktor domethënës për popullatën - huamarrësi, megjithatë, si niveli i arsimit ashtu

edhe niveli i të ardhurave, në terma materialë, ndikojnë në përdorimin e kredive nga popullata. Individët me të ardhura të larta kanë më shumë gjasa të marrin hua më shumë sesa të ardhurat e tyre vjetore. Gjithashtu, familjet ku kryefamiljari ose ushqimtari ka një arsim të lartë huazojnë më shumë sesa niveli i të ardhurave të tyre. Këta individë dhe familje e shohin huamarrjen si një mjet për të arritur standardin e dëshiruar të jetesës, jo si një shpëtim emergjent.

Shouldfarë duhet të përmbajë politika e shkruar e kredisë e bankës? Megjithëse praktika dhe teoria nuk japin përgjigje identike për këtë pyetje, praktikat e mira tregojnë elementët e mëposhtëm (Davitkovski, 2011):

1. Përmbajtja e portofolit të kredisë së bankës - bilanci i kredisë së bankës në përputhje me qëllimet dhe politikën e biznesit të bankës (për shembull, për të përcaktuar llojet, pjekurinë, madhësinë dhe cilësinë e kredive në portofolin e kredisë, orientimin në sektorë të caktuar, zona gjeografike, etj);

2. Organizimi i procesit të huadhënies dhe shkalla e përgjegjësive të delegimit gjatë marrjes së vendimeve për hua (përcaktimi i shumës maksimale dhe llojeve të kredive që mund të aprovohen nga secili zyrtar dhe komisioni dhe cilat nënshkrime janë të nevojshme);

3. Procedurat e punës për ndërmarrjen, rishikimin, vlerësimin dhe marrjen e vendimeve për aplikimet e kredisë së klientit;

4. Udhëzimet dhe procedurat për kryerjen e analizës së kredisë në kreditë e korporatave dhe të konsumatorit;

5. Dokumentacioni i kërkuar që duhet të dorëzohet me secilën kërkesë kredie dhe që duhet të përmbajë skedarët e kredisë në bankë (pasqyrat financiare të kërkuara, garancitë, etj.);

6. Udhëzime për marrjen, vlerësimin dhe përmirësimin e kolateralit të kredisë;

7. Metodrat dhe procedurat për përcaktimin e normave të interesit të kredisë dhe komisionet për shlyerjen e kredisë;

8. Procedurat e monitorimit të ripagimit të kredisë;

9. Procedurat e administrimit të rrezikut të kredisë dhe rreziqet që lidhen me kredinë;

10. Kufijtë e kredisë (kufizime në aspekte të caktuara të kredidhënies, minimumet e të cilave përcaktohen nga organet rregullatore, dhe rregullohen shtesë në varësi të objektivave dhe filozofisë së biznesit të bankës);

11. Procedurat për përcaktimin, analizimin dhe zgjidhjen e situatave problematike të huasë dhe menaxhimin e aseteve të rrezikut.

1.6.2 Zbulimi i hershëm i plasmaneve të këqija

Ekzistojnë dy lloje të shenjave paralajmëruese për renditjen e keqe në këtë segment (Cornett & Saunders, 1999):

- Shenjat e paralajmërimit të klientit
- Shenjat e paralajmërimit në llogaritjet financiare

Shenjat paralajmëruese të klientit:

Ulja e ngarkesës së ndërmarrjes;

Mos pagesa e detyrimeve ndaj Bankës dhe kreditorëve të tjerë;

Vënësia ndaj ndryshimeve në teknologji;

Vonesa në para nga klientët dhe presion nga furnitorët;

Kërkimi nga klienti për të aktivizuar kolateralin (veçanërisht garancitë);

Ndryshime në kushtet e tregtimit;

Mungesa e stoqeve ose aksioneve jokonkurruese (të vjetra);

Ekipi drejtues i pabalancuar, ndryshimet në udhëheqje, udhëheqja grindëse, luhatjet e stafit të madh, marrëdhëniet e këqija ndërpersonale;

Intimitet i tepruar me zyrtarët e kreditit;

Fillimi i recesionit të industrisë, ndryshimet në rregullimin e industrisë dhe rreziku i lartë i vendit.

Shenjat paralajmëruese në llogaritjet financiare

Vëllimi i zvogëluar i hyrjeve të llogarisë giro;

Shfaqja e kredive të reja në banka të tjera dhe raporti i lartë i borxhit;

Realizimi i fitimeve të ulëta dhe realizimi i humbjeve;

Dorëzimi me vonesë ose përfundimi i llogaritjeve;

Ndryshime në llogaritarë dhe auditorë;

e Rënie e papritur e likuiditetit dhe e fluksit monetar negativ;

Financimi afatshkurtër i aktiveve afatgjata dhe investimeve në asete joproduktive;

Humbja e kontrollit mbi kostot e tepërta;

Trends Tendencat negative të borxheve, aksioneve dhe pagesave të furnitorëve;

1.6.3 Modalitetet e menaxhimit të kredisë problemore

Zgjedhja e metodës dhe mënyrës së shlyerjes së investimeve i nënshtrohet një vendimi që varet nga pozicioni i debitorit, gatishmëria e menaxhmentit dhe pronarëve të debitorit, statusi i pasurisë, siguria, etj. Zgjidhjet e kombinuara përdoren në zbatimin operacional (Crotty, 2009):

- ristrukturimi / riprogramimi i borxhit;
- prokurimi i sigurisë së duhur shtesë;
- shitja e pasurisë së debitorit, e cila është zotuar në favor të bankës, me kontratë ose gjykatë;
- fillimin e një procedure për zgjidhjen e detyruar, falimentimin ose likuidimin, në përputhje me rregulloret ligjore në fuqi;
- shitja e kërkesave ndaj të tjerëve.

Për të përcaktuar hapat më të mirë për veprim, është e nevojshme të bëni kontrollet e mëposhtme paraprakisht:

- Statusi i ekspozimit të kredisë
- Gjendja financiare e debitorit
- Efektiviteti dhe shkalla e kompletimit të dokumentacionit të kredisë
- Karakteri dhe cilësia e menaxhimit të debitorit
- Funksionimi i biznesit

Statusi i ekspozimit të kredisë

Sa jeni apo jo jeni i siguruar

Sa i prekshëm jeni nga humbja

Kontrolloni nëse aktivet e premtuara ekzistojnë dhe nëse ato janë në pronësi të përdoruesit.

Vlerësimi i vlerës së sigurisë

Gjendja financiare e debitorit

- Raportet e fundit duhet të sigurohen për të parë:
- informacionin e fundit financiar;
- rishikimi i pagesave;
- parashikimet e flukseve financiare dhe të parave;
- fitimet ose humbjet në të ardhmen.
- Të dhënat duhet të kontrollohen me llogaritarin e debitorit

Efektiviteti dhe shkalla e kompletimit të dokumentacionit të kredisë

A janë përgatitur të gjithë dokumentet siç duhet

A kanë autorizuar debitori dhe të gjithë garantuesit e tjerë?

A keni nevojë për këshilla të specializuara juridike

Zbatimi i strategjisë

• Faktorët që ndikojnë në rezultatin, ndryshimet e mundshme në flukset e pritshme të parave dhe çmimi i rrezikut me zbatimin e strategjisë

• Aftësi ose aftësi menaxhuese për të arritur rezultatin e dëshiruar

• Forcat e disponueshme, d.m.th. mënyra e bindjes, kompletimi i dokumentacionit dhe mjeteve ligjore për mbledhjen e detyruar

Rivendosja e fakteve

Pasi të implementohet strategjia, shpesh është e nevojshme të kontrollohet nëse është efektive

Nëse rezultatet janë brenda pritjeve apo jo (përveç nëse ato janë diçka që mund të korigjohet).

Debitori e kupton qartë atë që ju si kreditor po kërkon prej tij, në çfarë forme dhe deri kur

Efektet e zgjidhjes së renditjes së keqe

• zvogëlimin ose shlyerjen e plotë të detyrimeve nga debitori dhe lëshimin e rezervave në Bankë (pjesërisht ose plotësisht);

• shlyerjen e kërkesave (pjesërisht ose plotësisht);

• formimi i rezervave shtesë;

• përmirësimin e cilësisë së vendosjes bazuar në marrjen e sigurisë shtesë dhe / ose përmirësimin e kualifikimit të debitorit;

• renditja e investimeve në përfitime.

KAPITULLI II

2. SISTEMI BANKAR DHE KREDITË ME PROBLEME NË REPUBLIKËN E MAQEDONISË SË VERIUT

2.1 Sistemi bankar

Ristrukturimi i sektorit bankar filloi gjithashtu relativisht vonë, në vitin 1994, me Aktin për Rehabilitimin dhe Ristrukturimin Bankar (ARB), i cili do të ndihmonte Qeverinë në rehabilitimin e sektorit bankar. Ky akt u përqëndrua në marrjen përsipër të kredive të këqija në dinar dhe manaxhimin e detyrimeve në lidhje me kreditimin në valutë të huaj si dhe mbikëqyrjen e bonove të thesarit të emetuara nga Qeveria.

Kreditë e këqija të para që u blenë nga ARB ishin ato të bankës më të madhe në Maqedoni, Stopanska Banka. Kostoja e rehabilitimit të sektorit bankar ishte një ndër më të shtrenjtat në botë, duke arritur në 42 % të Prodhimit të Brendshëm Bruto (PBB) në fund të vitit 1995, nga të cilat 12% i takonin pastrimit të kredive të këqija nga bilancet e bankave dhe 30% lidhej me ripagimin e kursimeve të huaja “të ngrira”(Ševic, 2002).

Kjo shumë arriti në 45.8% të PBB pas rikapitalizimit të Stopanska Banka. Banka Qendrore bëri përpjekje të vazhdueshme për të krijuar një kornizë rregulatore dhe supervizimi për themelimin e një sektori bankar të qëndrueshëm. U prezantuan kërkesa strikte për kapitalizimin, kontrollohej pastrimi i parave dhe u morën masa për zgjerimin e kreditimit të ndërmërrjeve të vogla dhe të mesme. Legjislacioni i cili u fut në vitin 2000 dhe 2001 krijoi kornizën ligjore për modernizimin dhe konsolidimin e sektorit bankar sipas linjës së direktivave bankare të Bashkimit Europian dhe standarteve ndërkombëtare. Një kthim i përkohshëm shkaktuar nga një përkeqësim i situatës ekonomike në 2002 u kapërcye gjithsesi shpejt. Në fund të vitit 2002, sistemi bankar i vendit konsistonte në 20 banka tregtare nga të cilat 7 ishin me kapital të huaj dhe 17 klasifikoheshin si institucione kursimi.

Agjensia e Mbikqyrjes së Sigurimeve ka të drejtë të liçensojë, mbikqyrë dhe kontrollojë shoqëritë e sigurimeve. Është një institucion i pavarur i themeluar më 2009.

MAPAS (Agency for Supervision of Fully Funded Pension Insurance) është agjensia e cila ka të drejtë të liçensojë, mbikëqyrë dhe kontrollojë fondet e pensioneve Shoqëritë e Lizingut liçensohen nga Ministria e Financave.

Sistemi bankar në Republikën e Maqedonisë së Veriut përbëhet nga 15 banka në vitin 2015 dhe 3 Shoqëri Kursim Krediti, ku 4 bankat më të mëdha (Komericialna Bank AD Skopje, NLB Tutunska Bank AD Skopje, Ohridska Bank AD Ohrid, Stopanska Bank AD Skopje), së bashku zotërojnë rreth 70% të portofolit të kredive dhe 74% të depozitave të sistemit bankar.

Bankat e huaja janë dominuese në sistemin bankar, duke zotëruar 75 % të kapitalit. Dominues në sistemin bankar të Maqedonisë është origjina e kapitalit nga Greqia, Turqia dhe Bullgaria.

Aktivet e sektorit bankar, në fund të vitit 2015 ishin rreth 424 miliard dinar, duke pësuar në këtë mënyrë një rritje vjetore 5.80 % nga viti 2015 në vitin 2014, ndërkohë që rritja në vitin 2014 ishte 8.30%.

Rënia e rritjes së aktiveve fillon nga viti 2011 dhe ka vazhduar në vitet pasardhëse, duke shënuar në vitin 2013 rënie më të ulët në terma absolute dhe relativë që nga viti 2001. Rritja e ngadaltë e aktiveve është shkaktuar nga rritja në nivele të ulëta të depozitave nga insitucionet jo-financiare.

Kreditimi i biznesit, shihet se ka një trend rritje pas vitit 2010, por pikun e rritjes e ka në vitin 2011, me 34 miliard denarë ose 20%, ndjekur në dy vitet në vazhdim me një rritje të lehtë. Edhe pse në terma absolut rritja në vitin 2015 është më e madhe se në vitin 2014, 24.56 miliard denarë dhe 23 miliard denarë respektivisht, në përqindje rritja në vitin 2015 është vetëm 9.7% krahasuar me 10% në vitin 2014. Rritja e kredive është më shumë e dukshme në sektorin e individëve krahasuar me kredinë ndaj bizneseve, ku kjo e fundit është rritur me ritme më të ngadalëta. Duhet vënë në dukje që në Maqedoni mbizotëron kreditimi në monedhën vendase e cila ka pësuar një rritje nga 41.50% (2009) në 53.50% (2015). Përsa i takon afatit të kredive, mbizotërojnë kreditë afatgjata të cilat kanë thujse një stabilitet, nga 66.90% (2009) në 82.70% (2015).

Në lidhje me depozitat, ato vlerësohen rreth 306 miliard dinarë në fund të vitit 2015 me një rritje 6.70 % krahasuar me 11% në vitin 2014. Trendi i depozitave ka qenë rritës, edhe pse ritmi i rritjes së tyre ka qenë në rënie, me përjashtim të viti 2014.

Rënia e ritmit të rritjes së depozitave i dedikohet kryesisht zhvillimeve politike Brenda vendit si dhe zhvillimet në shtetin fqinj, Greqi. Pavarësisht kësaj, depozitat mbeten burimi kryesor i fondeve, ato përbëjnë 72.30 % të totalit të aktiveve. Individët mbeten kontribuesit kryesor (70.40% të totalit të depozitave), edhe pse norma e rritjes së tyre vjetore në vitin 2015

është më e vogla në dekadën fundit. Mbizotërojnë depozitat në monedhën vendase të cilat përbëjnë rreth 57.6% të totalit të depozitave. Këto zhvillime tregojnë për një stabilizim gradual të perceptimit të bankave në lidhje me rrezikun, e ndikuar kjo edhe nga performanca pozitive e ekonomisë vendase.

Pavarësisht rimëkëmbjes ekonomike, bankat janë ende të kujdesshme në lidhje me kreditimin e biznesit, e cila reflekton strategjitë konservative të grupeve më të mëdha të bankave në Maqedoni. Bankat ende shfaqin interes të investojnë në instrumenta likuidë me rrezik të ulët, siç janë për shembull bonot e thesarit.

Bankave u kërkohet të krijojnë një sistem për identifikimin, matjen, monitorimin dhe kontrollin e rrezikut të kredisë ndaj të cilit ata janë të ekspozuar.

Rreziku i kredisë nënkupton rrezikun e humbjes për bankën, për shkak të pamundësisë së klientit të saj për të shlyer detyrimet e saj ndaj tij, në shumën e rënë dakord dhe / ose brenda afateve të dakorduara. Klienti është një person dhe persona të lidhur me të, që është:

a) një përdorues të një kredie ose një forme tjetër të ekspozimit të rrezikut të kredisë të aprovuar nga banka,

b) emetuesi i një instrumenti financiar në bazë të të cilit banka është e ekspozuar ndaj rrezikut të kredisë.

Banka është e detyruar të klasifikojë secilën bilanc aktiv dhe zërat jashtë bilancit, sipas shkallës së rrezikut të kredisë, ndaj së cilës ekspozohet, si rezultat, në mënyrën dhe sipas kritereve të përcaktuara në Vendim.

Rreziku i kredisë nënkupton rrezikun e humbjes për bankën, për shkak të pamundësisë së klientit të saj për të shlyer detyrimet e saj ndaj tij, në shumën e rënë dakord dhe / ose brenda afateve të dakorduara. Banka është e detyruar të klasifikojë çdo bilanc aktiv dhe zëri jashtë bilancit, sipas shkallës së rrezikut të kredisë ndaj të cilit është ekspozuar (në tekstin e mëposhtëm ekspozimi i rrezikut të kredisë), në një mënyrë dhe sipas kritereve të parashikuara nga BQ. Ekspozimi i rrezikut të kredisë, i cili është subjekt i klasifikimit nga banka, përfshin:

- Të arkëtueshme aktive të bilancit në bazë të: huave, huazimeve, paradhënieve, HV-së së borxhit, kërkesave për bilancet ndërbankare dhe të gjitha sendet e tjera në të cilat banka rrezikon nga pamundësia për të mbledhur;

- Pozicionet aktive të bilancit bazuar në: garancitë e lëshuara, kredencialet, kreditë e aprovuara por ende të papërdorura dhe të gjitha sendet e tjera që përfaqësojnë detyrime të

mundshme të bankës. Menaxhimi i duhur dhe i suksesshëm i rrezikut të kredisë është përgjithësisht një aktivitet i planifikimit dhe mbajtjes së një marrëdhënie të pranueshme midis rrezikut të marrë dhe shkallës aktuale të përfitimit të atyre aktiviteteve dhe kontrollimit dhe zvogëlimit në masën më të vogël të mundshme të të gjitha formave të rrezikut në lidhje me cilësinë, përqendrimin, mbledhjen e sigurimeve që do të thotë, instrumente për sigurimin e mbledhjes së arkëtimeve.

2.2 Gjendja makroekonomike sipas Bankës Botërore

Pasiguria politike mori një taksë të rritjes në vitin 2016, duke e ngadalësuar atë nga 3.8% në 2015 në 2.4%. Rritja në vitin 2016 është nxitur kryesisht nga konsumi i brendshëm, duke kontribuar 3 pikë përqindje (pp), të mbështetur nga rritja e punësimit, pagave, pensione dhe kreditimit të familjeve. Shpenzimet relativisht të sheshta të qeverisë kanë kontribuar vetëm 0.2 pikë përqindjeje në rritje.

Mjedisi i pasigurt politik ka ndikuar në investime, të cilat ranë me 4.3% në 2015 dhe morën 1.4 pp nga rritja në 2016, megjithë investimet e rëndësishme në rrugë. Eksportet neto u rritën me 0.7 pikë përqindje në rritje, ndërsa bilanci tregtar i mallrave dhe shërbimeve ishte në suficitet të vogël, i mbështetur nga eksportet e ngurta nga investimet e huaja direkte (IHD) dhe rritja e shërbimeve në sektorin e IT dhe transportit. Nën ndikimin e pasigurisë politike, prodhimi industrial ra me 2.2% në 2016.

Deflacioni vazhdoi në vitin 2016, për të tretin vit radhazi. Pricesmimet e ulëta ndërkombëtare të ushqimit dhe naftës, të kombinuara me çmime më të ulëta për shërbimet vendase, çuan në një deflacion çmimesh prej 0.2% në 2016.

Papunësia ka vazhduar të bjerë në vitin 2016 kryesisht për shkak të ndërhyrjes fiskale për të krijuar vende pune dhe ulur fuqinë e punës. Punësimi u rrit me 2.15 nga viti në vit (Z.) në vitin 2016, pjesërisht i mbështetur nga programet e stimulimit të qeverisë. Megjithatë, pjesëmarrja e fuqisë punëtore ra në 56.8% në vitin 2016, niveli më i ulët që nga viti 2012. Si rezultat, niveli mesatar i papunësisë ishte 23.6% në fund të vitit 2016. Pavarësisht stimulit të qeverisë, veçanërisht për punësimin e të rinjve, kryesisht në formën e përjashtimit nga kontributet e sigurimeve shoqërore, papunësia e të rinjve u rrit nga 47.4% në 2015 në 48.3%. Të rinjtë janë grupmosha e vetme, pjesëmarrja e të cilëve në fuqinë punëtore ka rënë që nga viti 2012. Papunësia afatgjatë mbetet e lartë në 81% të të gjithë të papunëve.

Deficiti fiskal në vitin 2016 u ul, kryesisht për shkak të investimeve të pamjaftueshme kapitale. Deficiti ra në 2.6% të PBB-së, dukshëm më e ulët se 4% e paralajmëruar me ribalancimin e dytë të buxhetit. Ulja lidhet kryesisht me realizimin e vogël të shpenzimeve kapitale në kontekstin e ciklit të zgjatur të zgjedhjeve. Të ardhurat totale ishin 27.9% të PBB-së, duke rënë me 1.1 pikë përqindje nga viti 2015, për shkak të uljes së taksave mbi të ardhurat personale dhe lirimeve nga taksat për krijimin e vendeve të punës.

Varfëria vlerësohet të ketë rënë në 2016 si rezultat i përmirësimit të tregjeve të punës dhe rritjes së produktivitetit dhe pagave reale. Duke përdorur nivelin e 5 USD / ditë dhe 2.5 USD / ditë (barazi të fuqisë blerëse 2005), niveli i varfërisë parashikohet të ulet në 30.7% dhe 11.3% në 2016, që është më e ulët se në 2013 - 34.3% dhe 12.7% dhe një prirje rënëse nga 2009 pritet. Për të vazhduar

Në vitin 2016, ulja e papunësisë dhe rritja e pagave reale, si dhe rritja e punësimit në sektorët me intensitet të punës me punë të pakualifikuar (p.sh. ndërtimi) vlerësohet të ketë kontribuar në uljen e varfërisë, duke pasur parasysh që të ardhurat e rritura nga punësimi është shtytësi më i rëndësishëm i rritjes së të ardhurave në fund të shpërndarjes.

➤ **Perspektivat ekonomike**

Rritja pritet të përshpejtojë në 2.8% në 2017 dhe të rritet në 3.3% në 2018, duke supozuar se pasiguria politike do të zgjidhet në gjysmën e parë të 2017, gjë që do të përmirësojë besimin e konsumatorit dhe investitorët privatë.

Deficiti fiskal pritet të mbetet në 3.2% të PBB-së në 2017, por më pas gradualisht do të bjerë në 2.3% në 2019. Si rezultat, borxhi publik dhe i garantuar publik pritet të rritet në 55% deri në vitin 2019 (ku garantohet 13 f.). Deficiti i llogarisë rrjedhëse pritet të jetë mesatarisht 2.6% e PBB-së në vitet 2017-19, i nxitur nga konsumi dhe investimet.

Shkalla e varfërisë pritet të vazhdojë të bie në vitet e ardhshme. Prodhueshmëria më e lartë dhe rritja e pagave reale, si dhe përmirësimi i mëtejshëm i treguesve të tregut të punës, do të luajnë një rol kryesor në uljen e varfërisë. Sidoqoftë, nëse mundësitë e punësimit për ata me aftësi të ulëta zvogëlohen ose përpjekjet për konsolidimin fiskal çojnë në një tkurrje në sektorin e ndërtimit, ulja e varfërisë mund të ngeçë.

2.3 Kreditet problematike në Republikën e Maqedonisë së Veriut sipas Raportit të Bankës Popullore

Në fund të 2018, 36.8% e totalit, pra 37.2% e kredive të rregullta dhe 31.6% e huave me probleme të kompanive jo-financiare kanë një klauzolë të Ripagimit të Njëhershëm të Bazës (RNjB). Kjo pjesëmarrje është relativisht e qëndrueshme në periudhën e analizuar, e cila tregon se kreditë me RNjB janë aprovuar vazhdimisht nga bankat me dinamikë të ngjashme me atë për kreditë totale për ndërmarrjet jofinanciare. Analizuar nga disa aktivitete, shumica e huave të rregullta me RNjB u miratohen klientëve nga aktivitetet "tregtia me shumicë dhe pakicë" (40.4% e totalit të kredive të rregullta me RNjB), "industria" (28.6%) dhe "aktivitete ndërtimi dhe pasurie të paluajtshme" (15.8%). Nevoja që klientët e këtyre veprimtarive të financohen nga kreditë bankare me EOG, ndoshta lind nga specifikat e modeleve të biznesit që ata aplikojnë në operacionet e tyre⁵.

Në portofolin e kredive me probleme të sistemit bankar, të përbërë nga kompani jo-financiare, pjesa e kredive me RNjB është rreth 30%, dhe përsëri shumica e kredive me probleme me RNjB u takojnë klientëve nga "tregtia me shumicë dhe pakicë" (35.9%), "Industri" (32.4%) dhe "ndërtim" (25.4%).

Më 31.12.2018, aksionet e dhjetë e njëzet përdoruesve të kredisë më të mëdha të kredive të rregullta me RNjB në totalin e kredive të rregullta me RNjB janë përkatësisht 17.4% dhe 25%, dhe në pesë vitet e kaluara ato janë në rënie të vazhdueshme. Cilësia e kreditit të ekspozimeve më të mëdha të rregullta me RNjB është e qëndrueshme, d.m.th. bankat shënuan "dëm" prej 2.9% dhe 3.4% të vlerës së përkatësisht dhjetë e njëzet ekspozimet e rregullta të RNjB-së. Për sa i përket përkatësisë sektoriale, shumica e këtyre huadhënësve i përkasin tregtisë dhe industrisë.

Në drejtim të përqendrimit nga bankat individuale, pothuajse dy të tretat e kredive të rregullta të RNjB -së janë të përqendruara në katër banka. Për sa i përket aktiviteteve individuale, pjesa e këtyre katër bankave varion nga 57.9% në RNjB në "sektorin e ndërtimit" në 72.8% në "industrinë". Përqendrimi është edhe më i lartë në portofolin e kredive me probleme, dmth 57.5% e totalit të kredive me probleme me RNjB janë përqendruar në dy banka. Sidoqoftë, rreziqet e kredive me probleme me RNjB nuk janë të mëdha, duke marrë parasysh që bankat ofrojnë një

⁵http://www.nbrm.mk/content/Regulativa/PRILOG_2.pdf

nivel të lartë të mbulimit të tyre me zhvlerësim (72.4% në segmentin korporativ jo financiar), dhe mospagimi i tyre eventual i plotë nuk do të dëmtonte aftësinë paguese të bankat.

Niveli i rrezikut të kredisë në kreditë e RNjB është kryesisht në një nivel më të ulët krahasuar me totalin e portofolit të kredisë së sistemit bankar (në segmentin e kompanive jo-financiare dhe në aktivitete të caktuara). Prandaj, korrigjimi i përqindjes së vlerës që bankat kanë përcaktuar për këto kredi është gjithashtu në një nivel më të ulët në krahasim me kreditë totale të kompanive jo-financiare. Përkatësisht, pjesa e kredive me probleme në totalin e kredive me EOG, si dhe normat vjetore të mospagimit të kredive të rregullta me RNjB janë më të ulëta në krahasim me kreditë totale të kompanive jo-financiare. Në të njëjtën kohë, niveli mesatar i rrezikut të këtyre kredive është më i ulët në krahasim me totalin e huave të kompanive jo-financiare. Sidoqoftë, duhet të kihet parasysh se në periudhën para vitit 2016 (pas aplikimit të shlyerjes së detyrueshme të huave plotësisht të rezervuara plotësisht), pjesa e kredive me probleme në kreditë totale me RNjB ishin më të larta krahasuar me aksionet përkatëse në totalin e portofolit të kredisë së banka (e përbërë nga kompani jo-financiare).

Prandaj, me sa duket në të kaluarën niveli i rrezikut të kredisë në kreditë e RNjB ishte pak më i lartë dhe / ose zgjidhja e kredive me probleme në këtë portofol ishte më pak e pranishme (ose më pak e suksesshme). Kjo konfirmon nevojën për një monitorim të kujdesshëm të kredive të RNjB, pasi bankat ngarkojnë vetëm interesin gjatë kohëzgjatjes së marrëveshjes së kredisë, ndërsa shuma kryesore e kredisë ngarkohet në fund të afatit të rënë dakord. Bankat janë të kujdesshme dhe të ngjashme, si për kreditë totale të rregullta ashtu edhe për kreditë e rregullta me RNjB, kryesisht duke përcaktuar një përqindje më të lartë të zhvlerësimit sesa ato që tregojnë normat vjetore përkatëse të mospagimit, përveç në ndërtim.

Ristrukturimi praktikohet rrallë me kredi të rregullta të RNjB (vetëm 0,1% në 31.12.2018, përkundër portofolit të përgjithshëm të kredive të kompanive jo-financiare ku është 2.4%), ndërsa 6.6% e huave të rregullta të kompanive jo-financiare me RNjB janë të zgjatura (9.4% të gjithsej kredive të rregullta jofinanciare ndërmarrjet më 31.12.2018)⁶.

Për sa i përket maturimit, huatë e rregullt me RNjB kanë një maturim mesatar të ponderuar prej 2.1 vjet, ndërsa totali i huave të rregullta për ndërmarrjet jofinanciare aprovohen për më shumë se dy herë më gjatë (5.6 vjet më 31.12.2018).

⁶http://www.nbrm.mk/content/Regulativa/PRILOG_2.pdf

Nga aspekti i sigurisë, pjesa e kredive të siguruara në totalin e kredive me RNjB është e lartë, si brenda portofolit të kredisë së rregullt ashtu edhe asaj me probleme. Për më tepër, shumica e kredive me RNjB sigurohen me pasuri të paluajtshme (hapësirë banimi, hapësirë zyre, hapësirë depo, pajisje prodhimi dhe pasuri të tjera të patundshme). Pothuajse për të gjitha kreditë e rregullta me RNjB, është krijuar njëfarë sigurie (më saktë, 98.4% e huave të rregullta me RNjB janë dhënë). Treguesit për raportin midis sasisë së kredive të rregullta me RNjB dhe vlerës së parashikuar të kolateralit janë gjithashtu në një nivel solid dhe nuk kalojnë 60%. Në kreditë me probleme me RNjB, pjesa e kredive të siguruara është e vogëlmë e ulët (krahasuar me kreditë e rregullta me RNjB), por është gjithashtu e fortë dhe arrin në 90.8% nëndërmarrjet jo-financiare (në aktivitete të caktuara, kjo pjesë varion nga 81.1% në "tregtinë me shumicë dhe pakicë" deri në 100% në "ndërtim"). Raportet e raportitndërmjet sasisë së kredive me probleme me RNjB dhe vlerën e vlerësuar të sigurisë janë pak më të larta (krahasuar me ato të llogaritura për kredi të rregullt me RNjB) dhe shkojnë nga 41.2% në "industri" deri në 116.8% në "ndërtim"⁷.

⁷http://www.nbrm.mk/content/Regulativa/PRILOG_2.pdf

KAPITULI III

3. PJESA EMPIRIKE E HULUMTIMIT

3.1 Statistikat deskriptive dhe shpërndarja e indekseve ekonomike

Duke u referuar tek qëllimi kryesor i hulumtimit të parashtruar tek pjesa hyrëse e punimit ku që u përcaktua të përshkruajë, analizojë dhe vlerësojë lidhjen kauzale ndërmjet shkallës apo nivelit të kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut në periudhën prej vitit 2010 deri në vitin 2019, si dhe duke u bazuar tek parametrat makroekonomike si dhe vlerat e niveleve të kredive me probleme dhe indeksave të performancave të bankave më poashtë në vijim përcaktohet edhe ecuria dhe metodat statistikore për shpërndarjen, ndërlidhjen dhe ndikimin e këtyre variablave mes veti. Pra, ky qëllim do të arrihet duke analizuar fillimisht koeficientet, shkallët e kredive problematike (KMP) dhe aktivat e përgjithshme të bankave (AT) (të dhënat relevante nga Banka Popullore e Maqedonisë së Veriut) dhe më pas të analizohet nëse të njëjtat do ndikojnë dhe sa në mënyrë signifikante në treguesit makroekonomik që janë tregues të performancës së ekonomisë së vendit siç janë: PBB, nivelin dhe ecurinë e punësimit dhe papunësisë dhe inflacionit.

Pra, me anë të statistikave deskriptive dhe nëpërmjet të koeficientit të korelacionit (ndërlidhjes potenciale mes kredive me probleme, performancës së bankave dhe parametrave makroekonomik) si dhe analizës së regresionit linear (të ndikimit të një grupfaktorëve në një variabël) do të jemi në gjendje edhe të interpretojmë hipotezat hulumtuese siç u parashtruan tek pjesa e hyrjes së punimit, pra, *H1: Nuk ka ndërlidhje sinjifikante midis vlerës së kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut*, dhe, *H2: Ekziston ndërlidhje sinjifikante mes indikatorëve makroekonomikë si grup faktorës (PBB, inflacioni, aktivat e bankave, punësimi dhe papunësia, e tjerë) me vlerëne kredive problematike dhe performancës bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut*.

Në vijim tek Tabela 1 janë parashtruar vlerat apo nivelet e kredive me probleme (KMP) edhe ate sipas madhësisë së bankave (të mëdhaja, mesme dhe të vogla) për vitet 2010-2019, më pas performanca e bankave nëpërmjet vlerës së Aktiveve Totale (AT) si dhe parametrat makroekonomik të Republikës së Maqedonisë së Veriut për vitet 2010-2019. Të dhënat janë

marrë nga Enti Statistikor të Maqedonisë së Veriut dhe nga Banka Popullore të Maqedonisë së Veriut të azhuruara më 31 dhjetor 2019.

Tabela 1. Vlerat e kredive me probleme (KMP), Performancës bankare (AT) dhe parametrave makroekonomike të Republikës së Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

Viti	Produkti Bruto i Brendshëm (PPB)	Kreditë me probleme – jofunkionale (KMP)				Performanca bankare – Aktivitet Totale (AT)				Punësimi	Papunësia	Inflacioni
		Bankat e mëdhaja	Bankat e mesme	Bankat e vogla	Gjithësejt (KMP)	Bankata e mëdhaja	Bankat e mesme	Bankat e vogla	Gjithësejt (AT)			
2010	3.4	10,834	5,810	645	17,289	201,609	92,155	11,526	305,290	43.5	32.0	3.0
2011	2.3	13,157	4,949	1,983	20,089	212,034	98,804	20,338	331,176	43.9	31.4	2.8
2012	-5	16,396	4,499	1,792	22,688	244,772	94,235	13,879	352,886	44.0	31.0	4.7
2013	2.9	18,520	5,888	2,073	26,481	225,662	121,094	22,749	369,505	46.0	28.6	1.4
2014	3.6	22,527	4,559	1,585	28,671	273,461	111,789	15,031	400,281	46.0	27.6	-5
2015	3.8	24,258	4,187	1,563	30,008	284,474	123,705	15,488	423,668	47.8	27.3	-4
2016	2.9	15,684	1,932	885	18,501	330,460	97,914	16,306	444,680	56.8	24.5	1.6
2017	2.8	16,622	1,299	957	18,878	344,700	100,692	16,600	461,992	44.1	22.4	1.7
2018	3.3	13,639	2,315	655	16,609	375,061	111,465	16,943	503,469	44.8	20.7	1.3
2019	3.8	11,108	4,582	455	16,145	410,972	120,614	18,383	549,969	43.1	17.3	0.6

Burimi: Të dhënat nga Enti Statistikor i RMV dhe nga Banka Popullore e RMV15.04.2020

Te Tabela 2 më poshtë i pasqyrojmë statistikat deskriptive të shpërndarjes së kredive me probleme gjatë viteve 2010-2019:

Tabela 2. Statistikat descriptive të vlerave të Kredive me Probleme në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

	KMP Bankat Mëdhaja	KMP Bankat Mesme	KMP Bankat Vogla	KMP Gjithësejt
Mesatare	16274.50	4002.00	1259.30	21535.90
Mediana	16040.00	4529.00	1260.00	19483.50
Devijimi stand.	4488.416	1601.653	604.507	5144.667
Minimum	10834	1299	455	16145
Maximum	24258	5888	2073	30008

Pra, bankat e mëdhaja kanë realizuar mesatarisht 16 274 kredi me probleme gjatë këtyre viteve kurse bankat e mesme rreth 4 000 kredi të tilla si dhe bankat e vogla rreth 1 259 kredi mesatarisht për vit. Gjithësejt, mesatarisht për vit janë realizuar mbi 21 mijë kredi me probleme me maksimum 30 mijë mbrenda një viti (2015) dhe minimum 16 mijë kredi me probleme (2019).

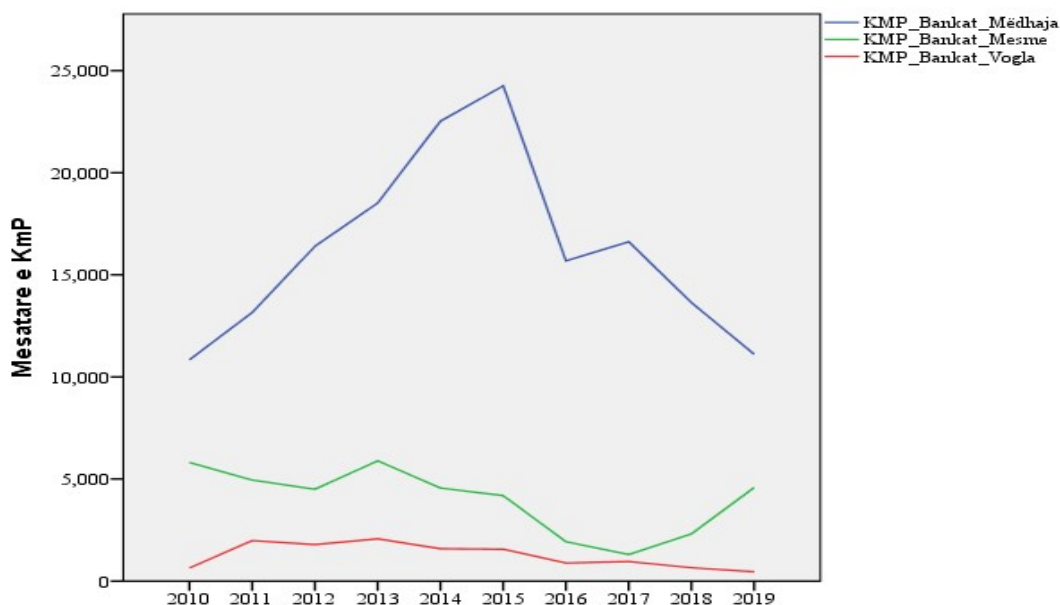
Nga ana tjetër, tek Tabela 3 në vijim janë parashtruar vlerat statistikore deskriptive të shpërndarjes së performancës së bankave (Aktiveve totale) sipas madhësisë së bankave.

Tabela 3. Statistikat descriptive të vlerave të Performancës (Aktiveve Totale) bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

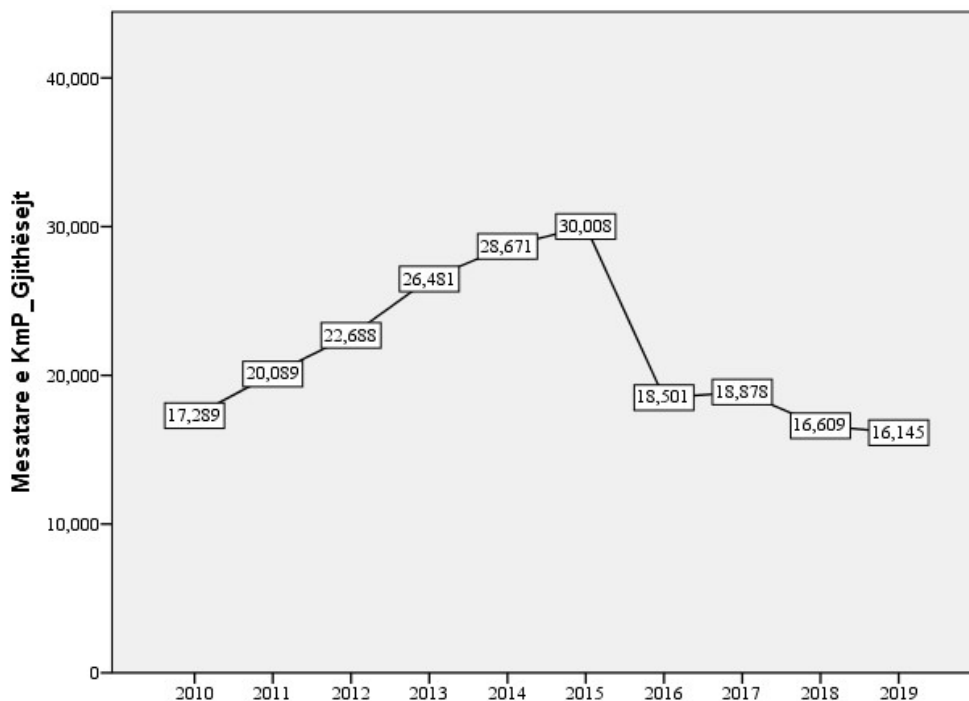
	AT Bankat Mëdhaja	AT Bankat Mesme	AT Bankat Vogla	AT Gjithësejt
Mesatare	290320.50	107246.70	16724.30	414291.60
Mediana	278967.50	106078.50	16453.00	411974.50
Moda	201609 ^a	92155 ^a	11526 ^a	305290 ^a
Devijimi stand.	72171.373	11917.032	3194.772	77753.172
Minimum	201609	92155	11526	305290
Maximum	410972	123705	22749	549969

a. Multiple modes exist. The smallest value is shown

Pra, aktivitet totale te bankat e mëdhaja janë mesatarisht 290 mijë gjatë këtyre viteve kurse bankat e mesme rreth 107 mijë si dhe bankat e vogla rreth 16 mijë mesatarisht për vit. Gjithësejt, mesatarisht për vit Aktivitet totale kanë arritur vlerë prej 42 mijë me maksimum 549 mijë mbrenda një viti (2019) dhe minimum 305 mijë (2010).

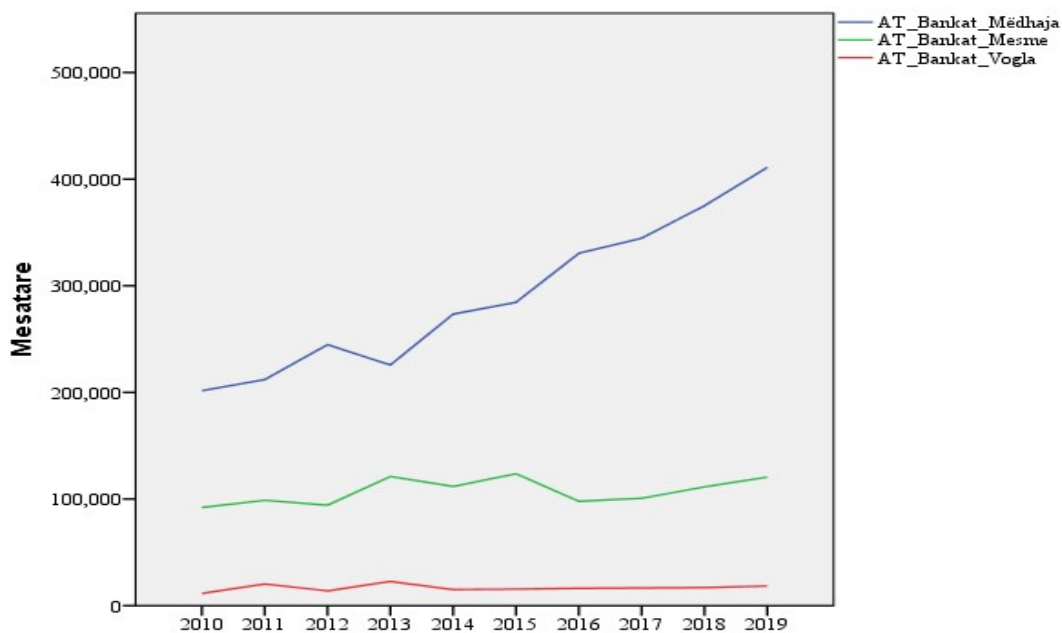

Grafiku 1. Niveli i kredive me probleme sipas madhësisë së bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

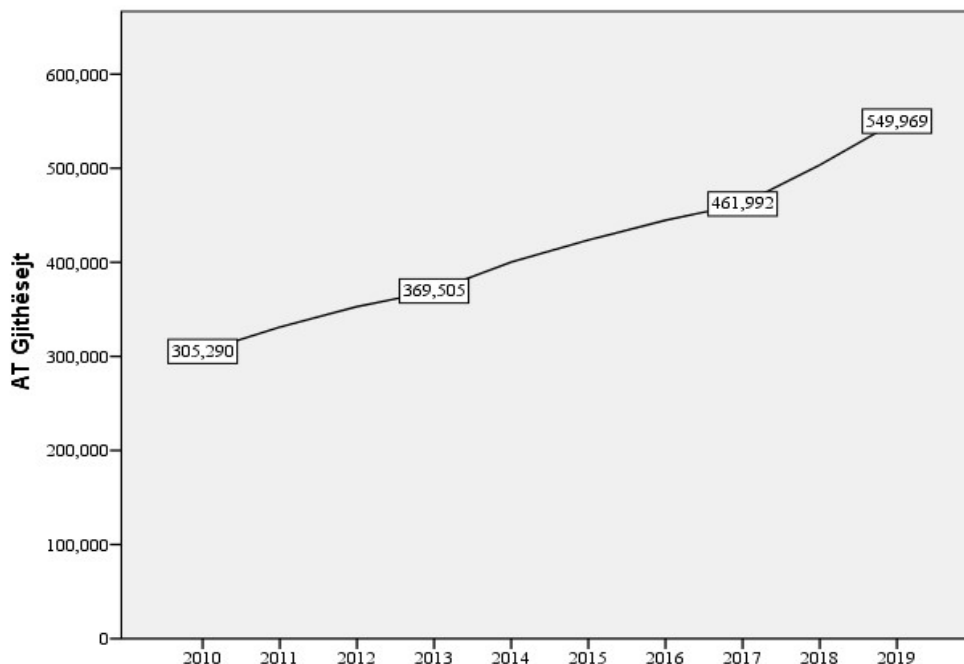

Grafiku 2. Niveli i kredive me probleme (gjithësejt) në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

Për të patur një pasqyrë edhe më të qart tek Grafiku 1 dhe 2 më sipër pasqyrojmë nivelet e kredive me probleme sipas madhësisë së bankave (Grafiku 1) dhe kredit me probleme në përgjithësi (Grafiku 2).

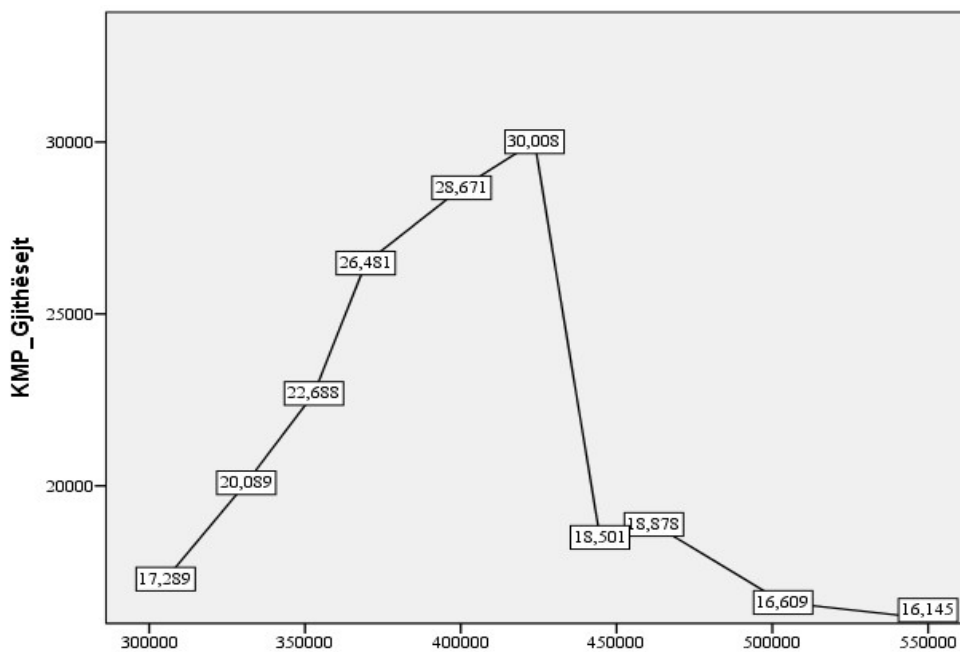

Grafiku 3. Performanca (Aktivet Totale) bankare sipas madhësisë së bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

Grafiku 4. Performanca (Aktivet Totale) bankare në përgjithësi në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

Më sipër tek Grafiku 3 dhe 4 janë pasqyruar vlerat e performancës së bankave sipas madhësisë së tyre (Grafiku 3) dhe në përgjithësi (Grafiku 4). Tani tek Grafiku 5 më poshtë me do të pasqyrojmë të dhënat e kryqëzuara më këtyre dy variablave dhe do të mund të shohin ndërlidhjen potenciale mes këtyre viteve.

Grafiku 5. Performanca (AT) dhe Kreditë me probleme (KMP) në Republikën e Maqedonisë së Veriut (2010-2019)

3.2 Interpretimi i hipotezave

Nga analizat e Grafikonit 5 më sipër konstatohet se prej 2010 deri 2015 numri i kredive me problem është në rritje të sipër por performanca e bankave gjegjësisht aktivet totale janë më të ulëta në krahasim me vitet e fundit ku me rrënieën e nivelit të kredive me probleme shohim që niveli i performancës së bankave apo aktiveve totale është në rritje të sipër. Edhe pse ky trend duket qart në Grafikonin 5 më sipër nuk do të thotë se ekziston një ndërlidhje sinjifikante statistikore mes nivelit të kredive me problem dhe performancës së bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut mbrenda viteve 2010-2019. Këtë fakt do të analizojmë me koeficientet e korelacionit në vijim tek Tabela 4:

Tabela 4. Koeficientet e koralacionit mes vlerave të Kredive me Probleme, Performancës bankare dhe parametrave makroekonomike në Republikën e Maqedonisës së Veriut (2010-2019)

		KMP	AT	PBB	Inflacio	Punësim	Papunësi
		Gjithësejt	Gjithësejt		ni	i	a
KMP Gjithësejt	Pearson Correlation	1	-.311	.015	-.415	.109	.415
	Sig. (2-tailed)		.382	.967	.233	.765	.233
	N	10	10	10	10	10	10
AT Gjithësejt	Pearson Correlation	-.311	1	.402	-.524	.114	-.986**
	Sig. (2-tailed)	.382		.250	.120	.754	.000
	N	10	10	10	10	10	10
PBB	Pearson Correlation	.015	.402	1	-.824**	.120	-.433
	Sig. (2-tailed)	.967	.250		.003	.742	.211
	N	10	10	10	10	10	10
Inflacioni	Pearson Correlation	-.415	-.524	-.824**	1	-.221	.480
	Sig. (2-tailed)	.233	.120	.003		.540	.160
	N	10	10	10	10	10	10
Punësimi	Pearson Correlation	.109	.114	.120	-.221	1	-.065
	Sig. (2-tailed)	.765	.754	.742	.540		.858
	N	10	10	10	10	10	10
Papunësia	Pearson Correlation	.415	-.986**	-.433	.480	-.065	1
	Sig. (2-tailed)	.233	.000	.211	.160	.858	
	N	10	10	10	10	10	10

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Nga Tabela 4 më sipër ssipas koeficientëve të korelacionit të Pearson-it mund të vërrejmë se ekziston korelacioni i lart negativ sinjifikant në mes performancës së bankave (AT) dhe indeksit të papunësisë ($r = -.986$ sig=.000 $p < 0.01$) që me fjalë tjera themi se me rritjen e

performancës së bankave (AT) rezulton ulja e papunësisë në Republikën e Maqedonisë së Veriut viteve 2010-2019 dhe e kundërta.

Poashtu sipas Tabelës 4 ekziston korelacion të lart negativ mes Produktit Bruto të brendshëm dhe indeksit të inflacionit ($r = -.824$ sig=.003 $p < 0.01$) që me fjalë tjera do të thotë se me rritjen e PBP rezulton ulja e indeksit të inflacionit në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitet 2010-2019.

Pra, mes variablave kryesore të hulumtimit, pra, mes nivelit të kredive me problem dhe performancës së bankave nuk ekziston korelacion sinjifikant sipas Tabelës 4 më sipër, dhe duke u bazuar tek përmbajtja semantike e *H1: Nuk ka ndërlidhje sinjifikante midis vlerës së kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut*, si dhe këtyre rezultateve të arritura me korelacion mund të konstatojmë se H1 qëndron dhe verifikohet.

Sipas përmbajtjes semantike të hipotezës së dytë të hulumtimit *H2: Ekziston ndërlidhje sinjifikante mes indikatorëve makroekonomikë si grup faktorës (PBB, inflacioni, aktivat e bankave, punësimi dhe papunësia, e tjerë) me vlerëne kredive problematike dhe performancës bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut*, pra, me fjalë tjera për analizat dhe interpretimin e hipotezës do të përdorim metodën e regresionit linear e cila vlerëson ndikimin e një grupfaktorëve ndaj një variable në këtë rast ndaj nivelit të kredive me probleme si dhe ndaj nivelit të performancave të bankave, pra analiza të regresionit linear.

Tek Tabela 5 kolona e tretë parashtrohet koeficienti i regresionit të ndikimit të grupfaktorëve (niveli i kredive me probleme-KMP, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të performancave të bankave (AT).

Tabela 5. Regresioni mes Performancës bankare (AT) dhe grupfaktorët (Kreditë me problem-KMP dhe parametrat makroekonomikë)

Model	R	R Katrori	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.995 ^a	.990	.977	11680.988

a. Predictors: (Constant), Papunësia, Punësimi, KMP_Gjithësejt, PBB, Inflacioni

Koeficienti është pozitiv dhe i lart $R = .990$ kurse tek Tabela 6 e radhës kolona e fundit paraqitet sinjifikanca për këtë koeficient sig=.000 $p < 0.01$ (probabiliteti është më i vogël se kufiri i pare i besueshmërisë), që me fjalë tjera themi se ndikimi i grupfaktorëve (niveli i kredive me

probleme-KMP, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të performancave të bankave (AT) është i lart dhe determinues, pra, performancat e bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë sinjifikante varret nga dhënia e kredive me probleme (KMP), PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia bashkarisht si grup faktorë, kurse në veçanti prej këtij grupi (Tabela 7) veçohet papunësia si me ndikim më sinjifikant.

Tabela 6. Sinjifikancat për regresionin mes Performancës bankare (AT) dhe grupfaktorët (Kreditë me problem-KMP dhe parametrat makroekonomikë) ANOVA^a

Modeli	Shuman ë		Mesatare në		F	Sig.
	katror		katror			
1	Regression	53864219463.657	5	10772843892.731	78.953	.000^b
	Residual	545781898.743	4	136445474.686		
	Total	54410001362.400	9			

a. Dependent Variable: AT_Gjithësejt

b. Predictors: (Constant), Papunësia, Punësimi, KMP_Gjithësejt, PBB, Inflacioni

Tabela 7. Koeficientet e regresionit linear Regresioni mes Performancës bankare (AT) dhe grupfaktorët (Kreditë me problem-KMP dhe parametrat makroekonomikë)

Model	Koeficientet jostandarde		Koeficientet standarde	t	Sig.	
	B	Std. Error				
		(Constant)	851464.056	96579.894		8.816
1	KMP Gjithësejt	-.347	3.184	-.023	-.109	.918
	PBB	-13672.694	13374.630	-.222	-1.022	.364
	Inflacioni	-12583.478	16888.810	-.256	-.745	.498
	Punësimi	475.034	1037.489	.025	.458	.671
	Papunësia	-14934.182	2666.588	-.948	-5.600	.005

a. Dependent Variable: AT_Gjithësejt

Sa i përket ndikimit të grupfaktorëve (performanca e bankave, PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia) ndaj nivelit të dhënies së kredive me probleme, tek Tabela 8 më poshtë kolona e tretë poashtu paraqitet koeficientë të lart pozitiv të regresionit $R=.944$ pra, koeficienti është pozitiv dhe i lart kurse tek Tabela 9 e rradhës kolona e fundit paraqitet sinjifikanca për këtë koeficient $\text{sig}=.013$ $p<0.05$ (probabiliteti është më i vogël se kufiri i dytë i besueshmërisë):

Tabela 8. Regresioni mes Kreditë me problem-KMP dhe grupfaktorët (Performancës bankare (AT) dhe parametrat makroekonomikë)

Model	R	R Katror	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	.971 ^a	.944	.873	1831.720

a. Predictors: (Constant), AT_Gjithësejt, Punësimi, PBB, Inflacioni, Papunësia

Me fjalë tjera themi se ndikimi i grupfaktorëve (performanca e bankave, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të kredive me probleme (KMP) është i lart dhe determinues, pra, dhënia e kredive me probleme në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë sinjifikante varret nga performanca e bankave, PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia bashkarisht si grup faktorë, kurse në veçanti prej këtij grupi (Tabela 10) veçohet PBB dhe inflacioni si me ndikim më sinjifikant.

Tabela 9. Sinjifikancat për regresionin mes Kreditë me problem-KMP dhe grupfaktorët (Performancës bankare (AT) dhe parametrat makroekonomikë) ANOVA^a

Model		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
1	Regression	224787556.449	5	44957511.290	13.399	.013^b
	Residual	13420798.451	4	3355199.613		
	Total	238208354.900	9			

a. Dependent Variable: KMP_Gjithësejt

b. Predictors: (Constant), AT_Gjithësejt, Punësimi, PBB, Inflacioni, Papunësia

Tabela 10. Koeficientet për regresionin mes Kreditë me problem-KMP dhe grupfaktorët (Performancës bankare (AT) dhe parametrat makroekonomikë)

Model	Koeficientet jostandarde		Koeficientet standarde	t	Sig.	
	B	Std. Error				
1	(Constant)	31551.205	66613.721	.474	.660	
	PBB	-3937.786	1292.817	-.968	-3.046	.038
	Inflacioni	-5197.929	1110.256	-1.599	-4.682	.009
	Punësimi	-91.655	160.485	-.072	-.571	.598
	Papunësia	658.344	1198.990	.632	.549	.612
	AT_Gjithësejt	-.009	.078	-.129	-.109	.918

a. Dependent Variable: KMP_Gjithësejt

Pra, duke u referuar përmbajtjes së H2: *Ekziston ndërlidhje sinjifikante mes indikatorëve makroekonomikë si grup faktorës (PBB, inflacioni, aktivitet e bankave, punësimi dhe papunësia, e tjerë) me vlerëne kredive problematike dhe performancës bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut, si dhe këtyre rezultateve të përshkruara më sipër konstatojmë se H2 qëndron dhe verifikohet.*

3.3 Përmbledhja e konkludimeve dhe diskutimi i rezultateve

- bankat e mëdhaja kanë realizuar mesatarisht 16 274 kredi me probleme gjatë këtyre viteve kurse bankat e mesme rreth 4 000 kredi të tilla si dhe bankat e vogla rreth 1 259 kredi mesatarisht për vit. Gjithësejt, mesatarisht për vit janë realizuar mbi 21 mijë kredi me probleme me maksimum 30 mijë mbrenda një viti (2015) dhe minimum 16 mijë kredi me probleme (2019), që për një vend si Maqedonia e Veriut me më pak se 2 milion banorë e me indeks të papunësisë prej mbi 20 dhe indeks punësimit ndër 50 numri i kredive me probleme është më se e pritshme duke e ditur vetë natyrën dhe rezikun e këtij lloji krediti si për ekonominë e vendit në përgjithësi poashtu edhe për performancën bankare.
- aktivitetet totale të bankat e mëdhaja janë mesatarisht 290 mijë gjatë këtyre viteve kurse bankat e mesme rreth 107 mijë si dhe bankat e vogla rreth 16 mijë mesatarisht për vit. Gjithësejt, mesatarisht për vit Aktivitetet totale kanë arritur vlerë prej 42 mijë me maksimum 549 mijë mbrenda një viti (2019) dhe minimum 305 mijë (2010), që ky fakt na tregon se puna bankare në Maqedoninë e Veriut është mjaft profitabile dhe çdo vitë të rradhës në rritje.
- ekziston korelacioni i lart negativ sinjifikant në mes performancës së bankave (AT) dhe indeksit të papunësisë ($r = -.986$ sig=.000 $p < 0.01$) që me fjalë tjera themi se me rritjen e performancës së bankave (AT) rezulton ulja e papunësisë në Republikën e Maqedonisë së Veriut viteve 2010-2019 dhe e kundërta. Duke e ditur faktin që afër 200 mijë persona janë të punësuar nga bizneset private të mesme dhe të vogla sipas entitetit statistikor si dhe mbi 150 mijë persona janë punonjës në administratën shtetërore, pra, gjithësejt 400 mijë persona në Maqedoninë e Veriut jetojnë me rroga mesatare kështuqë edhe janë konsumues të kredive të tilla problematike, pra duke u referuar viteve të fundit në rritjen e numrit të punonjësve në administratë shtetërore si dhe hapjes së bizneseve të vogla me anë të subvencioneve shtetërore themi se ky rezultat vjen si pasojë e rritjes së numrit të punonjësve si dhe konsumimi i kredive me problem prej tyre viteve të fundit.

- ekziston korelacion të lart negativ mes Produktit Bruto të brendshëm dhe indeksit të inflacionit ($r = -.824$ sig=.003 $p < 0.01$) që me fjalë tjera do të thotë se me rritjen e PBP rezulton ulja e indeksit të inflacionit në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitet 2010-2019.
- mes nivelit të kredive me problem dhe performancës së bankave nuk ekziston korelacionin sinjifikant, që sipas shumë hulumtimeve relevante të potencuar tek pjesa teorike e hulumtimit më sipër ku sipas Oldfield dhe Santomero (1997) më pas sipas Bessis (1999), Saunders dhe Corhett, (2003), e shumë të tjerë, themi se niveli i kredive me probleme përbëjnë rrezik për performancën bankare si në nivelet botërore poashtu edhe në Maqedoninë e Veriut.
- ndikimi i grupfaktorëve (niveli i kredive me probleme-KMP, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të performancave të bankave (AT) është i lart dhe determinues, pra, performancat e bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë sinjifikante varret nga dhënia e kredive me probleme (KMP), PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia bashkarisht si grup faktorë, kurse në veçanti prej këtij grupi veçohet papunësia si me ndikim më sinjifikant.
- ndikimi i grupfaktorëve (performanca e bankave, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të kredive me probleme (KMP) është i lart dhe determinues, pra, dhënia e kredive me probleme në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë sinjifikante varret nga performanca e bankave, PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia bashkarisht si grup faktorë, kurse në veçanti prej këtij grupi veçohet PBB dhe inflacioni si me ndikim më sinjifikant.

KAPITULI IV

3. PËRFUNDIMI DHE REKOMANDIMET

Duke u referuar qëllimitbazë të këtij hulumtimi që ishte të përshkruajë, analizojë dhe vlerësojë lidhjen kauzale ndërmjet shkallës apo nivelit të kredive problematike dhe performancave bankare në Republikën e Maqedonisë së Veriut në periudhën prej vitit 2010 deri në vitin 2019, nëpërmjet koeficienteve, shkallët e kredive problematike dhe aktivat e përgjithshme të bankave (të dhënat relevante nga Banka Popullore e Maqedonisë së Veriut) si dhe më pas të analizohet nëse të njëjtat do ndikojnë dhe sa në mënyrë signifikante në treguesit makroekonomik (PBB, papunësia dhe punësimi, inflacionit), si dhe nga ana tjetër duke u referuar konkludimeve të nxjera nga analizat e rezultateve si që ekziston korelacioni i lart negativ sinjifikant në mes performancës së bankave (AT) dhe indeksit të papunësisë, se me rritjen e performancës së bankave (AT) rezulton ulja e papunësisë në Republikën e Maqedonisë së Veriut viteve 2010-2019 dhe e kundërta si dhe mes nivelit të kredive me problem dhe performancës së bankave nuk ekziston korelacion sinjifikant, më pas, ndikimi i grupfaktorëve (niveli i kredive me probleme-KMP, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të performancave të bankave (AT) është i lart dhe determinues, pra, performancat e bankave në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë sinjifikante varret nga dhënia e kredive me probleme (KMP), PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia bashkarisht si grup faktorë, kurse në veçanti prej këtij grupi veçohet papunësia si me ndikim më sinjifikant dhe nga ana tjetër ndikimi i grupfaktorëve (performanca e bankave, PBB, Inflacioni, papunësia dhe punësimi) ndaj nivelit të kredive me probleme (KMP) është i lart dhe determinues, pra, dhënia e kredive me probleme në Republikën e Maqedonisë së Veriut në mënyrë sinjifikante varret nga performanca e bankave, PBB, inflacioni, punësimi dhe papunësia bashkarisht si grup faktorë, kurse në veçanti prej këtij grupi veçohet PBB dhe inflacioni si me ndikim më sinjifikant, gjeneralisht mund të përfundojmë dhe të konstatojmë se qëllimi dhe objektivat e hulumtimit në fjalë u arritën.

Disa rekomandime modeste që rrjedhin nga studimi i kryer mbështetur në analizën teorike, përshkruese si dhe atë empirike do të mund të jepen me qëllim përmirësimin në nivel manaxherial por edhe në nivel politikash institucionale në nivel mikroekonomik apo edhe qëndror, që kanë të bëjnë me sistemin bankar.

Vecanërisht strukturat drejtuese të bankave duhet të kujdesen që të organizojnë strukturën e prodhimit dhe të kostove duke patur parasysh mundësinë e funksionimit përmes ineffiçencave që mund të shkaktohen për shkak se tregjet nuk janë perfekte. Për këtë arsye, rekomandohet të rishikohen teoritë e firmës si të zbatueshme edhe për firmat që shërbejnë në sektorin e parasë, bankat, me qëllim rritjen e efiçencës. Ndërsa ekzistojnë metoda të ndryshme që japin një vlerësim të kënaqshëm të efiçencës sipas fitimit apo kostove, përzgjedhja e modelit më të përshtatshëm duhet të marrë parasysh avantazhet dhe disavantazhet e secilës prej tyre, duke vlerësuar edhe mundësinë e variablave për të kryer vlerësimin e kërkuar.

Bankat duhet të sigurojnë që të kenë dijeni në mënyrë të vazhdueshme për ecurinë e portofolit të kreditimit dhe normalisht për peshën që zë në portofolin e përgjithshëm në mënyrë që të jenë të gatshme të marrin masat e duhura për përballimin e një situatë rreziku.

Drejtuesit e bankave duhet të kenë informacion të detajuar për kostot si edhe të mbajnë strategji kontrolluese për to në një afat të gjatë kohe. Duke zbatuar këto strategji individuale me kosto të ulët, bankat do të mund të arrijnë përparësi në lidhje me treguesit e përfitueshmërisë dhe të performancës së tyre.

Duke qenë se nga studimi yne doli se faktorët e riskut dhe te cilësisë së kreditimit kishin një ndikim të konsiderueshëm në përfitueshmëri, ekipi i menaxhimit të riskut të kredisë duhet të jenë përgjegjëse për veprimet e mëposhtme që do të çojnë në rezultate më të larta dhe performancë më të mirë:

- Pjesmarrje më e gjerë dhe planifikim në menaxhimin e portofolit të kredive
- Nxitja e punës me grupet e interesit (bizneset dhe individët), duke vlerësuar njëkohësisht dhe ndërgjegjesimin për riskun që do të shoqerojë.

- Rritja e teknologjisë në përpunimin e bazës së të dhënave për portofolin e kredisë si edhe për të përmirësuar komunikimin dhe për të krijuar një urë të shpejtë lidhjeje midis ekzpozimit ndaj riskut dhe menaxhimit dhe kontrolli i tij në kohë sa më të shpejtë.

Duke qenë se analiza çoi në përfundimin se tregu bankar dominohet përgjithësisht nga pak banka të mëdha që luajnë rolin e udhëheqëses është e domosdoshme të bëhen analiza edhe më të thelluara për këtë treg. Organet kompetente, të cilat kanë mundësinë e marrjes së të dhënave më të plota dhe të detajuara, duhet të vlerësojnë mundësinë e abuzimit me pozitën dominante të këtyre bankave. Gjithashtu, nuk duhet të mungojnë edhe analizat për krijimin e

marrëveshjeve të fshehta për shkak se mjedisi është shumë i përshtatshëm për krijimin e tyre brenda grupit të tretë.

Është i domosdoshëm zgjerimi dhe përmirësimi i vetërregullimit të sektorit bankar, veçanërisht në drejtim të përmirësimit të proceseve të administrimit të rrezikut, të standardeve të etikës, të konkurrencës së barabartë dhe të ndershme dhe të mbrojtjes së klientit.

Të identifikohen veprimet që do të përmirësonin strukturën e shpenzimeve dhe të të ardhurave të veprimtarisë, që do të ruanin nivelet e kapitalizimit të sistemit bankar, si dhe që do të stimulonin më tepër bankat për të dhënë kredi.

Edhe pse sistemi bankar duket sikur është i mirëkapitalizuar dhe i aftë të përballojë goditje të ndjeshme të faktorëve ekonomikë të cilët përkeqësojnë cilësinë e kredisë, për banka të veçanta mund të jenë të nevojshme shtesa të kapitalit në varësi të situatave të paraqitura.

Akses më i plotë i informacionit lidhur me vlerësimin e riskut që bën Banka Qendrore për çdo bankë si një mënyrë nxitjeje dhe reflektimi të menaxherëve të bankave për t'u sjellë me kujdes ndaj marrjes përsipër të riskut.

Nxitja dhe jo vetëm, e institucioneve që bëjnë të mundur ekzekutimin e kolateralit të kredisë për huamarrësit që nuk kanë aftësi paguese duke ndihmuar bankat në këtë mënyrë të përshpejtojnë këto procedura me qëllim lehtësimin e tyre nga problemet e kredisë dhe nxitjen për kredi të reja mase e cila do të çojë në përmirësime të treguesit të përfitueshmërisë.

Literatura e përdorur

- A.E. Feldman Associates, Inc., US Consulting firm report “On financial crisis and its effect”<http://www.aefeldman.com> Accessed February 9,2009
- Athanasoglou, P. P., S. N. Brissimis and M. D. Delis, “Bank-Specific, Industry-Specific and Macroeconomic Determinants of Bank Profitability”, June 2005.
- Akhavain, J.D., Berger A.N. and Humphrey, D.B., “The effects of megamergers on efficiency and prices: Evidence from a bank profit function”, *Review of Industrial Organization*, 1997, 12, 95-139.
- Avkiran NK (1995) A multivariate model of integrated model of branch performance and potential focusing on personal banking. PhD Thesis. Victory University of Technology
- Barth, J. R, Caprio, G. Jr. Levine, R (2004). Banking Regulations and Supervision; What works best? *Journal of Financial Intermediation*, 13, 205 – 48.
- Bank for International Settlements, Sound Practices for the Management and Supervision of Operational Risk, Basel, 22 July 2003.
- Basel Committee on Banking Supervision (1999) Principles for the Management of Credit Risk, Konsultative paper issued by the Basel Committee on Banking Supervision, <http://www.bis.org/publ/bcbs54.htm>
- Basel Committee on banking Supervision, (2000), “Principles for the Management of Credit Risk“, Basle, September
- Basel Committee on Banking Supervision, (2003), Principales for the Management and Supervisin of Interest Rate Risk, Basel;
- Baboucek, I. and Jancar, M. (2005), Effects of Macroeconomic Shocks to the Quality of the Aggregate Loan Portfolio, Czech National Bank Working Paper No. 1/2005 (Prague: Czech National Bank), available at http://www.cnb.cz/www.cnb.cz/en/Research/cnb_wp/download/cnbwp_2005_01.pdf.
- Bessis J. (1999) „Risk Management in Banking“, John Wiley&Sons, Chichester ,England;
- Bessis, J., (2001), Risk Management in Banking, 2nd ed., Willy & Sons Ltd., Chichester,England;

- Bourke, P, (1989), "Concentration and other Determinants of Bank Profitability in Europe". *Journal of Banking and Finance*, pp65-80.
- BIS, (2003) Credit risk transfer. Basel: Committee on the Global Financial System;
- Brigham E.F., Grapenski L. C.,(1994) "Fundamentals of Financial Management - Theory and Practice", The Dryden Press, New York
- Van Horne J.C.,(1993) "Financijsko upravljanje i politika", (Financijski menadzment), Deveto izdanje, Zagreb
- Greuning, H., Brajoviæ Bratunoviæ, S., (2003), Analyzing and Managing Banking Risk, The World Bank, Washington, USA;
- Gopinathan, T. (2009), Financial Ratio Analysis for Performance Check: Financial Statement Analysis with Ratios Can Reveal Problem Areas. *Journal of financial ratio analysis for performance evaluation*,
- Goddard, J, Molyneux, P & Wilson, J 2004, 'Dynamics of growth and profitability in banking', *Journal of Money, Credit and Banking*, vol. 36, no. 6, pp. 1069-1090.
- Dedu, V. and Nexhif, R. (2010) Banking Risk Management in the Light of Basel II, *Theoretical and Applied Economics* Volume XVII, <http://www.ectap.ro/articole/445.pdf>
- Demirguc -Kunt, A., & Huizinga, H. (1999). Determinants of commercial bank interest margins and profitability: Some international evidence. *World Bank Economic Review*, Vol. 13, 379–408.
- Dickey, D.A. & Fuller W.A. (1981), Distribution of The Estimators for Autoregressive Time Series with A Unit Root. *Econometrica*, vol.49, pp.1057-1072.
- Dickey. A. D and Fuller. A. W (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root, *Journal of the American Statistical Association*
- Goddard, J., Molyneux, P., & Wilson, J.O.C. (2004). The profitability of European banks: across-sectional and dynamic panel analysis. *The Manchester School*, 72 (3), 363–381.
- Jorion P., (2003), *Financial risk manager handbook*, John Wiley & Sons, New Jersey
- Caprio, Gerard, and Daniela Klingebiel, 1997. "Bank Insolvency: Bad Luck, Bad Policy, or Bad Banking?"

- Cornett M. M., Saunders A., (1999), *Fundamentals of financial institutions management*, Irwin/McGraw-Hill, Boston 94
- Crouhy M., Galai D., Mark R., (2006), *The essentials of risk management*, McGraw-Hill, New York
- Comptroller of the Currency, (2008) „Country Risk Management“, *Comptroller's Handbook*
- Chijoriga M. M. (1997). *An Application of Credit Scoring and Financial Distress prediction Models to commercial Bank Lending: The case of Tanzania*. Ph.D Dissertation Wirtschaftsuniversität Wien (WU) Vienna.
- Cirovic, D., (1995), *Bankarski menadzment*, Ekonomski Institut Beograd, Beograd;
- Christian B., Ludger O., Christoph W., (2002) „An Introduction to Credit Risk Modeling“, Chapman and Hall/CRC; 1 edition, United States of America
- Chien-Ta Ho, Dauw-Song Zhu, (2004) "Performance measurement of Taiwan's commercial banks", *International Journal of Productivity and Performance Management*, Vol. 53 Iss: 5, pp.425 - 434
- Chan-Lau , *Fundamentals-Based Estimation of Default Probabilities: A Survey*, IMF Working Paper, June 2006
- Crotty, J. (2009) *Structural causes of the global financial crisis: A critical assessment of the 'new financial architecture'*. Cambridge Journal of Economics;
- Ciby J.,(2013) „Advanced Credit Risk Analysis and Management“ UK;
- Jakovljevic, D. (2000).„Upravljanje kreditnim rizikom u suvremenom bankarstvu” TEB Zagreb
- Jana S. (2003) „Uloga kreditnih derivata u tekućoj finansijskoj krizi“ Udruženje banaka Srbije; 95
- Kpmg International, (2009) „Risk management in banking beyond the credit crisis“, 2009, KPMG International, UK;
- Ken B. , Peter M. (2012) „Credit Risk Management“, Edinburgh Business School Heriot-Watt University, United Kingdom;
- Kurtzman, J.(1993), *The Death of Money*, New York: Simon and Schuster
- Luhmann, N., (1991), *Sociologie des Risikos*, Berlin, New York
- Matten, C., (2000), *Managing bank capital* Second Edition, John Wiley and Sons Ltd Chichester;

- Madura, J., (2002), *Financial Markets and Institutions*, 6th ed., Thomson - South-Western, Ohio, USA;
- Matic, V., (2002), *Upravljanje kreditnom rizikom u svetlu odredbi bazelskog sporazuma*, casopis *Jugoslovensko bankarstvo*, br.7-8, Beograd;
- Miller, S & Noulas, A 1997, 'Portfolio mix and large-bank profitability in the USA', *Applied Economics* 29, pp. 505-512.
- Molyneux, P. and Forbes, W. (1995) *Market Structure and Performance in European Banking*. *Applied Economics*, 27 (1), 155-159
- Народна банка на Република Македонија. Одлуката за управување со кредитниот ризик, („Службен весник на РМ” бр. 17/2008) Достапнона : <http://www.nbrm.gov.mk>
- Pyle, D. H. (1999) *Bank Risk Management: Theors*, Universits of California, Berkeles Research Program in Finance Working Paper RPF-271
- Prudential Financial Policy Department, "Guideline on Classification of Non-Performing Loans and Provision for Substandard, Bad and Doubtful Debts" (BNM/GP3)
- Петревски, Г. (2011) *Управување со банките (второ издание)*, Скопје: Економски факултет, , стр. 91.
- Виолета, М., (2010), „Управување со кредитниот ризик во комерцијалното банкарство “Центар за банкарство и финансии, Скопје;
- Виолета, М., (2011) „Кредитна политика“, Универзитет „Гоце Делчев” – Штип
- Давитковски, О. (2011), "Перформансите на кредитните портфолија на комерцијалните банки во Југоисточна Европа, компаративна анализа со Р.Македонија", Докторска дисертација, Економски факултет, Скопје
- Kozarević E., (2009), *Analiza i upravljanje finansijskim rizicima*, CPA, Tuzla
- Lakić, S. (1996), *Svet finansija*. Novi Sad: Vojvocanska banka.
- Matic, V., (2002), *Upravljanje kreditnom rizikom u svetlu odredbi bazelskog sporazuma*, casopis *Jugoslovensko bankarstvo*, br.7-8, Beograd;
- Михаил, П., (2009) „Финансиски пазари и институции“ Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ Економски Факултет- Скопје;
- Неновски, Т. (2005), *Формирање цени на производите и услугите на корпоративните банки*, Скопје : Нампрес.

- Петревски, Г. (2011) Управување со банките (второ издание), Скопје: Економски факултет, , стр. 91.
- Đukić Đ., (2007), Upravljanje rizicima i kapitalom u bankama, Beogradska berza, Beograd
- Uroš N. Ćurčić, Miljana B.,(2012),, Upravljanje bankom, korporativnim i portfoliorizicima banke“,Ĉetvrto izmenjeno i preraceno zdanje, Beograd;
- Fazlović S., (2006), Statistika – deskriptivna i inferencijalna analiza, Denfas, Tuzla
- Rochet, J.-C., 2008. Why Are There So Many Banking Crises? The Politics and Policy of Bank Regulation. Princeton University Press.
- Rose, P.S.,(2002) Commercial bank management, IRWIN, Homewood IL, 60430, Boston, US;
- Santomero, A.M. (1997) Commercial Bank Risk Management: an Analysis of the Process, Newharmon Financial Institutions Center, <http://ideas.repec.org/p/wep/pennin/95-11.html>
- Saunders A., Cornett M. M., (2006), Financial institutions management – a risk management approach, McGraw-Hill/Irwin, New York
- Short, B.K. (1979).The relation between commercial bank profit rates and banking concentration in Canada, Western Europe and Japan. Journal of Banking and Finance, 3, 209–219
- Smirlock, M., (1985), “Evidence on the (Non) Relationship between Concentration and Profitability in Banking”. Journal of Money, Credit and Banking, 17 (1)
- Sinkey, J.F. (1998) Commercial Bank Financial Management, McMillan Publishing Company, New York
- Sylvain B., Diane Coogan-Pushne (2012) „The Handbook of Credit Risk Management“, published simultancously in Canada;
- Tony Van Gestel, Bart B. (2009) „,Credit risk management“ ,Oxford University Press, New York;
- Uroš N. Ćurčić, Miljana B.,(2012),, Upravljanje bankom, korporativnim i portfoliorizicima banke“,Ĉetvrto izmenjeno i preraceno zdanje, Beograd;
- Heffernan, S. (1996) „Modern Banking in theory and practice“, John Wiley & Sons LTD.

Hull J. C., (2007), Risk management and financial institutions, Pearson Prentice Hall, New Jersey 96

Закон за извршување, Службен Весник на РМ , 35/2005, 50/2006, 129/06 и 8/2008

Banka Popullore e Republikës së Maqedonisë (2019), Indikatorët kryesorë makroekonomik, ВPRM, Dhjetor 2019.

Народна банка на Република Македонија. Одлуката за управување со кредитниот ризик, („Службен весник на РМ” бр. 17/2018) Достапнона : <http://www.nbrm.gov.mk>

Народна банка на Република Македонија. Одлука за супервизорски стандарди за регулирање на достасаните, а ненаплатени побарувања, („Службен весник на РМ” бр. 134/2017) Достапнона : <http://www.nbrm.gov.mk>

Народна банка на Република Македонија. Одлука за сметководствени регулаторен третман на преземените средства врз основа на ненаплатени побарувања, („Службен весник на РМ” бр. 79/2017) Достапнона : <http://www.nbrm.gov.mk>

International Labour Office (2010-2018). Global Employment Trends, ILO, January, Geneva.

International Labour Organization (2016). World Employment Socila Outlook: Trends 2016, ILO, Geneva.

International Monetary Found (2015). World Economic Outllok Database, October.

International Monetary Fund (2016). World Economic Outlook, IMF, April.

Државен завод за статистика, 2005-2019”. Република Македонија. <http://www.stat.gov.mk/Publikacii/3.4.9.01.pdf>

Wahlstrom G (2009), Risk management versus operational action: Basel II in a Swedish Context, Management Accounting Research, Vol. 20, page 53-68.

Wall, L.D. (1985). Why are some banks more profitable than others? Journal of Bank Research 15 (4):240-256.

World Bank (2010-2018). —Doing Business in Macedonia, ”.

World Bank (2015), World Development Indicators, Aprill 2015, <http://dataworldbank.org>